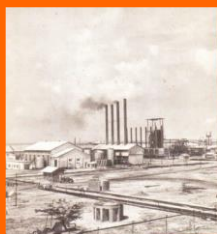

Werken met BAHUL

Docentenhandleiding

Geschiedenismethode
voor de Ciclo Avansa Mavo

Auteurs

Eduard Dresscher (projectleider)

Tony de Jonge

Kenny Meyers

Eindredactie

Afdeling Curriculumontwikkeling

Directie Onderwijs

Eerste druk, 2012

Colofon

Met dank aan:

Shèra Albertz, Luc Alofs, Kees de Jong, Fiona Figaroa, Mireille Sint Jago, Merle Sint Jago-del Prado en Carola Peeters

Serie-overzicht

Katern Staatsinrichting

Katern Samenleving en Economie

Katern Cultuur en Maatschappij

Katern Staat en Natie

Werken met BAHUL; docentenhandleiding

Uitgegeven door afdeling Curriculumontwikkeling, Directie Onderwijs Aruba

Opdrachtgever: Projectbureau SHA

ISBN

Copyright

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch mechanisch, door fotokopieën, opnamen of op enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Werken met BAHUL

Docentenhandleiding

Geschiedenismethode
voor de Ciclo Avansa Mavo

Auteurs

Eduard Dresscher (projectleider)

Tony de Jonge

Kenny Meyers

Eindredactie

Afdeling Curriculumontwikkeling

Directie Onderwijs

Eerste druk, 2012

CURRICULUM
ONTWIKKELING

AUG

¹ 2017

Colofon

Met dank aan:

Shèra Albertz, Luc Alofs, Kees de Jong, Fiona Figaroa, Mireille Sint Jago, Merle Sint Jago-del Prado en Carola Peeters

Serie-overzicht

Katern Staatsinrichting

Katern Samenleving en Economie

Katern Cultuur en Maatschappij

Katern Staat en Natie

Werken met BAHUL; docentenhandleiding

Uitgegeven door afdeling Curriculumontwikkeling, Directie Onderwijs Aruba

Opdrachtgever: Projectbureau SHA

ISBN

Copyright

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch mechanisch, door fotokopieën, opnamen of op enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

VOORWOORD	5
DEEL A: ACHTERGRONDEN EN WERKWIJZE	6
1. INLEIDING	6
1.1 Visie op het vak	6
1.2 De doelstellingen van het vak geschiedenis	6
1.3 Waarom een Arubaanse geschiedenismethode?	7
2 ACHTERGRONDEN VAN DE METHODE	8
2.1 Kenmerken van Bahul	8
2.2. Didactisch concept	8
2.3 Structuur- en kernbegrippen	8
2.3.1 Structuurbegrippen	8
2.3.2 Kernbegrippen	10
2.4 De rol van de docent	10
2.5 De rol van de leerling	10
2.6 Eindtermen	11
2.7 Relatie met andere vakken	11
3 DE OPBOUW VAN DE METHODE	13
DEEL B. DE LESSEN	14
1 OPBOUW VAN DE HOOFDSTUKKEN	14
1.1 Inleiding en algemene opbouw	14
1.2 Leerteksten	14
1.3 Bronnen	15
1.4 Opdrachten	15
1.5 Afronding en evaluatie	15
1.6 De praktische opdracht	15
2 TOELICHTING OP DE PARAGRAFEN EN LESSUGGESTIES	16
2.1 Katern Cultuur en Maatschappij	17
2.2 Katern Staatsinrichting	23
2.3 Katern Samenleving en Economie	26
2.4 Katern Staat en Natie	31
DEEL C. ANTWOORDMODELLEN	35
1. CULTUUR EN MAATSCHAPPIJ	36
Inleiding	36
Introductie	36
Hoofdstuk 1	38
Hoofdstuk 2	45
Hoofdstuk 3	55
Hoofdstuk 4	58
Hoofdstuk 5	60
2. STAATSINRICHTING	69
Inleiding	69
Hoofdstuk 1	70
Hoofdstuk 2	73
Hoofdstuk 3	77
Hoofdstuk 4	83
3. SAMENLEVING EN ECONOMIE	90

Inleiding	90
Hoofdstuk 1	90
Hoofdstuk 2	94
Hoofdstuk 3	100
Hoofdstuk 4	108
4. STAAT EN NATIE	116
Inleiding	116
Hoofdstuk 1	116
Hoofdstuk 2	124
Hoofdstuk 3	131
Hoofdstuk 4	138
DEEL D. KOPIEERMAPPEN	145
1. KOPIEERMAP 1	146
2. KOPIEERMAP 2	154
3. KOPIEERMAP 3	155
4. KOPIEERMAP 4	156
5. KOPIEERMAP 5	158
6. KOPIEERMAP 6	159
7. KOPIEERMAP 7	161
DEEL E. LITERATUURLIJST	163

Voorwoord

Beste docent,

Voor u ligt de docentenhandleiding van de geschiedenismethode BAHUL. BAHUL is een MAVO en HAVO methode voor het Algemeen Voortgezet Onderwijs. De titel 'bahul' verwijst naar een grote, oude koffer, waarin waardevolle en belangrijke spullen bewaard worden. Het doel van de methode is om te functioneren als een dergelijke koffer: BAHUL vormt een verzameling van waardevolle en belangrijke ontwikkelingen en gebeurtenissen uit de geschiedenis. Het vak geschiedenis speelt een belangrijke rol bij het ontwikkelen van inzicht in onze geschiedenis, maar ook bij het ontwikkelen van inzicht in onze hedendaagse maatschappij. De methode BAHUL dient hierbij als leidraad en ondersteuning. De methode is geschreven vanuit het perspectief van de Arubaanse leerling. De leerling wordt hierdoor niet alleen bewust gemaakt van zijn of haar eigen omgeving en de wereld waarin hij of zij leeft, maar leert ook kijken naar de manier waarop hij of zij zelf in het leven staat. Deze handleiding dient om de docent wegwijs te maken in de methode en ter ondersteuning van de lessen. De handleiding bevat lesomschrijvingen, antwoordmodellen, kopieerbladen en een uitgebreide literatuurlijst.

De schrijvers van BAHUL

Deel A

1. Inleiding

1.1. Visie op het vak

Alvorens in te gaan op de opzet van de methode is het raadzaam enige woorden aan het begrip geschiedenis te wijden en onszelf de vraag te stellen wat we nu eigenlijk bedoelen als we het over geschiedenis hebben. Om deze vraag te beantwoorden zullen we allereerst moeten afbakenen wat we precies onder de term geschiedenis verstaan. Hiervoor bestaan twee mogelijkheden: 1) geschiedenis als het geheel van gebeurtenissen in het verleden en 2) geschiedenis als onderzoek naar dit verleden. Voor het vak geschiedenis wordt doorgaans de tweede definitie gehanteerd. We weten namelijk meer niet dan wel over het verleden, een gegeven dat de eerste definitie ongeschikt maakt voor het geschiedenisonderwijs. In de door ons gebruikte definitie wordt onder geschiedenis dus onderzoek naar het verleden verstaan. Een definitie die we terug zien in de etymologische herkomst van het woord historie. Het woord historie stamt namelijk van het Latijnse 'historia', wat onderzoek, of kennis door onderzoek betekent.

Nu we het begrip geschiedenis hebben gedefinieerd als onderzoek naar het verleden, rest ons de vraag: hoe doet de historicus dat, onderzoek doen naar het verleden? Reproduceert hij het verleden precies zoals het geweest is en is zijn werk een simpele vaststelling van feiten? Is het doel van de historicus zoals de beroemde negentiende-eeuwse historicus Leopold von Ranke dit verwoordde: 'enkel laten zien hoe het eigenlijk was'? Deze vragen kunnen met een volmondig nee beantwoord worden; zo simpel ligt het namelijk niet. Volgens de Nederlandse historicus Arie Wilschut is geschiedenis: 'het resultaat van de pogingen van mensen om zich hun verleden te herinneren en hun verleden vast te leggen: hun *beeld van het verleden*.'¹ Een historicus werkt namelijk met bronnen en deze bronnen zijn in veel gevallen een interpretatie van de werkelijkheid. Op zijn beurt interpreteert de historicus deze 'feiten', en creëert hiermee een beeld van het verleden. Geschiedenis is dus, om met de geschiedfilosoof Chris Lorenz te spreken, veeleer een constructie dan een reconstructie van het verleden.

1.2. De doelstellingen van het vak geschiedenis

Waarom geschiedenisonderwijs? Wat is het nut van van het vak geschiedenis? In het dagelijkse leven lijken we maar weinig actief met geschiedenis bezig. Hoe belangrijk geschiedenis is merk je pas wanneer je de achtergrond van een bepaalde situatie wilt weten. We hebben namelijk onbewust altijd te maken met geschiedenis. De wereld waarin we leven, onze samenleving en leefomgeving zijn alleen te begrijpen als we de geschiedenis ervan kennen. Zonder kennis van de geschiedenis is er geen kennis van de moderne maatschappij, hier geldt dan ook het adagium: wie zijn geschiedenis niet kent, kent zichzelf niet.

Een goede basiskennis van de geschiedenis is daarom onmisbaar voor het ontwikkelen van actief burgerschap en het stimuleren van sociale integratie. Als je weinig van de geschiedenis van je eigen samenleving weet, is het moeilijk om deze samenleving te begrijpen en hier een

¹ <http://members.casema.nl/wilschut/structuurbegrippenverklaard.pdf>

waardevolle bijdrage aan te leveren. Door de ontwikkeling van historisch besef leert de leerling hedendaagse verschijnselen te contextualiseren en te relativiseren. De ontwikkeling van het historisch en chronologisch besef bij jongeren is dan ook het belangrijkste doel van het vak geschiedenis. Het historisch en chronologische besef vormen namelijk de belangrijkste bouwstenen voor de groei van historisch bewustzijn: het besef dat jezelf onderdeel uitmaakt van de geschiedenis en deze als zodanig ook kan beïnvloeden.

1.3 Waarom een Arubaanse geschiedenismethode?

Zoals in het voorgaande al is aangestipt, is geschiedenis beeldvorming. Deze beeldvorming is in grote mate afhankelijk van je standplaats. Tot op heden bestond er niet een complete historische methode geschreven vanuit een Arubaanse standplaats. BAHUL probeert deze lacune te vullen. Hiervoor bestaan twee belangrijke redenen. Ten eerste bekijft leerstof beter als ze aangeboden wordt vanuit een perspectief dat aansluit bij de beleavingswereld van de leerling. Ten tweede is het belangrijk voor een samenleving om zijn eigen geschiedenis te kennen.

Omdat de wereld in toenemende mate aan globalisering onderhevig is, is ertoe besloten om naast het Arubaanse perspectief ook aandacht te besteden aan wereldgeschiedenis. Aruba is met haar grote culturele diversiteit niet alleen een toonbeeld van de multiculturele samenleving, het maakt ook al sinds de komst van de West-Indische Compagnie deel uit van een wereldwijd economisch netwerk. Aruba staat middenin de globalisering en is daarom in politiek-economische zin allerm minst een eiland te noemen. De geschiedenis van Aruba behandelen als een geïsoleerde ontwikkeling zou dan ook een vertekend beeld opleveren. Het zou een tekort in het geschiedenisonderwijs zijn als er naast aandacht voor de eigen geschiedenis ook geen aandacht bestond voor de plaats die deze geschiedenis inneemt binnen het grotere geheel.

2. Achtergronden van de methode

2.1 Kenmerken van BAHUL

De methode BAHUL kenmerkt zich door:

1. de thematische opbouw;
2. het gebruik van structuur en kernbegrippen;
3. aandacht voor het verwerven van vaardigheden;
4. aandacht voor historische beeldvorming;
5. aandacht voor de Arubaanse context en globalisering;
6. focus op burgerschapsvorming en sociale integratie;
7. een gevarieerde toetsing.

2.2 Didactisch concept

Voorheen was het belangrijkste doel van het vak geschiedenis kennisoverdracht ten aanzien van historische gebeurtenissen. Het eigentijdse geschiedenisonderwijs richt zich naast deze taak ook nadrukkelijk op het aanleren van bepaalde vaardigheden en het verwerven van inzicht in historische processen. Om hier vorm aan te geven voorziet Bahul in een duidelijke contextualisering en stoelt het didactische concept van de methode op een zestal structuurbegrippen.

Contextualisering

Het verwerven van vaardigheden kan echter niet plaatsvinden zonder een duidelijke oriëntatie. De leerlingen zullen daarom ook een historisch referentiekader krijgen dat als ruggengraat dient voor het geschiedenisonderwijs. Niet de op zichzelf staande feiten en vaardigheden maar de inbedding hiervan in een breder referentiekader zorgen ervoor dat de leerling verbanden leert leggen en dat de stof beklijft in het geheugen. Bij BAHUL wordt daarom gebruik gemaakt van een thematische opbouw en duidelijke chronologie.

Structuurbegrippen

Ten grondslag aan de methode BAHUL liggen zes structuurbegrippen te weten:

1. bron en vraagstelling;
2. inleving en standplaatsgebondenheid;
3. feit en mening;
4. oorzaak en gevolg;
5. continuïteit en verandering;
6. interpretatie.

Deze structuurbegrippen vormen een rode draad binnen de hoofdstukken en dienen als uitgangspunt voor de opbouw van de paragrafen en de vraagstelling.

2.3 Structuur en kernbegrippen

2.3.1 Structuurbegrippen

In het Nederlandse geschiedenisonderwijs wordt gebruik gemaakt van een aantal structuurbegrippen. De term 'structuurbegrip' deed in 1985 zijn intrede in het Nederlandse geschiedenisonderwijs. Deze term is geïntroduceerd door de Werkgroep Herziening Eindexamen Geschiedenis en Staatsinrichting (HEG). Volgens het HEG-rapport kent ieder vak 'begrippen die niet aan een bepaalde leerstof zijn gebonden maar kenmerkend zijn voor het beoefenen van dit vak en voor de leerlingen van belang zijn in hun dagelijks leven.

Dergelijke begrippen noemen we voortaan structuurbegrippen'². Historicus en didacticus Arie Wilschut omschrijft deze structuurbegrippen samenvattend als 'begrippen die kenmerkend zijn voor het beoefenen van de geschiedwetenschap'. Volgens Wilschut vallen deze structuurbegrippen uiteen in twee categorieën: 'Structuurbegrippen die kenmerkend zijn voor historisch onderzoek en structuurbegrippen die kenmerkend zijn voor de beeldvorming die dit onderzoek oplevert.'³

Op basis van Wildschuts categorieën volgt hieronder een korte toelichting van de verschillende in BAHUL gebruikte structuurbegrippen en hun gebruik.

Onderzoeksvaardigheden	Beeldvorming
Bron en vraagstelling	Oorzaak en gevolg
Inleving en standplaatsgebondenheid	Continuïteit en verandering
Feit en mening	Inleving en standplaatsgebondenheid
	Interpretatie

Onderzoeksvaardigheden

Het fundament van ieder historisch onderzoek is het verzamelen van bronnen en de interpretatie hiervan. De leerlingen moeten daarom leren om bronnen te beoordelen en hier informatie uit te krijgen. Om aan deze vaardigheden te werken staan er in BAHUL in iedere paragraaf meerdere bronnen. Het is hier belangrijk een onderscheid te maken tussen leer- en studiebronnen en historische bronnen. De leer- en studiebronnen in BAHUL zijn bronnen *over* het verleden, de historische bronnen zijn bronnen *uit* het verleden. Een studiebron is verdieping van een historisch onderwerp een voorbeeld hiervan is een bron die uitleg geeft over de werking van de oliehandel. Een historische bron is een bron uit het verleden, bijvoorbeeld een krantenartikel uit 1985 over de sluiting van de Lago.

In het geval van historische bronnen moet de leerling zich ook bewust zijn van de standplaats van de maker. Waarom schreef hij die bron, in wat voor 'omgeving' is de bron geschreven? Om de bron te kunnen beoordelen, moet de leerling zich in de wereld van de maker kunnen inleven. Dit valt onder de begrippen inleving en standplaatsgebondenheid. De informatie uit bronnen is bovendien niet altijd betrouwbaar. De schrijver heeft zijn eigen specifieke kijk op de wereld en kan zich bovendien vergissen, of expres onwaarheden opschrijven. De leerling leert daarom in BAHUL feit en mening te onderscheiden.

Beeldvorming

Zoals eerder naar voren kwam is geschiedenis veeleer een constructie dan een reconstructie van het verleden. Ieder causaal verband dat we leggen komt uit ons zelf en is niet als zodanig in de geschiedenis, het verleden aanwezig. Om een beeld van de geschiedenis te vormen is het leggen van causale verbanden echter een noodzakelijk kwaad. Zonder deze structuren is de geschiedenis weinig inzichtelijk. Als we niet een samenhang creëren houden we immers niet veel anders dan een grote berg aan feitjes over. Om een beter begrip van de geschiedenis te krijgen, maar ook van de tijd en plaats van de leerling zelf moet de leerling bewust worden van verandering en continuïteit. Wat zien we als een rode draad in de geschiedenis en wat als

² Werkgroep HEG (1986), *Deeladvies werkgroep herziening eindexamen geschiedenis en staatsinrichting (heg) mavo/havo/vwo*. Z.p., mei 1986.

³ <http://members.casema.nl/wilschut/structuurbegrippenverklaard.pdf>

een breuk met het verleden? Het leren leggen van causale verbanden wordt in BAHUL gedaan aan de hand van de structuurbegrippen oorzaak en gevolg. Dit is niet altijd even makkelijk voor de leerling. Vaak zijn er meerdere oorzaken te noemen en kunnen ook de gevolgen divers zijn.

Om een duidelijk beeld van de geschiedenis te krijgen moet de leerling naast het leggen van causale verbanden ook het verleden leren interpreteren. Hier komen, net als bij de onderzoeksvaardigheden, de structuurbegrippen inleving en standplaatsgebondenheid aan bod. Ieder mens heeft een eigen manier om naar de wereld te kijken, een eigen standplaats. Deze standplaats wordt beïnvloed door de persoon zelf, maar ook door de omstandigheden waarin hij of zij leeft. De leerling dient zich daarom bewust te zijn van de eigen standplaatsgebondenheid en zich goed kunnen inleven in die van anderen.

2.3.2 Kernbegrippen

Iedere paragraaf in BAHUL is opgebouwd rond een aantal kernbegrippen. Deze kernbegrippen zijn belangrijke concepten en gebeurtenissen. Ze staan bovenaan iedere paragraaf en worden de eerste keer dat ze gebruikt worden vetgedrukt weergegeven. De kernbegrippen vallen uiteen in historische concepten zoals: volksoevereiniteit, acculturatie, slavernij, fascisme enz. En historische gebeurtenissen zoals: de uitvinding van de boekdrukkunst, de koloniale conferentie van Berlijn of 10-10-10. De kernbegrippen zijn niet alleen de belangrijkste begrippen die de leerling uit de paragraaf moet halen, ze vormen ook de kern van de stof en functioneren in die hoedanigheid als kapstok voor de leerstof.

2.4 De rol van de docent

De leerlijn voor de methode BAHUL is gericht op zelfstandig leren en werken. De aandacht ligt dan ook vooral op zelfstandig en in groepsverband leren. De methode is zodanig opgezet dat de leerlingen op eigen houtje door de methode heen kunnen. Hierdoor krijgt de docent een andere, voornamelijk begeleidende rol. Door activerende werkvormen met uitleg en hulp waar nodig, zal de leerling de mogelijkheid krijgen zelf op onderzoek uit te gaan. Dit betekent echter niet dat er geen ruimte is voor klassikale verhalen en discussies. Het is juist dit soort klassikale die bij uitstek geschikt is om de historische beleving van de leerlingen aan te wakkeren. In klassikale discussies leren de leerlingen bovendien een eigen mening formuleren en krijgen ze de gelegenheid om in debat te treden met hun medeleerlingen.

2.5 De rol van de leerling

BAHUL nodigt de leerling uit om zich actief op te stellen en zowel zelfstandig als in groepsverband de lesstof door te nemen. De leerling wordt in de gelegenheid gesteld om eigen initiatief te tonen en zijn of haar eigen capaciteiten te ontplooien. De leerling wordt in dit proces ondersteund door de docent. De in de methode aangeboden structuur en chronologie dienen als een solide historische basis voor de leerling. Door ruimte te laten voor eigen inzicht en interpretatie leert de leerling zelf situaties beoordelen, in plaats van alleen de aangeboden kennis te reproduceren. De opdrachten en verdiepende bronnen zorgen ervoor dat de leerling de mogelijkheid heeft voor verdieping en reflectie. Doordat de vraagstelling niet altijd lineair en gesloten is heeft de leerling de mogelijkheid zijn eigen inzicht en creativiteit te ontplooien. De verschillende werkvormen zoals bronnenonderzoek en internetopdrachten stimuleren de nieuwsgierigheid en inventiviteit van de leerling.

2.6 Eindtermen

De eindtermen vloeien voort uit de hoofddoelstellingen van het totale algemeen voortgezet onderwijs:

- het bieden van een brede persoonlijke en maatschappelijke vorming aan elke leerling;
- het centraal stellen van een actieve, zo zelfstandig mogelijk lerende leerling;
- het recht doen aan en benutten van de verschillen tussen leerlingen;
- garantie bieden voor een aansluiting op het vervolgonderwijs.

BAHUL leert de leerling kennis over en inzicht in de historische processen die aan de hedendaagse maatschappij ten grondslag liggen. In BAHUL wordt in dit kader nadrukkelijk aandacht besteed aan:

- het besef van tijd en chronologie, de historische context;
- de overdracht van cultuur;
- waarden en normen.

Wat is nieuw?

De eindtermen gaan uit van een aantal veranderingen:

- aandacht voor globalisering;
- arurbanisering ;
- vaardigheden;
- meer zelfstandig functionerende leerling;
- alternatieve vormen van toetsing en afsluiting;
- aansluiting vervolgonderwijs.

BAHUL besteedt uitgebreid aandacht aan de wereldgeschiedenis en relateert deze geschiedenis aan de Arubaanse context. Dit is in BAHUL zichtbaar in de keuze van de thema's. Hier wordt naast een aantal Arubaanse onderwerpen zoals Arubaanse staatsinrichting en de opkomst en ondergang van de Lago op Aruba, aandacht besteed aan onderwerpen zoals de ontwikkeling van de internationale industrialisatie. De leerling leert bovendien deze thema's met elkaar in verband te brengen en bouwt zodoende een referentiekader op. Zo leert de leerling bijvoorbeeld hoe de veranderende rol van de olie-industrie op Aruba past binnen het bredere kader van de internationale industrialisatie.

Deze bredere oriëntatie zal de leerling beter in staat stellen om aansluiting te vinden bij het vervolgonderwijs. Iets dat ook gestimuleerd wordt door de nadruk op zelfstandig leren en de nieuwe toetsvormen. Door een gemêleerd aanbod van opdrachten en alternatieve toetsvormen besteedt BAHUL aandacht aan het ontwikkelen van vaardigheden en zelfstandig leren. De leerling leert zowel zelfstandig als in groepsverband opdrachten maken: zoekvragen, leer-oefenopdrachten, toepassingsvragen, ontwikkelingsopdrachten. Voorbeelden hiervan zijn historische werkstukken, mondelinge overlevering, archiefonderzoek, multimedia opdrachten, exposities en praktische opdrachten. Deze praktische opdrachten zijn te vinden aan het einde van ieder katern en vormen een uitwerking van de thema's die in het katern aangeboden worden. Deze vragen/opdrachten worden afwisselend individueel, in duo's, in groepjes of klassikaal uitgevoerd.

2.7 Relatie met de andere vakken

Het vak geschiedenis bestaat als zodanig niet in de Ciclo Basico. Het is ondergebracht binnen het vak ASW (Algemene Sociale Wetenschappen), hetgeen een samenvoeging is van de vakken aardrijkskunde, geschiedenis en economie. In de Ciclo Avansa kan geschiedenis

afgestemd worden op de vakken Nederlands (literatuurgeschiedenis, schrijfvaardigheid), CKV (kunstgeschiedenis) en economie (economische geschiedenis). Ook kan er met aardrijkskunde worden samengewerkt voor wat betreft de richtlijnen voor praktische opdrachten, het afstemmen van bepaalde begrippen, zodat de leerlingen (indien mogelijk) dezelfde definities hanteren als bij het vak geschiedenis. Bij het vak Nederlands kan er samengewerkt worden bij het maken van werkstukken, het schrijven van essays, het voeren van een debat en bij het lezen van boeken voor de literatuurlijst. Bij CKV kan gebruikt worden gemaakt van dezelfde tijdsindeling bij de tijdsbalken. Geschiedenis kan bovendien een bijdrage leveren aan het profielwerkstuk bij het maken van een stappenplan, het doen van bronnenonderzoek en het verwerken van de onderzochte gegevens.

3. De opbouw van de methode

De methode is onderverdeeld in vier thema's: Cultuur en Maatschappij, Staatsinrichting, Samenleving en Economie en Staat en Natie. Ieder thema vormt een apart katern. Het katern Cultuur en Maatschappij fungeert als basis van de methode. Dit deel vormt de introductie van de drie andere delen en dient daarom altijd als eerste aangeboden te worden. Het katern Cultuur en Maatschappij een algemene inleiding in het vak geschiedenis en een uitleg van de structuurbegrippen. De andere drie katernen kunnen in wisselende volgorde aangeboden worden.

Het katern Cultuur en Maatschappij richt zich op de culturele geschiedenis van de wereld en Aruba. Het katern Samenleving en Economie gaat in op de oorzaken en gevolgen van de Industriële Revolutie. Staatsinrichting behandelt de geschiedenis van de Westerse en Arubaanse staatsinrichting. Staat en Natie richt zich in het bijzonder op het ontstaan van politieke ideologieën. Naast de thematische opbouw is ook zoveel mogelijk gekozen voor een chronologische benadering van de stof, deze chronologie komt met name naar voren binnen de katernen en in de bijgevoegde tijdsbalken

Katern	Hoofdstukkenindeling	
1 Cultuur en Maatschappij	intro	Wat is geschiedenis?
	1	Van nomaden tot stadsbewoners
	2	Van het oude Griekenland naar de Renaissance
	3	China en India
	4	Midden en Zuid-Amerika en het Caribisch gebied
	5	Aruba, een goed gelegen eiland
	6	Praktische opdracht
2 Staatsinrichting	1	Het oude Griekenland en het ontstaan van de democratie
	2	Het politieke leven in de Middeleeuwen en de Vroegmoderne Tijd
	3	Kolonialisme en het streven naar onafhankelijkheid
	4	Aruba als land binnen het Koninkrijk der Nederlanden
	5	Praktische opdracht
3 Samenleving en Economie	1	De industrialisatie van Groot-Brittannië
	2	De Verenigde Staten: de opkomst van een supermacht
	3	Nederland als industriële samenleving
	4	De industrialisatie van Aruba
	5	Praktische opdracht
4 Staat en Natie	1	Een eeuw van ideologie en macht
	2	Latijns-Amerika
	3	De strijd om Afrika
	4	Het Midden-Oosten
	5	Praktische opdracht

Deel B

De opbouw van de methode BAHUL is erop gericht om zowel docent als leerling een duidelijke structuur te bieden. Deel B van de docenthandeling dient om de docent hierin wegwijs te maken en te voorzien van enige handvatten voor het gebruik. Dit deel bestaat uit twee onderdelen: een algemene uitleg van de opbouw van de hoofdstukken en een toelichting van de paragrafen en lessuggesties. Achterin in het boek staat een uitgebreide literatuurlijst die voor verdieping en achtergrondinformatie kan zorgen.

1. Opbouw van de hoofdstukken

1.1 Inleiding en algemene opbouw

Ieder hoofdstuk wordt geïntroduceerd door een inleiding. De inleiding begint met een kort introductieverhaal, gevolgd door enige inleidende informatie. De bedoeling van de inleiding is om achtergrondinformatie te verschaffen over het onderwerp, maar ook om de leerling te prikkelen: de inleiding maakt duidelijk waarom het interessant en nuttig is meer over dit onderwerp te weten te komen.

Na de inleiding volgen de paragrafen. Ieder hoofdstuk bevat, al naar gelang het onderwerp, tussen de twee en vier paragrafen. Iedere paragraaf kent dezelfde opbouw:

Paragraaf nummer en titel
Doel van de les:
Kernbegrippen:
•
Structuurbegrippen:
•

Het doel van de les geeft kort het leerdoel weer, daaronder volgen de kernbegrippen. Dit zijn de belangrijkste begrippen die in de paragraaf behandeld worden, ze zijn bedoeld als kapstok om de rest van de stof aan op te hangen. De kernbegrippen staan op de volgorde waarin ze in de leertekst voorkomen. De betekenis van de kernbegrippen is te vinden in de leertekst. Onder de kernbegrippen volgen de structuurbegrippen. Deze structuurbegrippen komen terug in de opdrachten van de desbetreffende paragraaf. De paragrafen bestaan voor de rest uit leerteksten, bronnen en opdrachten. Ieder hoofdstuk eindigt met een alfabetische begrippenlijst.

1.2 Leerteksten

Het primaire doel van de leerteksten is kennisoverdracht. De leerling vindt hier de belangrijkste informatie over het behandelde onderwerp. Alle extra of verdiepende stof wordt naast de leertekst in bronnen aangeboden. De leerteksten zijn zo eenvoudig en helder

mogelijk geschreven. Dit houdt in dat er zoveel mogelijk gebruik is gemaakt van een simpele en soepel lopende zinsbouw. Bij dit streven is echter de leesbaarheid niet uit het oog verloren en is er gepoogd niet in tekstfragmentatie te vervallen; gefragmenteerde teksten missen vaak verbindingswoorden, waardoor de leerling zelf verbanden moet gaan leggen tussen de afzonderlijke zinnen, wat ten koste gaat van het begrip van de tekst.

1.3 Bronnen

In BAHUL wordt veelvuldig gebruik gemaakt van bronnen. Deze bronnen variëren wat betreft karakter en doel. De bronnen bestaan voornamelijk uit stukken tekst of plaatjes, het kunnen ook kaartjes, illustraties of schema's zijn. Het zijn zowel historische bronnen (bronnen uit de geschiedenis) als eigentijdse bronnen (bronnen over de geschiedenis). Het belangrijkste doel van deze bronnen is de leerling in een iets 'directer' contact te brengen met het verleden. Hiernaast worden de bronnen gebruikt om bepaalde concepten nader toe te lichten, de tekst te verlevendigen en om enige mogelijkheid tot differentiatie te bieden.

1.4 Opdrachten

In BAHUL is een grote diversiteit aan individuele en groepsopdrachten opgenomen. Iedere paragraaf bevat een aantal van deze opdrachten, die zijn onder te verdelen in reguliere opdrachten en extra opdrachten. De reguliere opdrachten zijn bedoeld om de leerling reflectief met de stof te laten omgaan en verschillende vaardigheden aan te leren. De extra opdrachten zijn vooral gericht op verdieping en differentiatie. De opdrachten zelf variëren van simpele reproductieopdrachten tot verschillende soorten creatieve opdrachten zoals het tekenen van strips of het doen van onderzoek op internet. Hierbij is zoveel mogelijk rekening gehouden met de huidige bestaande mogelijkheden. In geval van groepsopdrachten staat boven iedere opdracht de groepsgrootte vermeld. In de praktijk zullen niet alle opdrachten uitvoerbaar zijn voor iedere docent. Inventariseer daarom bij het voorbereiden van de les wat de mogelijkheden zijn.

1.5 Afronding en evaluatie

Bij het afronden van een hoofdstuk of een paragraaf is het verstandig om de stof te evalueren met de leerlingen. Is alles begrepen? Zijn er nog vragen? U kunt hiervoor gebruik maken van de kern- en structuurbegrippen. Laat de leerlingen allereerst hun eigen vragen stellen, maar bevraag ze ook over de kernbegrippen en het verband daartussen. Als de leerling de individuele kernbegrippen en de verbanden hiertussen begrijpt, dan heeft hij of zij de hoofdlijn van het hoofdstuk begrepen.

1.6 De praktische opdracht

Ieder katern van BAHUL wordt afgesloten met een praktische opdracht. Deze opdracht biedt verdieping voor een bepaald onderwerp, maar dient vooral voor het aanleren van vaardigheden. Deze opdrachten bieden ook een uitgelezen mogelijkheid voor vakoverstijgende samenwerking.

2. Toelichting op de paragrafen en lessuggesties

Ieder hoofdstuk heeft als doel de interesse van de leerling te wekken voor een bepaald onderwerp, kennis hierover bij te brengen en aan te zetten tot het leggen van verbanden. Het beste middel waar de geschiedenisdocent over beschikt om dit doel te verwezenlijken is zijn of haar eigen uitleg of presentatie van de stof. Maar er zijn ook andere middelen om een onderwerp te introduceren, zoals een discussie in de klas, het vertonen van filmmateriaal, het spelen van een spel, enz. Om de docent hiermee op weg te helpen zijn in deze handleiding een aantal lessuggesties opgenomen waar de docent desgewenst gebruik van kan maken. Voor iedere paragraaf is minstens één suggestie opgenomen. Bovenaan vindt u steeds de titel van het hoofdstuk, daaronder een korte toelichting. Per paragraaf is vervolgens gebruik gemaakt van twee kolommen: de linker kolom geeft toelichting op inhoud en doel van de les, de rechter kolom bevat lessuggesties.

2.1 Katern Cultuur en Maatschappij

Introductie	
Het katern Cultuur en Maatschappij is de eerste kennismaking van de leerling met BAHUL. Dit katern begint daarom met een algemene inleiding. Deze inleiding vormt zowel een introductie tot het vak geschiedenis als een kennismaking met BAHUL.	Lessuggestie: In de introductie leert de leerling wat archeologie is. Introduceer de les daarom aan de hand van Arubaanse archeologie. Er zijn op Aruba meerdere archeologische vindplaatsen en er worden nog steeds nieuwe vondsten gedaan. Kijk op de site van het Nationale Archeologisch Museum (http://www.namaruba.org/) of neem krantenknipsels mee over recente vondsten. Als het tot de mogelijkheden behoort is een bezoek aan het museum natuurlijk de allermooiste kennismaking met archeologie en de Arubaanse geschiedenis. Een alternatief zou zijn om een video van het Archeologisch museum te laten zien.
Hoofdstuk 1: Van nomaden tot stadsbewoners	
<i>In hoofdstuk 1 maakt de leerling kennis met de vroege geschiedenis van de mens. Aan de hand van achtereenvolgens: het ontstaan van de homo sapiens, de Neolithische Revolutie, de Sumeriërs en de Egyptenaren, raakt de leerling vertrouwd met de concepten beschaving, samenleving en maatschappij.</i>	
Paragraaf 1.1 Mens en wereld De paragraaf mens en wereld neemt de leerling mee naar de vroegste mensen. De leerling leert hoe deze mensen leefden en en zich over de wereld verspreidden.	Lessuggestie: klassikaal gesprek Zorg voor een grote wereldkaart, of een projectie hiervan. Neem klassikaal met de leerlingen de verspreiding van de mens over de aarde door. Wijs de leerlingen op de verschillende theorieën die hierover bestaan. Omdat dit een wetenschapsgebied is dat voortdurend in beweging is, is het verstandig bij het voorbereiden van de les het internet of recente literatuur over dit onderwerp te raadplegen.
Paragraaf 1.2 Van nomade tot boer Deze paragraaf introduceert de Neolithische Revolutie en het drieperiodensysteem. De leerling leert hoe de Neolithische Revolutie tot stand kwam.	Lessuggestie: spel Het drieperiodensysteem is een erg belangrijk onderdeel van deze paragraaf, maar ook van het geschiedenisonderwijs als geheel. Speel een spel met de leerlingen om ze het verschil tussen de periodes duidelijk te maken. Laat ze voorwerpen zien (op foto's, in een presentatie, in een filmpje) en laat de klas deze voorwerpen in een periode categoriseren. Maakt het niet te makkelijk, stop er ook voorwerpen tussen die niet meteen overduidelijk zijn. Een andere optie is om samen met de leerlingen de Neolithische Revolutie te verklaren. Leg de leerlingen uit dat de wetenschappers het niet eens zijn over de exacte oorzaken van de Neolithische Revolutie. Probeer met de leerlingen te brainstormen over de vraag: waarom zou de mens van nomade boer geworden zijn? Introduceer de brainstorm bijvoorbeeld aan de hand van de ietwat ludieke, maar toch uiterst serieuze theorie dat de uitvinding van bier hier een belangrijke of zelfs doorslaggevende rol in speelde.
Paragraaf 1.3 Van dorp naar stadstaat Paragraaf 1.3 behandelt het ontstaan van vroege beschavingen. De paragraaf beschrijft de overgang van	Lessuggestie: De Neolithische Revolutie heeft een zeer grote rol gespeeld in de ontwikkeling van de mensheid. Er trad specialisatie op als gevolg van surplus. Probeer deze ontwikkeling aan de leerlingen uit te leggen in een onderwijsleergesprek. Begin met het schetsen van de situatie voor de Neolithische Revolutie en probeer samen met

dorpen tot stadsvorming en het ontstaan van complexere samenlevingen. Dit alles wordt gedaan aan de hand van de Sumerische beschaving. Het belangrijkste doel van de les is dat de leerling begrijpt hoe door extra voedsel opbrengsten als gevolg van de Neolithische Revolutie specialisatie plaatsvond en hoe deze specialisatie uitmondde in steeds complexer wordende samenlevingen.	de leerlingen, stap voor stap de veranderingen te verklaren. Probeer door het stellen van kritische vragen de leerlingen bij het onderwerp te betrekken. Een andere optie is om de les te introduceren aan de hand van het ontstaan van het schrift. Dit is een van de belangrijkste ontwikkelingen uit de geschiedenis van de mensheid. Hierbij is het leuk om de vergelijking te trekken met eigentijdse tablets. Laat de leerlingen zien hoe een beeldschrift langzaam in het spijkerschrift veranderde, of verken de mogelijkheden voor vakoverstijgende samenwerking: het maken van een eigen kleitablet. Een andere optie is om het beeldschrift uit te leggen aan de hand van emoticons en pictogrammen. Maak de leerlingen ervan bewust dat hun dagelijkse leven vol is met beeldschrift.
Paragraaf 1.4 Egypte: een complexe samenleving Aan de hand van het oude Egypte leert de leerling in deze paragraaf hoe hiërarchische structuren binnen oude samenlevingen ontstonden en werkten.	Lessuggestie: De meeste leerlingen zullen bekend zijn met de piramides. Maar weinig leerlingen zullen hier echter de achtergrond van kennen. Gebruik de piramides daarom als voorbeeld om de les te introduceren. Dit voorbeeld stimuleert de nieuwsgierigheid van de leerling en illustreert tegelijkertijd hoe zulke enorme projecten zo lang geleden al uitgevoerd konden worden. Probeer allereerst te inventariseren wat de bestaande kennis over piramides is. Laat de leerlingen hier eerst zelf over vertellen, ga vervolgens over tot een uitleg, of vertoon een video over het onderwerp. Filmpjes hierover zijn te vinden in de beeldbank van Schooltv.nl.
Hoofdstuk 2: Van het oude Griekenland naar de Renaissance	
<i>Hoofdstuk 2 gaat in op de Europese geschiedenis vanaf de Grieken tot en met de Renaissance. Er wordt men name aandacht besteed aan de geschiedenis van het geloof en de Katholieke Kerk en op de rol van het gezin binnen de samenleving.</i>	
Paragraaf 2.1 Griekenland Deze paragraaf behandelt de cultuur en samenleving van de oude Grieken. Hoe was de Griekse samenleving opgebouwd en wat waren de belangrijkste culturele elementen van deze samenleving? Probeer de leerling uit te leggen hoe groot de invloed van geloof en onderwijs was op het dagelijkse leven.	Lessuggestie: Bij deze paragraaf is aan het te raden om stil te staan bij het ontstaan van de wetenschap. Vertel de leerlingen een verhaal over de man die wel gezien wordt als de eerste Westerse wetenschapper: Thales van Milete. Leg de leerlingen het belang uit van zijn twee stelregels: 1. Conclusies over het universum mag men louter en alleen baseren op het universum zelf. 2. Opvattingen moeten gestaafd worden aan de hand van argumenten. Je kunt de leerlingen ook wijzen op het beeld van Maritza Erasmus bij de Centrale Bank: Arubaanse Denker. Het onderschrift hiervan luidt: 'progreso economicata exigi pensamiento eterno'. Vraag de leerlingen waarom dit standbeeld zo heet.
Paragraaf 2.2 De Romeinen In deze paragraaf leert de leerling hoe het Romeinse Rijk zich uitbreidde en hoe als gevolg	Lessuggestie: Centraal in deze paragraaf staat de 'export' van cultuur. Probeer de leerlingen aan de hand van voorbeelden uit te leggen hoe gewoontes en gebruiken (cultuur) zich verspreiden en

hiervan de Romeinse cultuur zich verspreidde over Europa. De leerling leert ook over de opkomst van het christelijke geloof in dit rijk en hoe dit geloof langzaam aan invloed won. Er wordt hiernaast ingegaan op het belang van culturele uitingen zoals sport en theater.	overgenomen worden doordat mensen van verschillende culturen met elkaar in aanraking komen. Het meest aansprekende voorbeeld is de invloed die de Verenigde Staten op onze cultuur uitoefent (mode, sport, eten enz.). Vergelijk deze invloed met de invloed die het Romeinse Rijk uitoefende.
Paragraaf 2.3 De Middeleeuwen In deze paragraaf leert de leerling wat de rol van de Katholieke Kerk was in de Middeleeuwen en hoe de invloed van de Kerk doorwerkte op alle facetten van het dagelijkse leven.	Lessuggestie: Besteed door middel van een onderwijsleergesprek aandacht aan de rol van het geloof. Tegen het einde van het Romeinse Rijk en in de Middeleeuwen werd het christelijk geloof een middel om wereldgezag te legitimeren en om eenheid te creëren in een groot gebied. Ga in op het ontstaan van het christelijk geloof en hoe dat door de eeuwen om zich heen heeft verspreid. Leg vervolgens het verband met Aruba. Vraag de leerlingen waarom men op Aruba en Latijns-Amerika overwegend rooms- katholiek is. Een andere mogelijkheid is het onderwerp te introduceren aan de hand van afbeeldingen van kunstwerken in de Middeleeuwen. De Schooltv-serie ‘het leven in de Middeleeuwen’ is in dit opzicht ook een aanrader.
Paragraaf 2.4 De Renaissance Deze laatste paragraaf behandelt de Renaissance en de opkomst van het humanisme. De leerling leert hoe de meer centrale rol van het individu de samenleving drastisch veranderende.	Lessuggestie: Om deze paragraaf te introduceren kan ingegaan worden op de opkomst van het humanisme. Gebruik hiervoor het voorbeeld van Erasmus. Laat een korte video zien over zijn leven (Schooltv beeldbank). Geef vervolgens een korte toelichting. Ga in op de obstakels die Erasmus als humanist ondervond en hoe hij die overwon.
Hoofdstuk 3: China en India	
<i>Hoofdstuk 3 behandelt de culturele en maatschappelijke geschiedenis van Azië. Het hoofdstuk spitst zich toe op China en India. De keuze voor India en China is (naast het feit dat beide landen een bijzonder rijke geschiedenis hebben) gebaseerd op het feit dat dit twee van de economisch meest invloedrijke landen van de wereld zijn.</i>	
Paragraaf 3.1 India In deze paragraaf maakt de leerling kennis met de geschiedenis van India. Er wordt vooral aandacht besteed aan het Indiase kastensysteem en het hindoeïsme, één van de grootste geloven ter wereld.	Lessuggestie: Begin deze les met een uitleg over de wereldwonderen. Laat de leerlingen foto's zien van de zeven moderne wereldwonderen (Chichén Itzá, Cristo Redentor, Colosseum, Chinese Muur, Machu Picchu, de rotswoningen in Petra en deTaj Mahal) Vraag de leerlingen welk wereldwonder zij het liefst zouden bezoeken. Ga vervolgens in op de Taj Mahal. Pak de wereldkaart erbij en laat zien waar India ligt en waar de Taj Mahal is. Geef een korte uitleg over de Taj Mahal en verbind dit verhaal aan een uitleg van het kastensysteem. Teken voor de duidelijkheid de piramidevorm op het bord.

Paragraaf 3.2 China In deze paragraaf leert de leerling hoe China ontstaan is en door de eeuwen heen heeft kunnen blijven bestaan. De leerling leert ook hoe China zich afsloot van de rest van de wereld en hoe dit eindigde in een communistische staat.	Lessuggestie: Leg de actuele situatie in China uit aan de leerlingen aan de hand van een actueel filmpje of krantenartikel. Een andere optie is om te starten met een filmfragment over China. Goede voorbeelden zijn de film Mongol of de meest recente Karate Kid film die zich afspeelt in China.
Hoofdstuk 4: Midden- en Zuid-Amerika en het Caribisch gebied	
<i>In dit hoofdstuk leren de leerlingen hoe de Precolumbiaanse samenlevingen van Latijns-Amerika en het Caribisch gebied er uitzagen en wat de consequenties waren van de Europese kolonisatie.</i>	
Paragraaf 4.1 In deze paragraaf leert de leerling de drie bekendste Latijns-Amerikaanse beschavingen kennen: de Maya's, de Inca's en de Azteken. De paragraaf vertelt over deze beschavingen en de invloed van de Spaanse kolonisatie op deze beschavingen.	Lessuggestie: Om aan te sluiten bij de vorige les is het interessant om erop te wijzen dat drie van de zeven wereldwonderen in Latijns-Amerika staan (Chichén Itzá, Cristo Redentor en de Machu Picchu). Open de les vervolgens met een kort filmpje van schooltv over de Azteken.
Paragraaf 4.2 Deze paragraaf gaat in op de vroege geschiedenis van het Caribisch gebied. De paragraaf start met uitleg over de manier waarop de Taíno en Cariben samenleefden, om vervolgens een blik te werpen op de invloed die de kolonisatie hierop had.	Lessuggestie: Vertoon verschillende beelden die geassocieerd worden met het Caribisch gebied. Laat bijvoorbeeld beelden zien van carnaval, de verschillende dansstijlen etc. Laat de leerlingen raden waar deze onderwerpen op cultureel gebied vandaan komen. Bediscussieer met de leerlingen de manier waarop cultuuruitingen geïntegreerd zijn in onze samenleving. Waar komen deze cultuuruitingen vandaan?
Hoofdstuk 5: Aruba, een goed gelegen eiland	
<i>In dit hoofdstuk leert de leerling over de culturele geschiedenis van Aruba. De leerling leert hoe de Arubanen vroeger leefden, maar ook hoe onze huidige cultuur tot stand gekomen is. Het hoofdstuk loopt van de Preceramische tijd tot aan de komst van Lago. De periode vanaf de komst van Lago wordt behandeld in het katern Samenleving en Economie. Om Aruba duidelijk te situeren binnen de wereldgeschiedenis wordt veelvuldig teruggegrepen naar begrippen en ontwikkelingen uit de voorgaande hoofdstukken.</i>	

Paragraaf 5.1 Prehistorisch Aruba Deze paragraaf laat zien hoe de vroegste bewoners van Aruba, de preceramische Amerindianen en de Dabajuroi leefden. Er wordt uitgelegd hoe ze in hun levensonderhoud voorzagen en hoe hun samenlevingen waren opgebouwd. Het is hierbij belangrijk dat de leerling een duidelijk beeld heeft van het onderscheid tussen de Ceramische periode en de Preceramische periode.	Lessuggestie: Neem een gebruiksvoorwerp mee of laat de leerlingen gebruiksvoorwerpen meenemen. Maak de gebruiksvoorwerpen onderwerp van discussie. Waar dienen ze voor, hoe weet je dat, is er een relatie tussen vorm en functie. Hoe denk je dat archeologen te werk gaan wanneer ze iets vinden, vaak gaat het om delen van voorwerpen, hoe proberen ze er achter te komen wat het is en waar het voor diende? Bezoek het archeologisch museum (als dit niet al in het kader van de inleiding gebeurd is).
Paragraaf 5.2 Aruba als Amerindiaans reservaat? In deze paragraaf leert de leerling wat de komst van de Europeanen betekende voor Aruba en wat de culturele invloed hiervan was. Het is hierbij belangrijk dat de leerling beseft dat de W.I.C. weinig gelegen lag aan het lot van Aruba, dat het vooral de katholieke priesters waren die in cultureel opzicht een rol van betekenis speelden. De docent kan hierbij wijzen op de grote invloed die het katholieke geloof tot op de dag van vandaag op Aruba heeft.	Lessuggestie: Begin de les met een klassikale discussie. Vraag aan de leerlingen wat volgens hen de rol van het katholicisme is op Aruba. Welke rol speelt dit geloof binnen de samenleving? Deze bespreking kan naadloos overlopen in een uitleg over de komst van het katholicisme. Een andere suggestie is de les te introduceren aan de hand van een video over de slavernij en de rol die de W.I.C. hierbij speelde. Hiervan zijn verschillende goede voorbeelden te vinden in de beeldbank van Schooltv.nl
Paragraaf 5.3 Het ontstaan van de traditionele Arubaanse samenleving In deze paragraaf wordt de negentiende-eeuwse geschiedenis van Aruba behandeld, de periode waarin de traditionele Arubaanse samenleving ontstond.	Lessuggestie: Lees de leerlingen een fragment voor uit een negentiende-eeuws boek over Aruba. Bediscussieer vervolgens de inhoud hiervan. Er zijn meerdere keuzes wat betreft boeken. De afdeling Arubiana van de bibliotheek heeft wat dit betreft verschillende werken. Online zijn er echter ook genoeg voorbeelden te vinden. Een goede plek om te zoeken is Google Books. Hier is onder andere het door G.B. Bosch geschreven <i>Reizen in West-Indië en door een gedeelte van Zuid- en Noord-Amerika</i> in zijn geheel te vinden.
Paragraaf 5.4 Sporen in onze cultuur Deze paragraaf gaat in op sporen van ons verleden die tot op de dag van vandaag nog terug te vinden zijn. Het is belangrijk dat de leerling oog krijgt voor deze culturele resten.	Lessuggestie: Voor deze opdracht moeten de leerlingen zich een week van tevoren voorbereiden. Laat iedere leerling thuis aan zijn ouders of opa en oma om een foto, of een voorwerp van vroeger vragen om mee naar de les te nemen. Hoe ouder hoe beter. Laat de leerlingen kort iets over hun foto of voorwerp vertellen. Begin vervolgens een klassengesprek over de manier waarop we de sporen van het verleden nog terugvinden in ons eigen leven.

Hoofdstuk 6 praktische opdracht

De bedoeling van deze praktische opdracht is dat de leerling zich verdiept in zijn eigen geschiedenis en bewust wordt van de levende geschiedenis om zich heen. Er is daarom gekozen om de leerlingen een opdracht te laten maken over mondelinge overlevering. Om de leerlingen enthousiast te maken hierover is het misschien goed om ze bewust te maken van het belang van dergelijk onderzoek en hoe ze hier zelf op een waardevolle manier aan kunnen bijdragen. De leerlingen interviewen inwoners van Aruba over het verleden en verwerken hun resultaten in een creatief project, zoals een toneelstuk, een lied, verhaal enz. Let er bij het interviewen op dat de leerlingen nooit alleen interviewen en dat er in alle gevallen toestemming van de ouders is. Afhankelijk van de vorm van het project zou besloten kunnen worden tot vakoverstijgende samenwerking. Voor het uitvoeren van de praktische opdracht zijn 16 uren nodig.

2.2 Katern Staatsinrichting

Hoofdstuk 1: Het oude Griekenland en het ontstaan van de democratie

Veel concepten uit onze moderne politiek zijn afkomstig uit de Griekse oudheid. Het doel van dit hoofdstuk is om de leerling kennis te laten maken met de oorsprong van deze begrippen.

Paragraaf 1.1. De Griekse samenleving

In deze paragraaf leert de leerling hoe de staatsinrichting er in de klassieke oudheid uitzag. De leerling leert wat burgerrecht is, en wie wel en wie geen burgerrecht had.

Lessuggestie:

De meeste leerlingen zullen niet veel over Griekenland weten. Probeer de leerlingen daarom Griekenland eerst geografisch te laten voorstellen. Laat de leerlingen een eigentijdse wereldkaart zien. Begin bij Aruba, laat de afstand tussen Aruba en het huidige Griekenland zien. Leg de leerlingen vervolgens aan de hand van de kaart uit hoe groot het oude Griekenland vroeger was.

Paragraaf 1.2. Denken over politiek

Paragraaf 1.2 geeft de leerling inzicht in de verschillende staatsvormen die het oude Griekenland gekend heeft en legt uit hoe de democratie daar ooit ontstaan is.

Lessuggestie:

Leg via een onderwijsleergesprek aan de leerlingen uit hoe de verschillende staatsvormen in het oude Griekenland in elkaar over konden gaan. Probeer via kritische vragen de leerlingen de voor- en nadelen te laten opnoemen van een aristocratie en een democratie. Probeer vervolgens een vergelijking te maken tussen de directe democratie zoals de Grieken die kende en onze eigen indirecte democratie.

Hoofdstuk 2: Het politieke leven in de Middeleeuwen en de Vroegmoderne Tijd

In dit hoofdstuk wordt de overgang van de Middeleeuwen (500-1500 na Christus) naar de Vroegmoderne/Nieuwe Tijd (1500-1800 na Christus) behandeld. Er wordt uitgelegd welke verandering er in deze periodes optraden op het gebied van politiek en bestuur.

Paragraaf 2.1. De val van de democratie

Deze paragraaf behandelt de opkomst van de absolute vorsten in de Vroegmoderne/ Nieuwe Tijd.

Lessuggestie:

Bij deze paragraaf kun je een directe instructie toepassen (+/- 20 minuten), waarbij je kort uitlegt hoe de feodale verhoudingen (cliënt- patroon relaties) aan het begin van de Middeleeuwen lagen. Leg ook uit hoe de relatie tussen wereldlijke en geestelijke macht in de Middeleeuwen was. Ga vervolgens over op de opkomst van de steden in de tweede helft van de Middeleeuwen. Licht de verschillen tussen het platteland en steden toe. Bij de behandeling van het absolutisme zou, indien de tijd dit toelaat, meer over Lodewijk XIV verteld kunnen worden aan de hand van foto's van zijn paleis in Versailles.

Paragraaf 2.2. De revolutie breekt uit.

In deze paragraaf leert de leerling wat de oorzaken en de politieke gevolgen waren van de Franse Revolutie. De paragraaf beschrijft de overgang van een standensamenleving naar een klassensamenleving en gaat in op de geboorte van de moderne democratie.

Lessuggestie:

Introduceer deze paragraaf aan de hand van een onderwijsleergesprek over de Verlichting. Leg uit hoe men anders ging denken over geluk en de vooruitgang van de mens als individu en als groep. Laat bijvoorbeeld met een grafiek zien dat de verhouding tussen de standen scheef waren in de Staten- Generaal (aantal mensen per klasse met het aantal vertegenwoordigers per stand). Vervolgens hoe het klimaat (El Niño?) ook een oorzaak was voor de Franse revolutie. De verschillen tussen de hongersnood op het platteland en in de stad, bijvoorbeeld in Parijs. Waarom de opstand juist in de stad Parijs begon.

	Indien er tijd is kan het verband tussen de hongersnood en de Franse Revolutie geïllustreerd worden aan de hand van de film 'de bestorming van de Bastille' (teleac/not). Bij deze film bestaat een handleiding die gebruikt kan worden voor opdrachten.
Paragraaf 2.3. Thorbecke Paragraaf 2.3 gaat in op de gevolgen van de Franse Revolutie voor de Nederlandse politiek. De paragraaf legt uit hoe ons koninkrijk staatkundig gezien, gevormd werd. De leerling leert wat indirecte democratie is, wat een constitutionele monarchie is en wat een parlementaire democratie is.	Lessuggestie: Bij deze paragraaf kun je naast de bestaande opdrachten een samenwerkende opdracht laten uitvoeren. Eerst leg je het ontstaan van <i>politieke stromingen</i> in Nederland uit. Daarna moeten de leerlingen in groepjes een eigen politieke partij (stroming) oprichten voor een plaats in de leerlingenraad van de school.
Hoofdstuk 3: Kolonialisme en het streven naar onafhankelijkheid	
<i>Hoofdstuk 3 beschrijft de weg die Aruba gegaan is van onderdeel van de Kolonie Curaçao via Separacion naar Status Aparte. De leerling leert eerst wat in de 19de eeuw de positie van Aruba was binnen het koninkrijk. Vervolgens wordt ingegaan op de achtergrond van de behoefte aan een onafhankelijke status en het ontstaan van de Status Aparte.</i>	
Paragraaf 3.1. De Kolonie Curaçao in de negentiende eeuw In deze paragraaf leert de leerling hoe de politieke en staatkundige situatie van Aruba er voor de Tweede Wereldoorlog uitzag.	Lessuggestie: Bij deze paragraaf kun je een directe instructie toepassen(+/- 20 minuten), waarbij je kort uitlegt hoe het bestuur van de kolonie Curaçao eruit zag. Maak hiervoor gebruik van <i>figuur 3.5</i> . Teken deze figuur op het bord en vul hem samen met de leerlingen verder in, leg op deze manier stap voor stap het bestuur uit.
Paragraaf 3.2. 'Baas den nos mes un cas?' Separacion! Paragraaf 3.2 beschrijft hoe de als gevolg van de komst van de olie-industrie gestegen welvaart de behoefte aan onafhankelijkheid aanwakkerde.	Lessuggestie: Leg aan de leerlingen uit wat het verband is tussen de komst van Lago en de opkomst van het streven naar autonomie. Verbind dit met de actuele situatie van de olieraffinaderij op Aruba. Gebruik hier zo mogelijk een recent krantenartikel voor.
Paragraaf 3.3. Status Aparte In deze paragraaf leert de leerling over de achtergronden van de Status aparte.	Lessuggestie: Laat een video zien over de politiek op Aruba. Er zijn op internet, onder andere op Youtube, verschillende video's van zowel Henny Eman als Betico Croes te vinden.
Hoofdstuk 4: Aruba als land binnen het Koninkrijk der Nederlanden	
<i>Dit hoofdstuk beschrijft de staatkundige ontwikkelingen van Aruba sinds 1986. Het hoofdstuk geeft de leerling een overzicht van de staatkundige indeling van Aruba en de meest recente ontwikkelingen op dit gebied.</i>	
Paragraaf 4.1. Statuut en staatsregeling Het doel van deze paragraaf is de leerling inzicht te geven in de	Lessuggestie: Laat de leerlingen een krantenartikel lezen over de wijzigingen in het statuut van 10-10-10. Geef aan de hand van dit artikel een korte instructie over wat het Statuut

staatsregeling en het Statuut voor het Koninkrijk der Nederlanden. De leerling leert wat er in het Statuut vastgelegd is en hoe de taken en de bevoegdheden van het bestuur op Aruba geregeld zijn.	inhoudt en wat het belang hiervan is.
Paragraaf 4.2. De wetgevende en uitvoerende macht op Aruba vanaf 1986 Paragraaf 4.2 geeft een beschrijving van het parlementaire systeem op Aruba. In deze paragraaf leert de leerling wat op Aruba de rol van de wetgevende macht en de rol van de uitvoerende macht zijn.	Lessuggestie: Introduceer de paragraaf aan de hand van een directe instructie, ga hierbij in op de procedure rondom politieke verkiezingen. Bespreek de verschillen tussen parlement en regering. Leg uit hoe het parlement gevormd wordt (zetels en restzetels) en hoe de regering gevormd wordt. Vertel dat de leden van het parlement op een politieke lijst dienen te staan, terwijl de ministers niet perse lid van een politieke partij hoeven te zijn. De statenleden worden gekozen, terwijl de ministers benoemd worden door het parlement. Als het tot de mogelijkheden behoort is de ideale illustratie van deze paragraaf natuurlijk een bezoekje aan het parlement. Ze kunnen dan met eigen ogen zien wat de werkzaamheden van de statenleden en ministers zijn. Laat de leerlingen van te voren een aantal gerichte vragen voorbereiden.
Paragraaf 4.3. De rechterlijke macht op Aruba vanaf 1986 De leerling leert in deze paragraaf hoe de Arubaanse rechtstaat in elkaar zit. Er wordt onder andere ingegaan op de rol van het openbaar ministerie, de rol van de rechter en het verloop van een rechtszaak.	Lessuggestie: Tijdens deze les kun je een onderwijsleergesprek voeren over een echte rechtszaak, zoek een actuele zaak of gebruik een van de onderstaande voorbeelden: - de zaak van Oduber/Lamers (homohuwelijk op Aruba) - diefstal van een jonge man om zijn zieke moeder te helpen. Het is belangrijk om tijdens het olg. te bespreken wat er achtereenvolgens bij een rechtszaak gebeurt.
Hoofdstuk 5 Praktische opdracht	
Voor deze praktische opdracht is het de bedoeling dat de leerlingen in groepsverband onderzoek doen naar een onderwerp op het gebied van staatsinrichting. Op deze manier krijgen de leerlingen belangrijke historische vaardigheden onder de knie en leren ze planmatig en in groepsverband werken. Ze verwerken de door hun gevonden informatie in een schriftelijk verslag. Hiervoor kunnen ze gebruik maken van het internet of een bezoek brengen aan de bibliotheek. Wijs de leerlingen ok op de website www.parlamento.aw; hier vind je informatie over het Statuut en over de koninkrijks-aangelegenheden. Voor het uitvoeren van de praktische opdracht zijn 16 lesuren nodig.	

2.3 Katern Samenleving en Economie

Hoofdstuk 1: De industrialisatie van Groot-Brittannië

In het eerste hoofdstuk van dit katern leert de leerling hoe de Industriële Revolutie haar oorsprong vindt in Groot-Brittannië. Het hoofdstuk gaat in op de oorzaken van de industrialisatie, maar ook op de directe gevolgen hiervan.

Paragraaf 1.1 Groot-Brittannië: de landen van monstervarkens en harde thuiswerkers In deze paragraaf wordt een beeld geschetst van de pre-industriële Engelse samenleving. Er wordt uitgelegd wat een agrarische samenleving is en welke rol de ambachten en de huisnijverheid binnen een dergelijke samenleving speelden. De paragraaf sluit af met de agrarische revolutie.	Lessuggestie: Voer een onderwijsleergesprek over wat men ruikt, ziet en hoort (zintuigen) op het platteland (dorp). Behandel vervolgens verschillende processen zoals spinnen (cotton spinning) en weven door hierover Youtube filmpjes te laten zien. Zo krijgen de leerlingen een beter beeld daarvan. Tenslotte is het belangrijk om genoeg aandacht te besteden aan <i>figuur 1.7</i> (Stijging van bevolking GB en nieuwe technieken landbouw).
Paragraaf 1.2 Engeland: een samenleving in verandering In paragraaf 1.2 leert de leerling de achtergronden van het ontstaan van de Industriële Revolutie kennen en krijgt inzicht in de grote veranderingen waarmee dit gepaard ging.	Lessuggestie: Uitvindingen speelden een grote rol bij de Industriële Revolutie. Een van de belangrijkste uitvindingen was de Spinning Jenny van James Hargreaves. Leg de leerlingen uit wie James Hargreaves was en vertel ze waarom de Spinning Jenny zo'n belangrijke uitvinding was.
Paragraaf 1.3 Engeland: land van groeiende economie en groeiende armoede Deze paragraaf gaat in op de sociale gevolgen van de industrialisatie. Er wordt ingegaan op de gevolgen van urbanisatie, de verslechterende werk- en leefomstandigheden en de kinderarbeid.	Lessuggestie: Om een goed beeld van kinderarbeid en de industriële samenleving te schetsen is het goed om de film 'Oliver Twist' te tonen of delen uit het boek samen met de leerlingen te lezen. Je kunt de hele film of fragmenten daarvan laten zien en de leerlingen hier kijkvragen over laten maken. Verken de mogelijkheid om een vakoverstijgend project met de vaksectie Engels te maken. Het boek 'Oliver Twist' staat op de literatuurlijst van veel scholen.

Hoofdstuk 2: De opkomst van een supermacht

Dit hoofdstuk behandelt de sociaaleconomische geschiedenis van Noord Amerika. Het beschrijft de kolonisatie, de slavernij en de Industriële Revolutie en gaat vervolgens in op de wijze waarop de Verenigde Staten zich ontwikkelden tot een supermacht.

Paragraaf 2.1 Het ontstaan van de Verenigde Staten De leerling leert in deze paragraaf hoe Noord-Amerika is gekoloniseerd door Groot Brittannië. De leerlingen doen kennis op over de invoering van	Lessuggestie: Het is handig om een wereldkaart op te hangen en te laten zien waar de kolonisten vandaan kwamen en waar in Noord- Amerika ze aan wal gingen. Daarnaast is het leuk om de leerlingen naar aanleiding van deze paragraaf een toneelstuk te laten opvoeren. Aspecten die naar voren kunnen komen zijn:
--	--

de plantage-economie en de driekhoekshandel. De rest van de paragraaf behandelt de strijd van de koloniën voor onafhankelijkheid.	- de situatie van Amerindianen na de komst van blanken; - de situatie van de slaven bij aankomst in Noord-Amerika; - de situatie van de blanke kolonisten rond de tijd van de Boston Tea Party. Dit kan een vakoverstijgend project worden met de vaksectie van CKV (drama).
Paragraaf 2.2 Verenigde Staten: opkomst van de industrie Deze paragraaf beschrijft de afschaffing van de slavernij en het ontstaan van de Amerikaanse burgeroorlog.	Lessuggestie: Zoek een kaart waaraan te zien is hoe de 'frontier' verder naar het westen opschoof. Illustreer de paragraaf vervolgens aan de hand van een fragment van serie 'North and South'. Hiervan zijn fragmenten op Youtube te bekijken. Maak kijkvragen bij dit fragment, waarbij bijvoorbeeld de verschillen tussen het Noorden en Zuiden aan bod komen (industrie-plantage), oorzaken van de oorlog en de relatie tussen de twee delen.
Paragraaf 2.3 Industrialisatie als remedie tegen de verscheurde VS; de economische gevolgen van de industrialisatie In deze paragraaf maakt de leerling kennis met de opkomst van de massa-industrie in de Verenigde Staten. De paragraaf beschrijft hoe het Amerika van de vrijemarkteconomie opkwam.	Lessuggestie: In deze paragraaf kunnen de leerlingen naast de opdrachten een samenwerkende opdracht maken. Laat de leerlingen in de opdracht onderzoeken waar de eerste spoorlijnen werden aangelegd en deze aangeven en tekenen. Bij deze opdrachten moeten de gevolgen van de aanleg van de spoorwegen voor de landbouw, industrie en dienstverlening aan bod komen.
Paragraaf 2.4 Sociale gevolgen van industrialisatie; arbeidsomstandigheden en verhoudingen Deze laatste paragraaf gaat in op de sociale gevolgen van de opkomst van de kolonisatie en de massa-industrie. De paragraaf beschrijft hoe er etnische spanningen ontstonden tussen de verschillende bevolkingsgroepen en hoe de Amerindianen langzaam maar zeker verdrongen werden.	Lessuggestie: Ga via een onderwijsleergesprek in op de vraag of er excuses moeten worden aangeboden aan volken of groepen die geleden hebben onder bepaalde historische ontwikkelingen. Zo kan men ingaan op de vraag of er excuses aangeboden moeten worden en/of herstelbetalingen moeten komen aan de afstammelingen van de slaven in de Amerika's.
Hoofdstuk 3: Nederland als industriële samenleving	
<i>Hoofdstuk drie gaat aan de hand van de Nederlandse situatie in op de verstrekkende sociale gevolgen van de Industriële Revolutie.</i>	

Paragraaf 3.1 De industrialisatie van de Nederlandse samenleving In de eerste paragraaf leert de leerling wat de effecten waren van de opkomst van de mechanisatie. Het is hierbij belangrijk dat de leerling begrijpt hoe groot de impact hiervan was op het dagelijkse leven.	Lessuggestie: De industrialisatie is uitstekend te illustreren aan de hand van beeldmateriaal. Introduceer het onderwerp bijvoorbeeld aan de hand van een video. Zorg ervoor dat de video een duidelijk contrast tussen de ambachtelijke productie en de industriële productie schetst. Goede voorbeelden hiervan zijn te vinden in de beeldbank van Schooltv.
Paragraaf 3.2 De sociale gevolgen van de industrialisatie voor de Nederlandse samenleving De industrialisatie had verstrekkende sociale gevolgen. Er ontstond grote sociale ongelijkheid. Het belangrijkste structuurbegrip voor deze paragraaf is inleving en standplaatsgebondenheid. De bedoeling van de les is dat de leerling zich kan inleven in de slechte leefomstandigheden van de fabrieksarbeiders.	Lessuggestie: Maak de leerlingen bewust van de sociale ongelijkheid die tegenwoordig nog steeds in de wereld heerst. Laat de leerling zien dat in veel gevallen de consumptie van industriële producten nog steeds een schaduwzijde heeft. Hiervoor kan bijvoorbeeld gebruik gemaakt worden van de site: http://slaveryfootprint.org/ Of speel het lekker goedkoop spel online met de leerlingen: http://lekkergoedkoop.hetklokhuis.nl/ Of zoek de video The Power of Stuff
Paragraaf 3.3 De politieke veranderingen in Nederland als gevolg van de industrialisatie van de samenleving In deze paragraaf leert de leerling hoe de Industriële Revolutie en de hieruit voortvloeiende sociale ongelijkheid de oorzaak waren van ingrijpende politieke veranderingen. Bij deze paragraaf is het belangrijk dat de leerling snapt waarom socialisme en liberalisme opkwamen en wat het verschil tussen beide stromingen is.	Lessuggestie: Begin een discussie met de leerlingen over sociale ongelijkheid op Aruba. Wat vinden de leerlingen van sociale ongelijkheid? Kunnen ze voorbeelden opnoemen uit hun eigen omgeving? Wat zouden de leerlingen doen als ze het voor het zeggen hadden in Aruba. Probeer bij deze discussie de begrippen liberalisme en socialisme goed voor het voetlicht te brengen.
Hoofdstuk 4: De industrialisatie van Aruba	
<i>Hoofdstuk vier behandelt de industrialisatie van Aruba en de economische, sociale en culturele gevolgen hiervan. De industrialisatie van Aruba kwam veel later op gang dan in andere landen. Deze achterstand is echter in sneltreinvaart ingehaald. De enorm snelle industrialisering had grote gevolgen voor de samenleving. Het is belangrijk dat de leerlingen leren waarom bepaalde economische keuzes succesvol waren en andere niet. Op deze manier leren ze na te denken over de geschiedenis van de eigen economie en te reflecteren op eigentijdse ontwikkelingen.</i>	

Paragraaf 4.1 De komst van de Industrie Deze paragraaf behandelt de Arubaanse economie voor en gedurende de opkomst van de olie-industrie. Eén van de belangrijkste vragen is waarom deLago vroeger veel succesvoller was dan tegenwoordig.	Lessuggestie: Foto quiz. Er zijn veel foto's van Aruba beschikbaar daterend van voor de industrialisatie en van de opkomst van de industrialisatie. Laat de leerlingen deze foto's zien en quiz ze over de plek van het eiland waar deze foto's genomen zijn. Op deze manier leert de leerling hoe drastisch ons eiland in de afgelopen eeuw veranderd is. Selecteer de foto's goed. Pas op! Er bestaan foto's van Aruba in de jaren 50 waarop van industrialisatie en de gevolgen daarvan nog weinig tot niets te merken is.
Paragraaf 4.2 Economische ontwikkelingen In deze paragraaf leert de leerling wat de economische gevolgen waren van de industrialisatie. De leerling leert wat import en export is en wat het verschil is tussen een veelzijdige en een eenzijdige economie. Bij het behandelen van de stof is het verstandig hier altijd de actuele situatie van Aruba te betrekken	Lessuggestie: Leer de leerlingen over import en export nadenken. Verdeel het schoolbord in twee vakken: een import vak en een export vak. Noem een aantal producten op of neem foto's hiervan mee, vraag de leerlingen telkens in welk vak de producten thuishoren.
Paragraaf 4.3 Sociale ontwikkelingen In deze paragraaf leert de leerling hoe Aruba overging van een traditionele naar een moderne samenleving. De leerling leert hoe de eigentijdse samenleving tot stand gekomen is. Er is hierbij een grote rol weggelegd voor sociale ongelijkheid.	Lessuggestie: Er bestaan veel filmpjes over Aruba uit de Lago tijd. Een aantal hiervan zijn online te vinden. Laat de leerlingen een filmpje zien ter introductie, of laat ze zelf een filmpje zoeken. Op Youtube zijn meerdere van dit soort filmpjes te vinden. Type bijvoorbeeld als zoekwoorden 'Aruba di antes' in.
Paragraaf 4.4 Culturele ontwikkelingen Paragraaf 4.4 gaat in op de culturele effecten van de industrialisatie en de komst van de toerismeindustrie. Het is belangrijk dat de leerling begrijpt waarom er zoveel immigranten naar Aruba kwamen en komen en wat de culturele gevolgen hiervan zijn.	Lessuggestie: Laat de leerling kennismaken met verschillende types Arubaanse muziek. Neem een cd mee met een aantal muziekstijlen zoals wals, tambu, mazurka, bolero en calypso. Leg de leerlingen iets uit over de kenmerken van de verschillende muzieksoorten. Laat vervolgens muziekfragmenten horen en laat de klas beargumenteren bij welk genre het fragment hoort.
Hoofdstuk 5: Praktische opdracht	
Deze praktische opdracht laat de leerling bronnenonderzoek doen naar de sociaal-economische geschiedenis van Aruba. De leerlingen doen in groepjes onderzoek. Hiervoor formuleren ze een hoofdvraag en een aantal deelvragen. De bedoeling van de opdracht is dat ze goed leren samenwerken, meer leren over de Arubaanse geschiedenis, maar ook beter	

vertrouwd raken met de structuurbegrippen bron en interpretatie en continuïteit en verandering. De leerlingen verdiepen zich in de sociale en economische veranderingen die Aruba in de twintigste eeuw doorgemaakt heeft. Ze zijn bij de uitvoering niet beperkt tot het gebruik van geschreven bronnen, ze kunnen gebruik maken van bewegend beeld, audio of foto's. Het bronnenverslag kan verschillende vormen aannemen: een PowerPoint presentatie, een paper, een video of een audioreportage. De leerlingen kunnen voor de uitvoering van deze opdracht gebruik maken van de afdeling Arubiana van de Biblioteca Nacional of van het Nationaal Archief, maar ook van de volgende websites: voor afbeeldingen www.hetgeheugenvannederland.nl, www.gahetna.nl en voor kranten <http://kranten.kb.nl/>. Als de leerlingen gebruik maken van een van de websites, zorg dan voor een korte gebruiksinstructie. Voor het uitvoeren van de praktische opdracht zijn 16 lesuren nodig.

2.4 Katern Staat en Natie

Hoofdstuk 1: Een eeuw van ideologie en macht

In dit hoofdstuk leert de leerling hoe na de Franse Revolutie, in de loop van de negentiende eeuw, de staatkundige verhoudingen in Europa veranderden. Het doel van het hoofdstuk is de leerling te leren welke ideologieën in deze periode opkwamen en hoe deze ideologieën de vorming van onze samenleving beïnvloed hebben.

Paragraaf 1.1 Vrijheid, gelijkheid en broederschap
In deze paragraaf leert de leerling hoe de Franse Revolutie het begin van het einde betekende van het Ancien Régime. De leerling doet kennis op over de verschillende ideologieën die in deze periode ontstonden en tot op de dag van vandaag een belangrijke rol spelen in de wereld.

Lessuggestie:

De Franse Revolutie is een erg ingewikkeld, maar tegelijkertijd sterk tot de verbeelding sprekend onderwerp. Er zijn hierover veel goede en voor de leerlingen interessante video's te vinden. Maak het onderwerp daarom aantrekkelijker en inzichtelijker door het te introduceren aan de hand van een filmfragment. Gebruik hier bijvoorbeeld de beeldbank van Schooltv voor. Zoektermen: Franse Revolutie, Lodewijk XVI. Een andere suggestie is de les vakoverstijgend te introduceren aan de hand van een video die ingaat op de nieuwe wetenschappelijke ontdekkingen zoals die van Newton.

Paragraaf 1.2 Ieder volk zijn eigen land?

Paragraaf 1.2 behandelt de opkomst van democratisering, nationalisme en imperialisme. Het doel van de les is dat de leerling leert wat deze begrippen betekenen, waar ze vandaan komen, maar ook waarom deze begrippen nog steeds een grote rol spelen in onze eigen tijd.

Lessuggestie:

Introduceer de les aan de hand van eigentijds nationalisme. Bespreek met de leerlingen of en hoe we nationalisme op Aruba terugvinden en op welke wijze dit zich uit. Koppel de discussie vervolgens terug naar de prenatalistische periode. Hoe zou het zijn om je niet met een land of nationaliteit te associëren? Discussieer met de leerlingen verder over de mate waarin zij zich met hun land of land van herkomst associëren.

Een andere optie is om de les te introduceren aan de hand van een filmpje over Napoleon. Het volgende Schooltv-filmpje vormt een goede brug tussen paragraaf 1.1 en paragraaf 1.2.

http://www.schooltv.nl/beeldbank/clippopup/20070918_napoleon01

Paragraaf 1.3 De strijd om gelijke rechten

In deze paragraaf wordt ingegaan op de strijd om gelijke rechten van verschillende groepen binnen de samenleving die niet hadden geprofiteerd van de democratisering. De paragraaf gaat in op de positie van de arbeiders, vrouwen en slaven binnen de samenleving.

Lessuggestie:

Zoek een krantenartikel op over ongelijkheid binnen de Arubaanse samenleving. Begin aan de hand van dit artikel een klassikaal gesprek over ongelijkheid nu en de situatie in de negentiende eeuw. Leg op deze manier de link tussen heden en verleden.

Hoofdstuk 2 Latijns-Amerika

Dit hoofdstuk gaat in op de staatsvorming in Latijns-Amerika en het Caribisch gebied. Aan de hand van de inleiding kunnen de leerlingen inzien dat de media een belangrijke rol speelt in

<i>hoe men over bepaalde aspecten van het leven denkt.</i>	
Paragraaf 2.1 Vrijheid voor wie? In deze paragraaf leert de leerling over de geschiedenis van het liberaal denken in Latijns-Amerika.	Lessuggestie: Introduceer deze paragraaf aan de hand van de Antillianen die deelnamen aan de onafhankelijkheidsstrijd van Latijns- Amerika. Leg de link tussen de onafhankelijkheidsstrijd van Noord- Amerika en die van Latijns- Amerika uit aan de leerlingen. Met een directe instructie kan duidelijk gemaakt worden welke rol de in de Amerika's geboren kolonisten speelden. Leg uit dat het met name deze kolonisten waren die onafhankelijkheid wilden.
Paragraaf 2.2 Natievorming in Latijns-Amerika Paragraaf 2.2 behandelt de manier waarop er tijdens het natievormingsproces in Latijns-Amerikaanse landen werd omgesprongen met de inheemse bevolking.	Lessuggestie: Probeer bij deze paragraaf stil te staan bij het feit dat 'nationalisme' een Europese uitvinding is. Dit nationalisme was in grote mate verantwoordelijk voor het uitbreken van tal van oorlogen. Zo speelde nationalisme een belangrijke rol bij de uitbraak van de Eerste Wereldoorlog. Een aan te raden artikel is 'Angst voor Barbaren'. Dit is te vinden op de site van de krant 'Amigoe di Aruba'. Door middel van een onderwijsleergesprek kan ook het nationalisme en natievorming op Aruba bespreekbaar gemaakt worden. Gebruik het boek 'Ken ta Arubiano?' eventueel voor achtergrondinformatie.
Paragraaf 2.3 Coca Cola cultuur In deze paragraaf leert de leerling wat de politieke invloed van de VS op Latijns Amerika was en wat de gevolgen hiervan waren.	Lessuggestie: Bij paragraaf 2.3 kun je een debat voeren over leiders zoals Hugo Chaves die opkomen voor bevolkingsgroepen die eeuwenlang onderdrukt en gediscrimineerd zijn. Vergelijk deze leiders met de vroegere cuadillo's zoals Juan Vicente Gómez en Cipriano Castro Ruiz. Stel de leerlingen vervolgens de vraag wat het beeld is dat men hier op Aruba heeft van zulke leiders? Door wie wordt dat beeld gevormd? In wiens handen is de meeste beeldvorming omtrent deze leiders. Tenslotte kan men ingaan op de rol van Latijns- Amerika als opkomende economie op het wereldtoneel. Is Latijns- Amerika nu eindelijk onafhankelijk/ gedekoloniseerd? Of speelt de VS nog een belangrijke rol in dit gebied? Laat videobeelden zien over de inmenging van de Verenigde Staten, bijvoorbeeld van het Panamakanaal. Ga naar http://memory.loc.gov/ammem/index.html en type in het zoekveld: "The story of Panama".
Hoofdstuk 3: De strijd om Afrika	
<i>In dit hoofdstuk wordt ingegaan op het staat- en natievormingsproces op het Afrikaanse continent. Er wordt gekeken naar de invloed van het imperialisme, de dekolonisatie en de gevolgen hiervan. De inleiding is een mooie gelegenheid om een aan Afrika gerelateerd voorwerp mee te nemen, bijvoorbeeld een pop van een Afrikaans dier. Op deze manier kan de leerling richting het onderwerp gedirigeerd worden. Begin met te vragen aan de leerlingen waarom zij denken dat je dit voorwerp meegenomen hebt.</i>	

Paragraaf 3.1 Een continent van tienduizend staten In deze paragraaf leert de leerling de onstaansgeschiedenis van de moderne Afrikaanse staten. De paragraaf gaat in op de verdeling van Afrika door de Europese machten en de verstrekkende gevolgen die dit met zich meebracht. De nadruk ligt hierbij op de dubbele moraal van de imperialistische overheersing.	Lessuggestie: Open de les met een korte introductie van de begrippen racisme en eurocentrisme. Weten de leerlingen wat deze begrippen betekenen? Leg vervolgens het verband met het onderwerp van de paragraaf. Dit kan gebeuren aan de hand van een actueel voorbeeld zoals het stripverhaal Kuifje in Afrika. Hier worden Afrikanen op een stigmatiserende manier weergegeven wat heel wat reacties heeft losgemaakt. Laat de leerling hun eigen mening verwoorden over dit onderwerp (onderwijsleergesprek) Of lees samen met de leerlingen een stuk uit het boek <i>Congo</i> van de Belgische schrijver David van Reybrouck.
Paragraaf 3.2 De dekolonisatie van Afrika Paragraaf 3.2 gaat in op de achtergronden van de dekolonisatie van Afrika. In de paragraaf wordt aandacht besteed aan de etnische spanningen die ontstonden als gevolg van het Europese beleid.	Lessuggestie: Introduceer de les aan de hand van Nelson Mandela. Vertel dat Zuid-Afrika als één van de eerste landen onafhankelijk werd, maar dat deze onafhankelijkheid alleen vrijheid voor de blanken betekende. Het luidde het begin in van de apartheid. Leg uit wat Nelson Mandela voor Zuid-Afrika betekend heeft. Mandela was het boegbeeld voor de strijd tegen apartheid, de scheiding van rassen. Indien de tijd dit toelaat is een andere optie om de leerlingen de film <i>Hotel Rwanda</i> te laten zien. Deze film vertelt het aangrijpende en waargebeurde verhaal van Paul Rusesabagina, een hotel manager in Rwanda die meer dan duizend Tutsi vluchtelingen in zijn hotel onderbracht om ze te beschermen tegen de Hutu's.
Paragraaf 3.3 Afrika na de onafhankelijkheid Deze paragraaf gaat in op de ontwikkeling van het continent na de dekolonisatie: hoe verging het de nieuwe onafhankelijke staten?	Lessuggestie: Het nieuws dat ons over Afrika bereikt is overwegend negatief. Er gaan stemmen op dat na al die jaren onafhankelijkheid Afrika niet aan de verwachtingen voldoet. Dit is een beeld van Afrika dat geen recht doet aan de werkelijkheid. Wijs de leerlingen er tijdens de les op het feit dat Afrika nog maar relatief kort onafhankelijk is. Er is bovendien ook veel goed nieuws over Afrika. Begin de les met een voorbeeld hiervan. Neem als onderwerp bijvoorbeeld de Groene Muur. Een andere optie is om het verhaal van Yacouba Sawadogo te illustreren aan de hand van de documentaire of de trailer daarvan. De trailer is o.a. te vinden op Youtube.
Hoofdstuk 4: Het Midden-Oosten <i>Dit hoofdstuk legt de leerling uit wat de achtergronden van het Midden-Oosten conflict zijn en wat de enorme gevolgen van dit conflict voor de rest van de wereld zijn. De focus ligt voornamelijk op de kwestie Israël en op de Golfoorlogen.</i>	
Paragraaf 4.1 Het mandaatgebied Palestina Deze paragraaf legt uit waar de wortels liggen van het Midden-Oostenconflict. De leerling leert	Lessuggestie: Er is bijna altijd nieuws over het Midden-Oosten. Probeer deze les daarom te introduceren aan de hand van een kaart. Laat de leerlingen zien waar de Eufraat en de Tigris liggen. Leg de leerlingen duidelijk uit wat het

wat het zionisme is en hoe het Arabische nationalisme ontstaan is.	Tweestromenland is en welke landen hier tegenwoordig liggen (Irak, Iran, Syrië en Turkije). Leg vervolgens de link tussen deze kaart en het actuele nieuws over de regio. Dit is een handige aanknopingspunt om over te gaan op het onderwerp in het boek.
Paragraaf 4.2 Het Midden-Oostenconflict en de oliecrisis Paragraaf 4.2 gaat in op het ontstaan van Israël en de oprichting van de PLO. De leerling leert wat de achtergronden en de gevolgen hiervan waren.	Lessuggestie: Laat een video zien over één van de drie oorlogen die Israël heeft gevoerd. Een andere optie is beelden laten zien van een autoloze zondag in Nederland, een gevolg van de oorlog in 1973. Illustreer het conflict aan de hand van de kaarten in deze paragraaf. Laat de leerlingen hierop reageren. Interactie tussen de docent en de klas is hierbij belangrijk. Herhaal de stof een aantal keren.
Paragraaf 4.3 In deze paragraaf leert de leerling hoe de in de vorige paragrafen beschreven ontwikkelingen uiteindelijk uitmonden in moslimfundamentalisme en de oorlog tegen terrorisme.	Lessuggestie: Laat een geluidsfragment horen van de terroristische aanval op de Twin Towers. Zoek bijvoorbeeld een Youtube filmpje en laat alleen het commentaar horen. Vertoon nadat de leerlingen geraden hebben waar de geluiden over gingen, de bijbehorende beelden. Laat een persconferentie zien van President Bush waarin hij aankondigt dat de Amerikanen hard zullen terugslaan en de oorlog verklaren aan het terrorisme. (Denk aan de inval in Afghanistan) De leerlingen zullen inzien dat veel landen in het Midden-Oosten niet blij zijn met de bemoeienis van het Westen. Vraag de leerlingen welke gebeurtenis hierbij hoort. Laat de leerlingen aan hun ouders vragen of ze nog weten waar ze op dat moment waren.
Hoofdstuk 5: Praktische opdracht	
De bedoeling van deze praktische opdracht is dat de leerling zich oefent in het vormen en beredeneren en beargumenteren van zijn of haar eigen mening. Ter afsluiting van het katern Staat en Natie moeten de leerlingen deelnemen aan een klassikaal debat en individueel een essay schrijven. De bedoeling van de opdracht is dat de leerlingen gaan inzien hoe geschiedenis een rol speelt in hun dagelijkse leven en hoe ze de opgedane kennis kunnen activeren in actuele situaties. Het is hierbij aan te raden om samen te werken met de vakgroep Nederlands. De docent Nederlands zou de leerlingen kunnen helpen met het schrijven van hun essays, maar een bredere samenwerking is ook aan te bevelen. De leerlingen zullen hierdoor zien dat de losse vakken geen geïsoleerde eilandjes zijn, maar dat ze samenhangen en praktisch bruikbaar zijn. Veel leerlingen zijn onzeker over hun eigen schrijfkwaliteiten en vinden het moeilijk om voor een groep te spreken. Probeer ze daarom aan te moedigen en te overtuigen dat dit vaardigheden zijn die je kunt leren. Voor de uitvoering van de praktische opdracht zijn ten minste negen lesuren nodig.	

Deel C

In dit deel van de docentenhandleiding vindt u de antwoordmodellen. Achtereenvolgens worden de vragen en antwoorden van de katernen Cultuur en Maatschappij, Staatsinrichting, Samenleving en Economie en Staat en Natie behandeld.

1. Cultuur en Maatschappij

Inleiding

Opdracht bij de inleiding (individueel)

Nyame wilde zijn verhalen met niemand delen. Delen is echter het belangrijkste doel van verhalen. Via verhalen delen mensen ervaringen en levenswijsheden met elkaar. Een andere manier om levenswijsheden te delen is via spreekwoorden of gezegden. De bedoeling van deze opdracht is dat iedere leerling thuis bij zijn familie om een spreekwoord of gezegde vraagt. Op deze manier werk je met de klas mee aan het in leven houden van onze geschiedenis.

De leerlingen zoeken zelf een spreekwoord of gezegde uit. Deze spreekwoorden en gezegden worden klassikaal besproken.

Bijvoorbeeld: Macaco sa cua palo e ta subi (hij weet bij wie hij moet zijn wanneer hij iets nodig heeft).

Introductie

Opdracht 1 (duo's)

Stel je voor je bent historicus en je wilt onderzoek doen. Je hebt de beschikking over verschillende soorten bronnen uit het verleden:

- I Dagboeken
- II Krantenartikelen
- III Schilderijen, foto's
- IV Voorwerpen en/of gebouwen
- V Oude films

a. Je wilt onderzoeken hoe de mensen in de tijd van je opa en oma leefden. Welke bronnen zou je in ieder geval kunnen gebruiken.

I t/m V

b. Je wilt onderzoeken hoe de mensen in de prehistorie leefden. Wat voor soort bronnen zou je in ieder geval niet kunnen gebruiken.

I, II, III en V

Opdracht 2 (individueel)

Zet een kruis in de juiste kolom

	feit	mening
Aruba is een eiland	x	
Aruba is een heel mooi eiland		x
De toespraak van de minister-president was heel interessant		x
Arubaanse jongeren eten teveel fastfood		x
Aruba heeft een minister-president	x	
De meeste mensen worden dik als ze veel fastfood eten	x	

Opdracht 3 (klassikaal, discussie)

Soms verschillen de meningen over de feiten. Feiten kun je namelijk verschillend interpreteren. In deze opdracht geven we hiervan een voorbeeld. Het is de bedoeling dat iedere leerling kijkt naar *figuur 0.4* en opschrijft wat hij of zij ziet. Vervolgens gaan jullie dit klassikaal vergelijken. Wat ziet iedereen? Ziet iedereen hetzelfde? Waarom is dit zo? Zou dit ook voor de interpretatie van andere bronnen of feiten kunnen gelden

In het plaatje kan je zowel een eend als een konijn zien, praat met de leerlingen over de interpretatie van bronnen.

Extra opdracht (klassikaal)

Mondelinge overlevering is geschiedenis die van mens tot mens mondeling doorgegeven wordt. Is deze geschiedenis net zo betrouwbaar als geschreven geschiedenis? Je kunt dit klassikaal testen door middel van een spelletje dat je vroeger misschien wel eens gespeeld hebt. Een leerling bedenkt een verhaaltje van een paar zinnen en schrijft dit op een papiertje. Hij of zij vouwt het papiertje op en laat het aan niemand zien. De leerling vertelt vervolgens zijn verhaaltje aan een andere leerling zonder dat de rest dit hoort. Deze leerling vertelt het op zijn beurt weer aan de volgende, die weer aan de volgende enzovoorts. De laatste leerling schrijft het verhaaltje dat hem verteld is op. Vergelijk nu de verhalen: zijn ze hetzelfde?

Een kort klassikaal spel Chinese whispers .

Hoofdstuk 1

inleiding

Opdracht 1 (individueel)

Hoe zou je leven er zonder alle moderne voorzieningen uitzien? Wat zou je doen voor je plezier? Hoe zou je aan eten komen? Schrijf een verhaal van ongeveer tweehonderd woorden over hoe je leven eruit zou zien zonder al deze gemakken.

Het eigen verhaal van de leerling

Paragraaf 1.1

Opdracht 2 (duo's)

a. Wat is de mening van de tekenaar van *figuur 1.3* over Darwins evolutietheorie?

De tekenaar neemt Darwins idee dat de mens afstamt van de aap niet serieus, hij drijft er de spot mee.

b. Is de tekenaar standplaatsgebonden?

Ja. De tekenaar bekijkt Darwin vanuit het oogpunt van iemand die niet in de evolutietheorie gelooft.

c. Veel wetenschappers gaan uit van de evolutietheorie. Niet iedereen is het hier mee eens. Zijn jullie het eens met de evolutietheorie? Geef jullie eigen mening over de evolutietheorie.

Eigen mening over de evolutietheorie

d. Is de mening die jullie bij c gaven ook standplaatsgebonden? Waarom denken jullie dit?

Ja, je redeneert vanuit je eigen standplaats, vanuit de manier waarop jij naar de wereld kijkt.

e. Zoek op internet een filmfragment over de evolutie, het scheppingsverhaal, 'intelligent design' of over Darwin. Probeer vast te stellen of het filmpje een feit of een mening verkondigt.

Eigen filmfragment

Opdracht 3 (individueel)

a. Waarom wordt de moderne mens 'wijze mens' genoemd?

Hij wordt 'wijs' genoemd omdat hij zijn omgeving naar zijn hand kan zetten.

b. Bestaan de homo sapiens al lang vergeleken met het bestaan van het geslacht homo?

Nee 200.000 jaar is niet veel vergeleken met vijf en acht miljoen jaar.

Opdracht 4 (individueel)

a. Wat is de reden dat er maar weinig jagers-verzamelaars in een gebied wonen?

Er is (maar) weinig voedsel beschikbaar, als er teveel mensen zouden wonen zou er een voedseltekort ontstaan.

b. Wat is de belangrijkste reden dat je op Aruba tegenwoordig niet meer als jager-verzamelaar kunt leven?

Er wonen veel te veel mensen op Aruba en er is te weinig natuur.

c. Stel je voor dat je oog in oog zou staan met een jager-verzamelaar. Wat zou zijn mening zijn over jou? Hoe zou hij jou aan zijn stamgenoten beschrijven?

Eigen mening van de leerling. Een antwoord zou kunnen zijn dat hij heel weinig van je begrijpt. Je kleren, je taal, je apparaten zijn allemaal nieuw voor hem. Het zou best kunnen dat hij denkt dat je een god of een of andere demon bent.

d. Zoek op internet beelden of bronnen op over de Masaï. Email de link van je vondst naar je docent.

Eigen vondst van de leerling

Voorbeelden

<http://www.e-solidarity.org/index-engl.htm>

<http://www.indigenousheartland.org/index.htm>

<http://www.maasaimara.com/the-mara/maasai-people>

Extra opdracht (duo's)

Deze opdracht is een webquest. Nomaden bestaan tegenwoordig nog steeds. Zo heb je in Afrika de Masaï, in Australië de Aboriginals en in Europa de Sinti. Je gaat op zoek naar meer eigentijdse nomadische volken. Probeer drie nog bestaande nomadische volken te zoeken. Vermeld er ook bij waar deze volken leven!

Voorbeelden: Irish Travellers in Ierland, het Verenigd Koninkrijk en de Verenigde Staten

De Nenets in Rusland.

De Touareg in het noorden van Afrika.

Bedoeïenen in het Midden-Oosten en het noorden van Afrika.

De Kuchis in Afganistan.

Opdracht 5 (individueel)

a. Leg in je eigen woorden uit wat een ijstijd is.

Eigen uitleg

Voorbeeld: een ijstijd is een geologische periode waarin gletsjers (enorme ijsmassa's in een gebergte) en landijskappen voorkomen. Tijdens een ijstijd wisselen warmere (interglacialen) en koudere (glacialen) perioden elkaar af. Een (groot) deel van de aarde is bedekt met een dikke laag ijs.

b. Hoe zijn de oorspronkelijke bewoners van Zuid-Amerika daar waarschijnlijk gekomen? Beschrijf de route die de mensheid op haar weg naar Zuid-Amerika aflegde.

Vanuit Afrika via het Middenoosten door Azië, de Beringstraat, via Noord-Amerika en Midden-Amerika.

Paragraaf 1.2

Opdracht 6 (individueel)

a. Uit welke perioden bestaat het drieperiodensysteem?

Steentijd, bronstijd en ijzertijd

b. Wat is de reden dat archeologen gekozen hebben voor de naam steentijd?

Omdat in die tijd de meeste werktuigen en gebruiksvoorwerpen van steen gemaakt werden.

c. Als je een naam voor onze eigen tijd zou bedenken aan de hand van de indeling steentijd, bronstijd en ijzertijd, welke naam zou je dan kiezen? Waarom zou je deze naam kiezen?

Eigen creativiteit leerling

Voorbeelden:

-Nog steeds ijzertijd

-Plastictijd

-Elektriciteitstijd.

Opdracht 7 (individueel)

Leg in je eigen woorden uit wat het verband is tussen de opkomst van een agrarische samenleving en de groei van de bevolking. Gebruik hierbij de structuurbegrippen oorzaak en gevolg.

Door de agrarische revolutie kwam er een voedseloverschot. Het gevolg hiervan was dat in het levensonderhoud van meer mensen kon worden voorzien. Dit veroorzaakte een groei van de bevolking.

Opdracht 8 (duo's)

a. Waarom zou de moderne Arubaanse samenleving nooit ontstaan zijn zonder de Neolithische Revolutie. Gebruik bij je uitleg de structuurbegrippen oorzaak en gevolg.

De Neolithische Revolutie was de oorzaak van de menselijke en technologische ontwikkeling, door de groei van de bevolking trad er specialisatie op. Naast de landbouw ontstonden er ambachten. Deze technologische ontwikkeling leidde uiteindelijk tot onze moderne maatschappij.

b. In wat voor gebieden begon de Neolithische Revolutie?

Vruchtbare gebieden waar granen in het wild groeiden.

c. Waarom veranderde het landschap door de Neolithische Revolutie?

Doordat de mens sedentair werd ging hij het landschap aanpassen. De mens bouwde huizen en legde akkers aan.

d. Bekijk *figuur 1.16*. Noem twee bezigheden die je hier ziet die niet horen bij jagers-verzamelaars?

Het oogsten van graan en het houden van schapen

Opdracht 9 (individueel)

a. Leg uit wat het verschil tussen een sedentaire en een nomadische samenleving is.

In een sedentaire samenleving hebben mensen een vaste woonplaats, in een nomadische samenleving trekken mensen rond.

b. Waarom zorgde de Neolithische Revolutie voor een veranderde positie van de vrouw?

Vrouwen deden niet meer mee aan het verzamelen van voedsel hierdoor bleven ze thuis bij de kinderen. Voor hun voedsel werden ze zo afhankelijk van de man.

c. Mensen hebben lang een slecht beeld van de prehistorische mens gehad. Een bekend voorbeeld hiervan is de 'holbewoner' met een knuppel die een vrouw aan haar haren naar zijn grot sleept. Wat vind je van dit beeld?

Eigen mening.

Opdracht 10 (duo's)

a. Geef een voorbeeld van prehistorische kunst op Aruba.

De verschillende grottekeningen.

b. Waarom is 'Venusbeeldje' eigenlijk een vreemde naam voor prehistorische beeldjes.

De naam Venus komt uit de tijd van de Romeinen, in de prehistorie bestond dit woord nog niet eens.

c. Vergelijk de hedendaagse graffiti met de rotstekeningen van vroeger. Geef de overeenkomsten en verschillen aan.

Eigen ideeën leerlingen. Te denken valt aan:

Verschillen:

- Hedendaagse graffiti tekeningen zijn soms veel complexer.
- Rotstekeningen bestaan alleen uit natuurlijke grondstoffen.
- Graffiti gebruikt veel meer verschillende kleuren en stoffen dan rotstekeningen.

Overeenkomsten:

- Beide zijn een manier om je zelf te uiten.
- Graffiti en rotstekeningen zijn allebei vormen van kunst.

Opdracht 11 (individueel)

Zet een kruis in de juiste kolom.

	waar	niet waar
Prehistorische mensen maakten kunst.	x	
Jagers-verzamelaars verbouwden groenten.		x
Jagers-verzamelaars hadden slechter te eten dan mensen in een agrarische samenleving.		x
Jagers-verzamelaars hadden werktuigen.	x	
De moderne Arubaanse samenleving is sedentair.	x	
Er bestaan tegenwoordig geen jagers-verzamelaars meer.		x

Paragraaf 1.3**Opdracht 12 (individueel)**

Sommige mensen zien de Sumerische beschaving als oudste beschaving ter wereld. Hier is niet iedereen het mee eens. Andere mensen noemen bijvoorbeeld de Indusbeschaving, de Egyptische beschaving of de Chinese beschaving als eerste beschaving ter wereld. Dit heeft voor een deel met standplaatsgebondenheid te maken.

a. Leg uit wat het verschil tussen een sedentaire en een nomadische samenleving is.

Een sedentaire samenleving is een samenleving waarvan de leden een vaste woonplaats hebben. Leden van nomadische samenlevingen hebben geen vaste woonplaats, ze trekken van plek naar plek.

b. Stel je voor dat je een Chinese historicus mag interviewen. Wat zou volgens hem waarschijnlijk de oudste beschaving ter wereld zijn? Waarom zou hij dit antwoorden?

De Chinese historicus zou waarschijnlijk China zeggen (bijvoorbeeld de Youchao en de Fuxi culturen) omdat hij zijn eigen beschaving het belangrijkste vindt.

Opdracht 13 (individueel)

a. Waarom maakte irrigatie uitvindingen mogelijk?

Door irrigatie kon er meer voedsel verbouwd worden. Het gevolg hiervan was dat er meer mensen gevoed konden worden met minder arbeid. Hierdoor hadden andere mensen tijd over om uitvindingen te doen.

b. Leefden de Sumeriërs in de steentijd, de bronstijd of de ijzertijd?

Bronstijd

c. Welke uitvindingen zie je in de cartoon terug?

Muziekinstrument, bronzen werktuig (sikkel), tijdsaanduiding m.b.v. een zonnewijzer, meetkunde, architectuur, schrift

d. Maken we tegenwoordig nog gebruik van deze uitvindingen?

Ja, van de meeste wel

Opdracht 14 (groepjes van drie)

Irrigatie was erg belangrijk voor de Mesopotamiërs. Is irrigatie nog steeds van belang voor de Arubaanse samenleving? Oftewel is hier sprake van continuïteit of van verandering. Ga op onderzoek uit in je eigen omgeving. Vraag een boer, een cunucero of iemand die groenten verbouwt of en waarom hij gebruik maakt van irrigatie. Schrijf een kort verslag van honderd woorden over je bevindingen. Je mag hier ook een video van maken. Deze video kun je

vervolgens op internet zetten. (Zorg wel dat je hier toestemming voor hebt van de geïnterviewde).
Eigen onderzoek van de leerlingen, ze kunnen bijvoorbeeld een cunucero of een groenteboer interviewen. Een modern voorbeeld van irrigatie zou een drupsysteem kunnen zijn.

Opdracht 15 (individueel)
De Sumeriërs noemden hun land zelf <i>ki-en-gir</i> : het land van de beschaafde heersers. De Sumeriërs vonden kennelijk dat beschaafde mensen minder beschaafde mensen mochten overheersen.
a. Leg uit waarom specialisatie voor ongelijkheid zorgde.
Door specialisatie ontstond er verschil tussen wat de mensen konden en deden, door deze verschillen vond de ene mens zich belangrijker dan de andere.
b. De opkomst van beschavingen wordt vaak als iets goeds gezien. Er zijn ook nadelen op te noemen, geef minimaal twee voorbeelden van nadelen.
Een voorbeeld van een nadeel is hoe we tegenwoordig met milieu en natuur omgaan.
c. Vind je dat er binnen de moderne Arubaanse samenleving gelijkheid bestaat tussen mannen en vrouwen? Licht je antwoord toe.
Eigen mening van de leerling, bijvoorbeeld: Nee, veel vrouwen hebben nog steeds de zorg voor het huishouden, moeten koken en voor de kinderen zorgen. Ja, vrouwen hebben tegenwoordig evenveel rechten als mannen.

Opdracht 16 (duo's)
a. Leefden de Sumeriërs nog in de prehistorie? Leg uit waarom je dit denkt. Is hier sprake van continuïteit of verandering?
Nee, ze konden schrijven, er is sprake van verandering.
b. Als je de plaatjes van links naar rechts bekijkt, welke ontwikkeling zie je dan?
Van beeldschrift naar spijkerschrift.
c. Gebruiken we tegenwoordig nog plaatjes om betekenis over te brengen? Zo ja geef een voorbeeld.
Ja, bijvoorbeeld op verkeersborden of pictogrammen die de locatie van iets aangeven (wc.'s, de uitgang etc.) Of die pictogrammen die je bij computers gebruikt, bijvoorbeeld emoticons.
d. Het hebben van een schrijftaal is heel handig. Noem een voordeel van het hebben van een schrijftaal.
Je kunt kennis bewaren voor het nageslacht. Je kunt iemand een geschreven boodschap sturen, bijvoorbeeld een email of een ping, enz.
e. Het ontstaan van taal geeft het belang van communicatie voor de mens weer. Noem drie voorbeelden van moderne communicatie.
Telefonie of sociale media zoals: Twitter, Facebook, Msn, sms, Skype enz.
f. Probeer met dit beperkte aantal woorden een zin te schrijven in spijkerschrift.
Eigen creativiteit, bijvoorbeeld: Vogel loopt dag Brood water gerst Hoofd brood hand

Opdracht 17 (individueel)

a. Op de beide panelen van de standaard van Ur zie je veel verschillende beroepen uitgebeeld, noem er twee.

Voorbeelden: muzikant, ambtenaar, boer, handelaar

b. In welk land liggen de ruïnes van Ur?

De ruïnes van Ur liggen in het huidige Irak

Opdracht 18 (duo's)

De standaard van Ur lijkt precies op een stripverhaal. Dit stripverhaal vertelt veel over de Sumerische beschaving. Stel je voor dat er iemand zo'n stripverhaal over de moderne Arubaanse samenleving zou maken. Wat voor beroepen en taferelen zouden hierop afgebeeld worden? Maak met je tweetal zo'n stripverhaal.

De leerlingen maken een stripverhaal over de huidige Arubaanse samenleving

Paragraaf 1.4**Opdracht 19 (individueel)**

a. Egypte werd door de beroemde Griekse geschiedschrijver Herodotus 'een geschenk van de Nijl' genoemd. Wat is de reden dat hij Egypte zo noemde?

Door de jaarlijkse overstromingen van de Nijl werd de grond vruchtbaar, hierdoor kon het Egyptische rijk ontstaan.

Bekijk *figuur 1.32*. De Egyptenaren kenden drie jaargetijden: overstromingstijd, zaaitijd en oogsttijd. Door de overstroming werd de grond vruchtbaar.

b. Beschrijf wat er op de drie plaatjes in *figuur 1.32* gebeurt.

Overstroming, bebouwing, oogst

c. Leg uit wat *figuur 1.32* met de uitspraak van Herodotus te maken heeft.

Op *figuur 1.32* zie je hoe door de overstroming van de Nijl een agrarische samenleving kan floreren.

Opdracht 20 (duo's)

Lees de tekst van *figuur 1.34*

Toetanchamon was negen toen hij farao werd. Hij was dus jaren jonger dan jij en je klasgenoten toen hij heerser werd over het Egyptische rijk. Op Aruba mogen kinderen en jongeren vaak weinig zelf beslissen, laat staan de baas van het land zijn. Je mag pas op je achttiende stemmen. (Toetanchamon zou al een jaar nadat hij mocht stemmen overleden zijn) Wat vind je hier eigenlijk van? Wat zou de reden zijn dat Arubanen onder de achttien niet mogen stemmen? En waarom is de leeftijdsgrens achttien en niet bijvoorbeeld zestien of veertien? Zijn jullie het hiermee eens? Beantwoord deze vragen in een betoog van 150 woorden.

Eigen mening

Opdracht 21 (individueel)

a. Leg in je eigen woorden uit wat polytheïsme is.

Polytheïsme is het geloof in meerdere goden.

b. Bekijk *figuur 1.37*. Je ziet op de tekening een priester met een masker op. Welke god zal deze priester verbeelden, waarom denk je dit?

Anoebis, hij was de god van de mummificatie en had een jakhalskop.

c. Wat is het doel van het mummificatieproces?

Het lichaam houdbaar maken voor het leven na de dood.

Opdracht 22 (duo's)
a. Met welk doel zouden de ambtenaren op de afbeelding de hoeveelheid van de oogst bepalen?
Om vast te stellen hoeveel belasting er betaald moet worden.
b. Waarom zijn de mensen die meten twee keer zo groot als de andere mensen?
De ambtenaren zijn groter weergegeven omdat ze hoger op de hiërarchische ladder stonden.
c. Wat is de reden dat er belasting nodig is voor het in stand houden van een bestuursapparaat?
De ambtenaren moeten betaald worden.

Opdracht 23 (individueel)
Sociale lagen waren voor Egyptenaren erg belangrijk.
a. Wat was de laagste sociale laag? Wat was de hoogste sociale laag?
Slaaf
Farao
b. Waarom heeft een sociale piramide eigenlijk een piramide vorm en niet bijvoorbeeld de vorm van een rechthoek
Er zijn meer mensen in de lagere sociale lagen dan in de hoogste sociale lagen.
c. Teken een sociale piramide voor Aruba. Bedenk welke beroepen volgens jou het meeste aanzien hebben en plaats ze in je piramide. Voorbeelden van beroepen zijn: ambtenaar, politieagent, notaris, dokter, minister, boer of schoonmaker.
Eigen creativiteit. Suggestie voor de docent: behandel het antwoord op deze vraag klassikaal, zorg dat er een discussie ontstaat over aanzien binnen de samenleving.

Opdracht 24 (duo's)
Wat vind je van de positie van de vrouw in Egypte vergeleken met die in Sumerië?
Eigen mening, er is wel sprake van verschil: vrouwen in Egypte waren in tegenstelling tot Sumerische vrouwen wel voor de wet gelijk aan mannen.
b. En wat als je de positie van de vrouw in Egypte met die van Aruba vergelijkt?
Eigen mening. Ook hier is sprake van verschil. Vrouwen trouwen op Aruba bijvoorbeeld later. Er zijn ook overeenkomsten te bedenken, vrouwen mochten in Egypte werken net zoals tegenwoordig op Aruba.

Hoofdstuk 2

Inleiding

Opdracht 1 (duo's)

a. Zoek in jullie atlas op wat het klimaat van Griekenland is. Wat zijn de kenmerken van dit klimaat?

Middellandse Zeeklimaat; zachte, natte winters en warme, droge zomers

b. Zoek op in jullie atlas of dit gebied bergachtig is.

Griekenland heeft veel reliëf; van laagland tot hooggebergte.

c. Schrijf de namen van de zeeën die om Griekenland liggen.

Ionische zee, Middellandse Zee en Egeïsche zee

d. Schrijf de namen op van drie (3) eilanden die bij Griekenland horen.

Kreta, Rodos, Samos, Kos, Lesbos enz.

e. Jullie vliegen als toerist van Egypte (§1.3) naar Griekenland (§hoofdstuk 2.1). De gemiddelde snelheid is 800 kilometer per uur. Wat is de relatieve afstand (in uren) tussen die twee landen?

Antwoord gaat uit van 750 kilometer, dit kan iets variëren. Deel het aantal kilometers door je snelheid: $750/800 = 0.9375$ uur. Je doet dus 0.9375 uur over je reis.

Vermenigvuldig dit met 60 (aantal minuten in een uur) en je weet hoe lang je er over doet, $60 = 56.25$. Het is dus ongeveer 55 minuten vliegen.

Paragraaf 2.1

Opdracht 2 (individueel)

Teken de tijdsbalk na en kleur de periode van de Griekse overheersing in met paars en vul je legenda in.

Inkleuren. Let op dat de perioden van hoofdstuk 1 zijn ingekleurd en dat de kleuren in de legenda zijn aangegeven. Suggestie – docent werkt opdracht uit op sheet of computer. Dit maakt het controleren voor de lln. een stuk gemakkelijker en scheelt veel nakijktijd. Geldt ook voor de nog te volgen periodes.

Opdracht 3 (individueel)

In de Griekse samenleving was er een *taakverdeling* te zien tussen mannen en vrouwen. Vrouwen waren ondergeschikt aan mannen. Kruis drie taken aan die bij mannen hoorden.

X hoofd van de familie

☐ voor het huishouden zorgen

X uithuwen van dochters

☐ spinnen en weven

X besturen en oorlog voeren

Opdracht 4 (individueel)

a. Wat is het verschil tussen school en onderwijs?

Onderwijs houdt in dat kennis en vaardigheden overgebracht wordt, terwijl school een plek is waar onderwijs gegeven wordt.

b. Stelling: Naar school gaan nu is veel leuker dan in de tijd van de oude Grieken.

Ben je het met deze stelling eens? Leg uit.

Eigen mening

Bijvoorbeeld:

-Bij de oude Grieken was het veel leuker, er werd veel meer aan sport gedaan.

- Het moderne onderwijs is veel leuker, we hebben veel nieuwe mogelijkheden om te leren, bijvoorbeeld internet.
- Het moderne onderwijs is veel leuker, het onderwijs bij de Grieken was veel strenger.
- Het moderne onderwijs is leuker omdat je met jongens en meisjes les hebt. De Grieken hadden klassen met alleen jongens.

Opdracht 5 (individueel)

Aristoteles wilde door wetenschappelijk onderzoek de waarheid vinden. Hij onderzocht verschillende gebieden.

a. Wat is het doel van de wetenschap?

Een verklaring te geven voor alles wat er in de wereld om ons heen gebeurt.

b. Schrijf op welke gebieden van het leven onderzocht kunnen worden. Denk aan wat je allemaal op school krijgt.

Biologie, natuurkunde, wiskunde, scheikunde, aardrijkskunde, geschiedenis enz.

c. Bedenk zelf een vraag voor iets dat je ziet, maar niet begrijpt.

Eigen antwoord

d. Waarom is het belangrijk dat je dat begrijpt (zie vraag 5c)?

Eigen antwoord

Opdracht 6 (duo's)

Zoek op het internet de namen van de vijf onderstaande Griekse wetenschappers.

- Schrijf op in de tweede kolom de periode waarin ze leefden.
- Schrijf op in de derde kolom op welk gebied ze onderzoek deden.
- Schrijf op in de vierde kolom voor welke alledaagse zaak het belangrijk was.

Naam	periode	gebied	Belangrijk voor
Archimedes	287 – 212 v.Chr	Natuurkunde en wiskunde	Oorlogvoering, scheepvaart etc.
Pythagoras	572-500 v. Chr.	Wiskunde	Huizenbouw, kunst etc.
Eratosthenes	276-194 v. Chr.	Aardrijkskunde	Navigatie, varen etc.
Aristoteles	384-322 v. Chr.	Filosofie, psychologie, natuurkunde, biologie	Landbouw, veeteelt, politiek, natuurwetenschappen, biologie etc.
Hippocrates	460-370 v. Chr.	biologie, geneeskunde	genezen van ziekten etc.

Opdracht 7 (individueel)

Bekijk *figuur 2.5*

a. Waarom werd Socrates veroordeeld tot zelfmoord in het oude Griekenland?

Omdat hij anders dacht dan de mensen uit zijn tijd. Hij geloofde dus niet dat goden alles op aarde beïnvloeden, maar zocht de verklaring door zelf onderzoek te doen.

b. Is de veroordeling van Socrates een menselijke reactie? Licht toe met een ander voorbeeld uit de geschiedenis.

Eigen voorbeeld

Bijvoorbeeld. Ja, mensen veroordelen vaak mensen die anders denken, denk bijvoorbeeld maar aan hoe er om wordt gegaan met homoseksualiteit.

Opdracht 8 (individueel)

Bekijk *figuur 2.6* en *figuur 2.7*

a. Een kerk is voor veel mensen op Aruba belangrijk. Is dit een feit of mening.

Een feit, veel mensen op Aruba geloven in God en uiten dit door naar de kerk te gaan.

b. Zou een tempel in het oude Griekenland ook belangrijk zijn geweest voor de mensen toen? Licht je antwoord toe.

Ja, want zij geloofden destijds in verschillende goden. Een tempel was een plaats waar ze konden gaan om te bidden en om offers te brengen aan een god.

Opdracht 9 (duo's)

Lees *figuur 2.8* en *figuur 2.9*

a. Welke van deze bronnen is een Griekse mythe? Licht je antwoord toe.

***Figuur 2.8* Deze bron is een verhaal over de Griekse godenwereld. *Figuur 2.9* is een verhaal uit de bijbel.**

b. Denk je dat een van deze verhalen waar gebeurd is. Geef je eigen mening en leg uit waarom jij er zo over denkt.

Eigen mening

Bijvoorbeeld:

Ja, het verhaal uit de bijbel is waar, omdat dit het woord van God is.

Nee, het zijn beide verzonden verhalen uit het verleden.

Opdracht 10 (duo's)

Bekijk *figuur 2.10* en *figuur 2.11*

a. Wat houdt kunst in? (denk aan wat je geleerd hebt bij CKV?)

Kunst is alles wat door een mens is gemaakt en dat tot doel heeft de menselijke zintuigen en geest te prikkelen door originaliteit en/of schoonheid. Dit kan beeldende kunst zijn (schilderijen, tekeningen, beeldhouwwerken, fotografie), maar ook muziek, film, literatuur, theater, dans en bouwkunst.

b. Ga na wat voor verschillende soorten voorstellingen in Cas di Cultura worden gegeven.

Dans, muziek, theater etc.

c. Stelling: Het theater van Apidarus was net zo belangrijk voor de Grieken toen als Cas Di Cultura voor de mensen van tegenwoordig is. Vind je dat deze stelling juist of onjuist is? Licht je keuze toe.

Eigen antwoord.

Voorbeelden:

Nee, het theater was vroeger veel belangrijker. Tegenwoordig gaan er maar weinig mensen naar Cas di Cultura.

Ja, het theater van Apidarus was een centrale plek waar Grieken zich cultureel konden uiten, op Aruba is Cas di Cultura die plek.

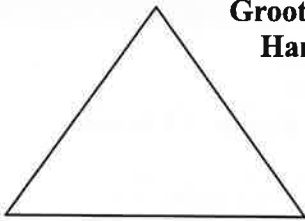
Paragraaf 2.2**Opdracht 11 (individueel)**

a. Teken een tijdbalk en kleur de periode van de Romeinse overheersing in met rood en vul je legenda in (kleur opnieuw de perioden uit hoofdstuk 1 en § 2.1 in).

Inkleuren. Let op dat de perioden van hoofdstuk 1 en paragraaf 2.1 zijn ingekleurd en dat de kleuren in de legenda zijn aangegeven.

b. Leg aan de hand van *figuur 2.13* het woord expansie uit.

Expansie betekent uitbreiding van grondgebied of van economische en politieke macht.
c. Hoe kon het dat de Romeinen zoveel gebieden konden veroveren?
Doordat het Romeinse leger goed georganiseerd was konden ze veel gebied veroveren, maar ook behouden.
d. Viel Aruba ook binnen dat Romeinse Rijk? Licht toe.
Nee, Aruba ligt niet binnen het Romeinse Rijk en staat daarom niet aangegeven met een kleur op de kaart.

Opdracht 12 (individueel)
Teken in de piramide hieronder de opbouw van de Romeinse samenleving.
 Grootgrondbezitters Handelaren Proletariërs Slaven

Opdracht 13 (individueel)
a. Leg in je eigen woorden uit wat er in de tekst bedoeld wordt met 'Romanisering'.
Het overnemen van Romeinse gewoonten en gebruiken.
Bekijk <i>figuur 2.14</i>
b. Niet alleen veel gebruiken en gewoonten op Aruba, maar ook veel trends komen uit Noord Amerika, zoals in bron 12. Hoe noem je die ontwikkeling op Aruba?
Amerikanisering van de Arubaanse cultuur
c. Wat is jouw mening over het feit dat onze cultuur (hoe we denken en wat we doen) beïnvloed wordt door Amerika.
Eigen mening.

Opdracht 14 (duo's)
a. Overall in het Romeinse Rijk werd Latijn gesproken. Wat was hier de oorzaak van?
Ook dit was het gevolg van de Romanisering van de bovenlaag van de bevolking.
Zou Latijn een belangrijk vak zijn op school in het Romeinse rijk. Licht toe.
Ja, het was belangrijk voor zowel de politiek als de economie, bijvoorbeeld om zaken te doen met mensen uit andere delen van het rijk, denk hierbij aan het Engels en Spaans van tegenwoordig.
Met welk vak zou je Latijn tegenwoordig op school kunnen vergelijken? Leg uit.
- het vak Engels, want het is een wereldtaal, waarmee je met mensen uit andere culturen kunt communiceren en handel drijven. - het vak Nederlands als deel van het Koninkrijk, bestuurlijk worden veel zaken nog in het Nederlands gedaan. Denk aan officiële documenten etc.

Opdracht 15 (individueel)
a. Leg uit wat het begrip Pater familias inhield.
Het hield in dat de oudste man in de familie de meeste zeggenschap had.
b. De Griekse samenleving had een machocultuur. Geldt dit ook voor de Romeinse samenleving?

Ja, ook bij de Romeinen hadden de mannen het voor het zeggen.

Opdracht 16 (groepjes van drie)

a. In het Romeinse rijk waren ongeveer 390 belangrijke goden. Vul het schema verder in.

Naam God	God van	Nu bekend
Pluto	God van de onderwereld	Een planeet en de hond van Mickey Mouse
Jupiter	Hemelgod	Planeet
Mars	God van de oorlog	Planeet, snack

Zoek zelf op internet drie andere Griekse of Romeinse goden of andere mythologische figuren op en kijk waar ze tegenwoordig om bekend zijn.

Eigen antwoord

Voorbeelden kunnen o.a. zijn:

Nike: Sportkledingmerk

Amazon: de bekende onlinewinkel

Pandora: Pandora sieraden

Atlas: De atlas die je in de school gebruikt

Venus: Veel verschillende dingen waaronder de planeet Venus en kledingmerken.

Athene: Stad

Olympus: Olympische spelen, merk fotocamera's

Opdracht 17 (individueel)

a. Wat betekent monotheïsme?

Monotheïsme betekent het geloven in één god.

b. Noem nog twee voorbeelden van een monotheïstische religie.

Jodendom en Islam

Opdracht 18 (individueel)

a. Wat was de belangrijkste reden dat christenen in het Romeinse Rijk vóór 392 vervolgd werden?

De reden was dat ze de staatsgoden niet eerden.

b. Schrijf twee redenen op waarom keizer Theodosius I in 392 het christendom tot staatsgodsdienst uitriep.

het bracht eenheid binnen het grote keizerrijk;

het legitimeerde zijn macht als enige heerser in het rijk;

het maakte de burgers gehoorzamer naar de keizer toe.

Opdracht 19 (individueel)

Bekijk *figuur 2.16* *figuur 2.17*

a. Wie woonden in deze villas? Leg je antwoord uit.

De grootgrondbezitters, want zij hadden het geld om grote mooie woningen te bouwen of kopen.

b. Waar waren deze villas te vinden op het platteland of in de stad?

Op het platteland.

c. Waarom gingen de grootgrondbezitters op hete dagen naar het platteland?

Het was er koeler. Er waren daar minder hoge gebouwen, waardoor de wind goed door de villas kon waaien.

d. Wat is bijzonder aan de manier waarop de mensen in *figuur 2.17* eten?

Ze eten liggend.

Opdracht 20 (individueel)

Bekijk de *figuur 2.22* en *figuur 2.23*

a. Waar werd het amfitheater onder anderen voor gebruikt?

Voor spelen, zoals wagenrennen, gladiatorengevechten en atletiekwedstrijden.

b. Schrijf twee overeenkomsten tussen *figuur 2.22* en *figuur 2.23* op.

Verschillende antwoorden mogelijk, zoals formaat, vorm etc.

Paragraaf 2.3

Opdracht 21 (individueel)

a. Verklaar de naam van de Middeleeuwen.

Een periode tussen de Oudheid en de Renaissance, die gezien werd als een donkere tijd, een tijd van achteruitgang.

b. Teken een tijdbalk (zie blz. 49) en kleur op de juiste plaats de vroege Middeleeuwen zwart en de latere Middeleeuwen geel en vul je legenda in. (kleur opnieuw de perioden uit hoofdstuk 1, § 2.1 en 2.2 in). Teken op de juiste plaats in de bron de vroege middeleeuwen zwart en de latere Middeleeuwen geel.

Inkleuren. Let op dat de perioden van hf. 1, §2.1 en 2.2 zijn ingekleurd en dat de kleuren in de legenda zijn aangegeven.

c. Wat is de reden dat de Middeleeuwen in twee periodes verdeel worden?

Het is een lange periode, waarin toch grote verschillen te zien zijn tussen de eerste en de tweede helft van de middeleeuwen. In de vroege Middeleeuwen leefden bijvoorbeeld bijna alle mensen op het platteland. In de late Middeleeuwen werden de steden steeds groter.

Opdracht 22 (individueel)

Bekijk *figuur 2.24* en *2.25*

Kies de juiste woorden

De mensen in *figuur 2.24* heten *boeren* en de bron toont ze *allebei*, terwijl de mensen in *figuur 2.25* burgers heten en de bron toont *de late Middeleeuwen*.

Opdracht 23 (individueel)

a. Wat betekent het woord kerstening?

Het betekent het overtuigen van mensen om het christelijk geloof aan te nemen.

Bekijk *figuur 2.26*

Waren er veel christenen in Europa rond 1300 te vinden? *Ja/nee* licht toe!

Ja, heel Europa staat in het paars aangegeven.

Waren er op Aruba toen ook christenen te vinden? *Ja/nee*, licht toe

Nee, Aruba is door de Europeanen nog niet ontdekt, het christelijk geloof was nog niet tot in Aruba verspreid.

Opdracht 24 (individueel)

Bekijk *figuur 2.25*

a. Hoe is te zien dat de kerk in die tijd in Europa heel erg belangrijk was?

De kerk ligt in het midden van de stad.

b. Maak duidelijk met behulp van twee concrete voorbeelden dat de kerk 'het' leven van

mensen in de Middeleeuwen bepaalde.

1 De Katholieke Kerk bepaalde in principe hoe men dacht, 2 wat men deed, droeg en at. 3 met wie men omging of trouwde, 4 de Kerk moest ook van ver te zien en te horen zijn en 5 veel handelsactiviteiten vonden vlak naast de kerk plaats op het kerkplein.

Opdracht 25 (duo's)

a. Zoek op internet hoeveel sacramenten de Katholieke Kerk kende in de Middeleeuwen.

Meer dan dertig

b. Waarom worden sacramenten zo belangrijk gevonden binnen de Katholieke Kerk.

Daardoor weten mensen op belangrijke momenten van hun leven hun weg naar de kerk te vinden. Om te verwijzen naar het diepe van de mens en naar de krachtige aanwezigheid van God in de menselijke wereld.

c. Hoeveel sacramenten kent de Katholieke Kerk tegenwoordig? Schrijf ze op.

7: doop, vormsel, huwelijk, biecht en priester-woorden, eucharistie, boete en verzoening

d. Is het aantal sacramenten afgenomen of toegenomen?

Afgenomen

Opdracht 26 (individueel)

a. Was polygamie in de oudheid verboden? Ja/nee

Nee, men kon meerdere huwelijken aangaan.

b. Streep door wat fout is: Er was een *verandering/continuïteit* in de manier hoe men dacht over polygamie in de Middeleeuwen. Leg uit.

Verandering, de R.K. Kerk heeft polygamie in de Middeleeuwen verboden.

Opdracht 27 (duo's)

a. Zoek op internet of er nog meer van dit soort misbruikzaken geweest zijn.

Ja er zijn veel van dit soort zaken aan het licht gekomen.

b. Veel van dit soort misbruikzaken spelen lang geleden maar komen nu pas aan het licht. Leg uit wat dit met de macht van de Kerk te maken heeft.

Doordat de Kerk veel macht had kon de Kerk ervoor zorgen dat niemand dit misbruik te weten kwam.

Opdracht 28 (individueel)

a. Welke verandering kwam er in de familiestructuur?

Vanaf de Middeleeuwen zou het gezin en niet een grote familie geleidelijk de gangbare samenlevingsvorm worden.

b. Waarom ontstaat in de Middeleeuwen een verandering in de familiestructuur?

Dit kwam doordat toen zowel de jongens als de meisjes in de Middeleeuwen een gelijk deel van het ouderlijk bezit erfden, waardoor de mogelijkheid om zelfstandige gezinnen te stichten groter werd.

Opdracht 29 (individueel)

Net als tegenwoordig waren feesten niet weg te denken uit het dagelijkse leven. Er bestaan tegenwoordig verschillende soorten feesten. Zo heb je internationale feesten zoals nieuw jaar of religieuze feesten zoals Kerst en Pasen. Je hebt ook feesten die alleen in één land worden gevierd zoals dia di Betico en Himno y bandera.

a. Alle soorten feest zijn onderdelen van:

A. cultuur

B. economie

C.	politiek
D.	oorlog
A	
b. Welke twee feesten kon men de Middeleeuwen onderscheiden?	
Heidense feesten en religieuze feesten	
c. Wat is opvallend als je de feesten van de christenen en die van de heidenen met elkaar vergelijkt?	
Christelijke feesten vertonen veel invloeden van de heidense feesten.	

Opdracht 30 (duo's)	
a. Waar komt de naam carnaval vandaan?	
Carne betekent vlees en vale' komt uit het Latijn en betekent: vaarwel, wees gegroet, adieu; met andere woorden 'vaarwel aan het vlees', het begin van de vasten.	
b. Welke naam had carnaval vóór de 17de eeuw?	
De Vastenavondviering	
Lees <i>figuur 2.32</i>	
c. Wat probeert de calypsonian Gario met dit couplet te zeggen? Waarom heeft hij hier volgens de Middeleeuwse invulling van carnaval gelijk in?	
Als je over de oorsprong van carnaval leest, dan begrijp je dat tijdens carnaval de rollen voor even werden omgedraaid. Kritiek kon geleverd worden op bestuurders en kerkvaders. Door met carnaval de calypso teksten te censureren, komt er een breuk in dit cultuurelement.	

Opdracht 31 (individueel)	
a. Wat is jouw mening over het carnavalsfeest?	
Eigen mening.	
b. Wat is volgens jou de mening van jouw geloof over het carnavalsfeest?	
Eigen mening. Mogelijk antwoord: de Kerk vindt carnaval niet goed, omdat er te veel gedronken wordt.	

Paragraaf 2.4

Opdracht 32 (individueel)	
a. Bedenk waarom de Europeanen producten uit Azië nodig hadden.	
De behoefte aan luxe producten uit verre streken nam door de groeiende welvaart toe.	
b. Waarom was het voor Europeanen moeilijk om zelf producten uit Azië te halen?	
De Turken beheersten de toegangswegen over land naar Azië. Een goede zeeroute moest nog ontdekt worden.	
Bekijk <i>figuur 2.34</i>	
c. Neem de kaart over en teken de mogelijke zeeroutes om van Europa naar Azië te varen om zo zelf producten te halen.	
1 Om Afrika heen, 2 naar het noorden en 3 in westelijke richting.	

Opdracht 33 (individueel)	
a. Kleur op de juiste plaats de nieuwe periode rood.	
Inkleuren.	
b. Is de benaming; 'De nieuwe periode' een goede naam voor deze periode, verklaar je antwoord.	

Eigen antwoord. Mogelijk antwoord: Nieuwe periode geeft aan dat iets nieuws is begonnen. Tijd voor nieuwe uitdagingen en ontwikkelingen. Renaissance, Verlichting etc.

Opdracht 34 (individueel)

Lees *figuur 2.38*

a. Wat was de reden dat Galileo gevangen gezet werd?

Omdat zijn opvattingen over het universum niet dezelfde waren als die van de Kerk.

b. Stel dat jij in de tijd van Galileo leefde, wat zou je van zijn stelling vinden? Eens of oneens

Eigen antwoord. De meeste mensen geloven nieuwe opvattingen niet zo snel, vooral als deze anders zijn dan wij gewend zijn te geloven.

Opdracht 35 (individueel)

Geef van de volgende uitspraken aan of ze waar of onwaar zijn.

Uitspraak	Waar	Onwaar
Groep was belangrijker dan het individu in de Middeleeuwen	X	
Groep was belangrijker dan het individu in de nieuwe periode.		X
Het geloof stond niet meer centraal in de nieuwe periode .	X	

Opdracht 36 (individueel)

a. Vul in:

Nadat Maarten Luther rond 1510 zijn eigen kerk oprichtte was de Katholieke Kerk *niet* de enige christelijke kerk in West-Europa meer. De kerk heette de *Protestantse Kerk* en de volgelingen *protestanten*. Maarten Luther was een *humanist*. Het *volk* kon volgens Maarten zelf rechtstreeks tot God bidden. Hij kreeg veel volgelingen in *Duitsland*, *Nederland* en *Engeland*.

b. Leg uit waarom de boekdrukkunst belangrijk was voor de Protestantse Kerk.

Omdat het maken van boeken daardoor sneller en goedkoper werd, konden de ideeën van humanisten door een breder publiek gelezen worden.

c. Wat was het gevaar voor mensen die protestant werden?

Dat ze door de Katholieke Kerk werden vervolgd.

Opdracht 37 (individueel)

a. Wat was na de oprichting van de Protestantse Kerk, het gevolg voor de Katholieke Kerk?

Veel mensen verlieten de Katholieke Kerk.

b. Welke maatregel nam de Katholieke Kerk om dat probleem op te lossen?

Er werden verschillende veranderingen doorgevoerd het slechte beeld te verbeteren, waaronder het verminderen van het aantal sacramenten en het biechten.

Opdracht 38 (individueel)

a. Geef aan welk geloof je hebt en tot welke stroming je behoort:

Ik ben:

- ☐ christen → katholiek/protestants/evangelisch/methodist/jehova getuige/anders
- ☐ jood → Sefardisch/orthodox/Europese/
- ☐ moslim → / Soenniet / Sjiïet / anders

☐ atheïst ☐ ander
Eigen antwoord
b. Welk geloof is volgens jou het beste? Leg je keuze uit
Eigen antwoord. (De docent kan een onderwijsleergesprek voeren over het vellen van oordelen over andermans geloof. De docent kan hier bijvoorbeeld op de overeenkomsten tussen religies wijzen).
c. Is jouw keuze een feit of een mening? Licht toe.
Mening. De docent kan hier weer het verschil tussen feit en mening uitleggen.

Opdracht 39 (individueel)
a. Wat veranderde er in de nieuwe tijd rond de betekenis van het huwelijk?
Het huwelijk wordt de plek voor het gezin. Liefde, veiligheid en geborgenheid krijgen hierbinnen een plaats.
b. Is er vergeleken met onze eigen tijd sprake van continuïteit of discontinuïteit in de keuze van een partner rond 1600? Leg uit.
Discontinuïteit. Het huwelijk wordt meer uit vrije wil gesloten.
<i>Lees figuur 2.42</i>
c. In Frankrijk kiezen mensen zelf met wie ze trouwen. Is dit in de wet ook zo geregeld?
Nee, er is een wet die ouders de mogelijkheid geeft bezwaar te maken.
d. Mogen jouw ouders kiezen met wie je trouwt?
Nee, binnen de Arubaanse en westerse cultuur kiest elk individu met wie hij of zij wil trouwen. Ouders maken tegenwoordig niet de keuze voor de kinderen.

Opdracht 40 (individueel)
Schrijf op hoe het zou voelen om een kind te zijn in het Europa van 1650.
Eigen antwoord. Mogelijk antwoord: niet leuk, want er is maar weinig tijd om kind te zijn en te spelen.

Hoofdstuk 3

Paragraaf 3.1

Opdracht 1 (duo's)

Voor deze opdracht moet je samen met je partner zoveel mogelijk informatie over de Indusbeschaving zoeken. Dit is een uitdaging omdat er nog niet veel bekend is over deze beschaving. Probeer je informatie te ondersteunen met zoveel mogelijk foto's. Daarnaast moet je antwoord geven op de volgende vragen.

a. De Indusbeschaving kende verschillende economische activiteiten. Noem er drie.

Landbouw, handel, transport

b. Waaruit kun je afleiden dat er wetenschap bedreven werd?

Bijvoorbeeld uit het feit dat ze een verdelingssysteem, water en riolering hadden.

Opdracht 2 (duo's)

a. Naast het hindoeïsme zijn er nog een aantal andere godsdiensten in India. Noem twee van deze godsdiensten.

Christendom, Islam, Sikhisme

b. In India is 80% van de mensen Hindoe. Dit maakt het hindoeïsme meteen één van de grootste godsdiensten ter wereld. Maak een berekening van het aantal mensen in India die hindoe zijn. Informatie over het aantal mensen dat in India woont, vind je eerder in dit hoofdstuk.

1,21 x 0,80, of 1,21 miljard delen door 100 x 80= 0,968 miljard mensen.

c. Wat is de reden dat de koe als heilig wordt beschouwd in India?

De koe voorziet de mensen van melk en werkkraft. Veel hindoes herkennen een vrouwenfiguur op de kop van de koe.

d. Waarom zijn veel Hindoes vegetariër?

Hindoes geloven in reïncarnatie. In het volgende leven kan men terugkomen als mens maar ook in het lichaam van een dier. Om deze reden hebben ze respect voor alles wat leeft, vooral voor dieren.

Opdracht 3 (duo's)

a. Wonen er op Aruba ook Hindoes? Ondersteun je antwoord met een voorbeeld.

Ja, je kunt dit bijvoorbeeld zien aan winkels zoals Palais Hindu.

b. Wat doen Hindoes met hun overledenen?

Zo snel mogelijk cremen

c. Is het mogelijk voor Arubaanse Hindoes om hun overledenen op Aruba te cremen? Verklaar je antwoord.

Nee, op Aruba is geen crematorium. Wel bestaat de mogelijkheid dit te doen op Curaçao.

d. Geef je eigen mening over begraven en cremen. Voor welke vorm zou jij kiezen? Waarom zou jij hiervoor kiezen? Geef een duidelijke verklaring.

Eigen mening

Opdracht 4 (duo's)

a. Er bestaat een groot verschil tussen het boeddhisme en andere religies. Wat is dit verschil?

Bij boeddhisme is er geen sprake van een profeet of afgezant van God.

b. Er bestaat een overeenkomst tussen het boeddhisme en verschillende andere religies. Wat is deze overeenkomst.

Ze geloven allemaal in een paradijs.

Extra opdracht (groepjes)

Probeer je te verplaatsen in de huid van iemand die wordt geboren in een kaste. De docent deelt de klas op in 5 groepen: de vier kasten en de onaanraakbaren. Probeer met je groep een goed beeld te vormen over het leven in jullie kaste. Hiervoor kunnen jullie het internet gebruiken. Als jullie klaar zijn, zullen jullie een oordeel moeten kunnen geven over dit systeem. Het is de bedoeling dat de verschillende groepen hierover in de klas discussiëren.

Invulling van de leerlingen

Paragraaf 3.2

Opdracht 5 (individueel)

a. Wat was de aanleiding voor de bouw van de Chinese Muur? Welke functie had deze Muur?

De Chinese muur is gebouwd om indringers tegen te houden. China werd vaak aangevallen.

b. Hoe oud is deze muur?

De muur is ongeveer 2000 jaar oud. Hij is stukje voor stukje gebouwd.

c. Wat bedoelt de schrijver van de tekst volgens jou met de zin: "Onderweg at hij de dwangarbeiders, slaven en soldaten op die vergingen tot stof". Geef een duidelijke verklaring.

De bouw van de Muur kostte aan veel mensen het leven.

De bouw duurde zo lang dat de lichamen van de overleden arbeiders door de jaren heen in stof veranderden.

Opdracht 6 (individueel)

a. Als de mensen die het buskruit hebben uitgevonden nu konden terugkijken op hun uitvinding, denk je dat ze dan blij zijn met de uitvinding? Verklaar je antwoord.

Eigen inbreng. Voorbeelden:

Blij: Hierdoor hebben we ieder jaar mooi vuurwerk

Niet blij: Buskruit wordt gebruikt om kogels en bommen mee af te schieten, hierdoor vallen al eeuwenlang veel doden.

b. Noem drie belangrijke uitvindingen uit de periode van de dynastieën.

Papiergeld, buskruit en beeldschrift.

c. Veel producten die je gebruikt worden in China gemaakt. Neem eens een kijkje in je eigen huis. Maak een tabel met de herkomst van ten minste twaalf producten die je in huis tegenkomt. Hoeveel hiervan komen uit China.

Eigen inbreng

Opdracht 7 (individueel)

a. China heeft in het verleden verschillende dynastieën gekend. Wat wordt er bedoeld met dynastie?

Koninklijke of keizerlijke familie die aan de macht is.

b. Hoe heette de grote leider uit het noorden? Van welk volk was hij afkomstig?

Dzjengis Khan, Mongolen

c. Wat is de betekenis van de naam die je hierboven hebt genoemd?

Universele Heerser

d. Deze grote leider wist in een korte tijd een enorm leger op de been te brengen. Op welke manier lukte het de leider om dit in zo'n korte tijd te doen?

Kernwoorden hier zijn diplomatie, organisatie, wreedheid, militaire capaciteit.

Opdracht 8 (individueel)

a. De kleinzoon van Dsjengis Khan zorgde voor meer openheid. Wie was de bekendste Europese bezoeker die China voor lange tijd bezocht?

Marco Polo

b. Zijn bezoek aan China staat beschreven in een boek. Heeft hij dit boek zelf geschreven?

Marco Polo heeft het boek niet geschreven. Hij kwam terug uit China en werd gevangengenomen. Hij zat samen in een cel met een Russische gevangene die zijn verhaal opschreef.

c. Zoek in de atlas drie landen waar vroeger de zijderoute doorheen liep.

Afghanistan, Iran, Turkije, Oezbekistan,

d. Waarom is zijde nog steeds een duur product ?

Het kost heel veel tijd en moeite om zijde te maken. Het is geen geautomatiseerd productieproces, maar een natuurproduct.

Opdracht 9 (duo's)

De geschiedenis van China kent continuïteit en verandering. Het ontstaan van de Volksrepubliek China betekende een grote verandering, maar er was ook sprake van een belangrijke continuïteit. Benoem deze verandering en deze continuïteit.

Verandering: voor het eerst is er geen keizerlijke dynastie aan de macht, maar is China een communistische staat.

Continuïteit: China bleef een gesloten land. Alleenheerschappij Keizer , Mao als partijleider.

Opdracht 10 (duo's)

a. Geef aan waarom China de éénkindpolitiek heeft ingevoerd.

Om de bevolkingsgroei af te remmen.

b. Noem tenminste twee gevolgen van de éénkindpolitiek.

Abortus, ombrengen baby als het een meisje is. Kinderen worden ontzettend Verwend, maar als tegenprestatie wordt wel verwacht dat ze goede cijfers halen op school. Vaak kunnen kinderen deze druk niet aan. Een ander effect is emigratie. Chinezen die meer kinderen willen verhuizen naar een ander land.

c. Wat gebeurt er als mensen de regel 'een paar, één kind' overtreden? (toch een tweede kind nemen).

Dan krijg je een boete.

Extra opdracht (duo's)

Lees de tekst over de economie van China nog eens aandachtig door. Op het eerste gezicht lijkt het heel goed te gaan met China op economisch gebied. De groei van de economie ligt jaarlijks tussen de 5 en 10%. Maar deze groei heeft ook een keerzijde. Op het gebied van het milieu heeft dit enorme gevolgen. Zoek uit met behulp van het internet en je docent wat deze gevolgen zijn.

Eigen inbreng.

Bijvoorbeeld: de opwarming van de aarde, ontbossing, overstromingen enz.

Hoofdstuk 4

Paragraaf 4.1

Opdracht 1 (individueel)

a. De Spanjaarden ontdekten resten van een Amerinidaanse beschaving in het tropisch oerwoud van Midden-Amerika. Welke beschaving was dat?

De Maya beschaving

b. Waren de Spanjaarden er de oorzaak van dat dit volk en hun rijk niet meer bestaan? Licht je antwoord toe.

Nee, tijdens de verovering van Midden-Amerika stuitten de Spanjaarden op deze beschaving onder een dikke laag tropisch oerwoud.

c. Waar haalden de Maya's de informatie om te verwerken in hun kalenders vandaan?

Ze haalden deze informatie uit de sterren.

d. Bestudeer *figuur 4.3* goed. Noem vier landen waar we overblijfselen van vroegere Ameridiaanse beschavingen kunnen vinden?

Eigen inbreng

Bijvoorbeeld:

Mexico, Peru, Ecaudor, Venezuela, Colombia, Panama

Opdracht 2 (individueel)

a. Waarom was Inti de zonnegod zo belangrijk voor de Inca's?

Bron van warmte en licht en beschermheer van de keizers en van het volk.

b. Tot op de dag van vandaag kun je zien dat de zonnegod vereerd werd door de Inca's. Vaak werden producten uit de natuur gebruikt voor deze verering. In welk product waren de Spanjaarden vooral geïnteresseerd?

Goud

c. Denk je dat de Inca's enig idee hadden hoe waardevol dit was voor de Spanjaarden?

In het begin niet, toen ze er achter kwamen hoe graag de Spanjaarden het goud wilden hebben waarschijnlijk wel.

Opdracht 3 (duo's)

a. Welke wrede middelen gebruikten de Spanjaarden om aan dit goud te komen?

Moorden en plunderen

b. Geef je eigen mening over de verovering van Amerika door de Spanjaarden. Probeer je mening te onderbouwen met feiten.

Eigen mening

Opdracht 4 (individueel)

Veel Amerindianen stierven als gevolg van de komst van de Spanjaarden.

a. Wat wordt er in de tekst bedoeld met dondermachines?

Vuurwapens

b. Noem twee redenen waarom de Amerindianen bang waren voor de Spanjaarden?

Wapens, paarden, de Spanjaarden zelf
c. Wat was doodsoorzaak nummer één onder de Amerindianen.
Voor hen onbekende Europese ziekten zoals waterpokken en griep
d. Wat zijn de drie belangrijkste oorzaken van de ondergang van het Azteken rijk?
Epidemieën, het schokeffect (ze werden overdonderd door de Spanjaarden) en het feit dat de Spanjaarden de verschillende Amerindiaanse volken tegen elkaar uitspeelden.

Paragraaf 4.2

Opdracht 5 (individueel)
a. Wat is de reden dat Columbus nauwelijks kan geloven dat de Taíno zo blij zijn met een paar kralen en rode petten. (Gebruik het begrip standplaatsgebondenheid)
In Europa waren deze dingen niets waard. Vanuit de standplaats van Columbus waren dit dus producten zonder waarde. Voor de Amerindianen waren deze producten wel waardevol.
b. Columbus noemt de Taíno een arm volk, wat zou hij hiermee bedoelen? Is deze opmerking standplaatsgebonden? Leg uit waarom dit volgens jou wel of niet het geval is.
Dit is standplaatsgebonden. Volgens Europese maatstaven bezaten ze weinig rijkdom, maar rijkdom is relatief.

Opdracht 6 (individueel)
a. Wie of wat is er de oorzaak van dat het Caribisch gebied bekend werd in Europa. Wat was het gevolg hiervan?
Door de kolonisatie door landen van buiten het Caribisch gebied (Europa); Invloed groot op landen binnen het Caribisch gebied, de ontdekking lokte veel Europese landen die de regio vervolgens koloniseerden.
b. Noem drie Europese landen die een grote invloed hebben gehad op de ontwikkeling van het Caribisch gebied?
Bijvoorbeeld: Engeland, Frankrijk, Nederland, Spanje

Opdracht 7 (individueel)
a. Wat wordt bedoeld met 'pidgintaal'?
Een mengtaal
b. Tot wat voor soort taal kan een pidgintaal zich ontwikkelen?
Een creoolse taal
c. Noem nog vier andere talen die in Aruba gesproken worden.
Bijvoorbeeld Nederlands, Papiamentu, Spaans, Patois enz.

Extra opdracht (duo's)

Aruba is een swingend eiland. Je vindt op Aruba veel verschillende muziekstijlen denk aan Merengue, Soca, Samba, Tambu, Tumba, Salsa en Bachata. En vergeet ook niet de HipHop, R&B, Reggae en Reaggaton. Vaak komen deze muziekstijlen van buiten het Caribisch gebied en zijn meegebracht door immigranten uit andere landen. Carnaval neemt een speciale plaats in de harten van veel Arubanen. Het is volksfeest nummer één op Aruba. Dit geldt voor veel andere eilanden in het Caribische gebied. Kijk maar bij ons op Aruba. De bedoeling van deze opdracht is dat je zoveel mogelijk informatie zoekt over carnaval. Op deze manier kom je erachter waar het carnaval vandaan komt en waarom het gevierd wordt. Je zult zien dat het je veel informatie oplevert die je tot nu toe niet wist. Er is genoeg kennis aanwezig op Aruba om hierachter te komen. Een voorbeeld is de bibliotheek of de SAC. Laat het resultaat zien aan de leraar/lerares.

Eigen inbreng

Hoofdstuk 5

Inleiding

Opdracht 1 (groepjes van drie)

Kijk naar *figuur 5.2*. Dit is de kaart van Juan de la Cosa. Kun je onderscheiden wat wat is? Als je goed kijkt zie je dat Spanje het middelpunt van de kaart vormt. Op deze kaart is Europa het centrum van de wereld. Dit geldt voor veel wereldkaarten. Zoals je in de vorige hoofdstukken hebt gezien is voor veel mensen Europa helemaal niet het centrum van de wereld. Als je Aruba als het centrum van de wereld zou beschouwen, hoe zou de wereld er dan uitzien? Maak een schets van deze wereld.

Een schets van de wereld met Aruba als centrum

Paragraaf 5.1

Opdracht 2 (individueel)

a. Wat is de reden dat we de eerste bewoners van Aruba preceramisch noemen?

Ze kenden de techniek niet om aardewerken producten te maken

b. Wat is de voornaamste reden dat deze eerste bewoners in kleine groepen leefden?

Ze beheerste de techniek van landbouw nog niet, het waren jagers en verzamelaars. Er was alleen genoeg voedsel voor kleine groepen.

Beschrijf hoe deze Amerindianen op Aruba terecht kwamen.

De Amerindianen kwamen van het vaste land met kano's naar Aruba.**Opdracht 3 (individueel)**

a. Bekijk *figuur 5.5* en *figuur 5.6*. Wat zie je in de afbeeldingen?

Lichamen in een archeologische opgraving bij Malmok en een Dabajuroi Urn.

b. Stel je voor dat je een archeoloog bent. Probeer zelf een vraag te 'stellen' of 'te formuleren' bij deze foto's. Wat zou je graag willen weten. (Je hoeft deze vraag niet zelf te beantwoorden)

Eigen vraag

c. Bekijk *figuur 5.9* Op welke eilanden zouden er nog meer Dabajuroi graven gevonden kunnen zijn?

Op Curaçao en Bonaire omdat hier ook Dabajuroi woonden.

d. Wat is de reden dat archeologen de eerste ceramische bewoners van Aruba Dabajuroi noemen?

De Dabajuroi zijn vernoemd naar het type aardewerk dat ze maakten. Dit type aardewerk werd voor het eerst gevonden in het dorpje Dabajori.

Extra opdracht (duo's)

De Wayuu, ook wel Guajiro genoemd, leven vlakbij Aruba. Toch weten we op Aruba heel weinig over deze Amerindianen. Zoek op internet informatie over de Wayuu. Probeer je in te leven in hun levensstijl. Beschrijf vervolgens samen in 200 woorden een dag uit het leven van een Wayuu jongere.

Inleving van de leerling

Opdracht 4 (duo's)

Je ziet hier een foto die in 1964 op Aruba gemaakt is

a. Welke bezigheid zie je op de foto?

Het malen van maïs

b. Wat is het nut van deze bezigheid?

Hierdoor krijg je meel waar je verschillende etenswaren mee kunt bereiden.

c. Hoe lang denk je dat mensen dit op Aruba al doen?

I Een paar decennia

II Een paar eeuwen

III Meer dan duizend jaar

III

Opdracht 5 (individueel)

Zet een kruis in het juiste veld

	waar	niet waar
De preceramische bewoners van Aruba hadden bronzen gereedschap		X
Tussen de preceramische bewoners van Aruba bestonden sociale verschillen.	X	
De Dabajuroi die op Aruba kwamen wonen vestigden hier een sedentaire samenleving.	X	
De Dabajuroi die naar Aruba kwamen wisten nog niet wat landbouw was.		X
De Dabajuroi waren moderner dan de preceramische Amerindianen.	X	
De Dabajuroi konden lezen en schrijven.		X

Opdracht 6 (duo's)

a. Hoe weten we dat de Caquetío aan lange afstandshandel deden?

Omdat er archeologische vondsten zijn van stoffen die niet van nature op Aruba voor kwamen.

b. Hoe noemen we de hoogste Caquetío leider?

Cacique suprême

c. Noem twee voorbeelden van overblijfselen van onze Amerindiaanse geschiedenis.

Bijvoorbeeld plaatsnamen en de grottekeningen

Extra opdracht (groepjes van vier)

Het doel van deze opdracht is je in te leven in de vroegere bewoners van Aruba. Maak met je groepje een stripverhaal over deze bewoners. Je mag zelf kiezen of dit stripverhaal over de preceramische of ceramische bewoners gaat. Maar let op, je moet wel zorgen dat je de periode die je kiest goed weergeeft!

Stripverhaal, de leerling moet hierbij opletten om geen elementen op te nemen die niet in de periode thuishoren.

Paragraaf 5.2

Opdracht 7 (duo's)

a. Kun je Aruba op de kaart vinden? Hoe heet Aruba hier?

Oruba

b. Leefden de bewoners van Aruba voor de komst van de Spanjaarden in de prehistorie?

Ja

Opdracht 8 (individueel)

Met de komst van de Spanjaarden begint de historische periode van Aruba. Voor deze tijd bestond er geen geschreven geschiedenis op ons eiland. De Spanjaarden hielden aantekeningen bij over hun bevindingen op Aruba. Hierdoor weten we een aantal dingen over de manier waarop deze Amerindianen leefden. Niet alles wat de Spanjaarden over de Amerindianen opschreven bleek waar te zijn. De Spanjaarden beweerden bijvoorbeeld dat de huizen van de Caquetío rechthoekig waren. Archeologisch onderzoek heeft bewezen dat de huizen van de Caquetío rond of ovaal waren.

a. Zijn alle Spaanse bronnen betrouwbaar?

Nee.

b. Wat zie je op de afbeelding. Maak een lijst van de verschillende dingen die je in de cartoon ziet.

Galjoen, vermoorde Amerindiaan, conquistador die met het bloed van de Amerindiaan de geschiedenis schrijft.

c. Wat probeert de cartoonist te zeggen?

De kolonisten hebben met het bloed, ten koste van de Amerindianen hun eigen geschiedenis geschreven

d. Wat heeft deze cartoon te maken met het kernbegrip prehistorie? Leg je antwoord uit.

In de cartoon wordt het schrijven van geschiedenis letterlijk gerelateerd aan schrijven, het schrift.

e. Wat vind je zelf van deze cartoon?

Eigen mening

Opdracht 9 (individueel)

a. Leg in je eigen woorden uit wat missiewerk is.

Missiewerk is het actief trachten om het geloof te verspreiden in ongelovige gebieden.

b. Wat is een lekenpriester?

Een lekenpriester is iemand die de taken van een priester waarneemt zonder hiervoor te zijn opgeleid.

c. Kun je in het moderne Aruba nog steeds de gevolgen van het Spaanse missiewerk zien?

Ja het grootste deel van de Arubanen is nog steeds katholiek.

d. Is er tegenwoordig nog missiewerk op Aruba of in andere delen van de wereld? Zoek op internet een voorbeeld op van eigentijds missiewerk.

Ja: eigen voorbeeld

Op veel plekken is nog missiewerk. Op Aruba vindt je bijvoorbeeld Mormonen uit Amerika die missiewerk op Aruba doen. Of katholieke organisaties die in de wereld het geloof verspreiden, zie bijvoorbeeld: <http://www.op-missie.com>

Opdracht 10 (individueel)

a. Wat waren de twee belangrijkste functies van de W.I.C.?

Handel drijven en ingezet worden in de oorlog tegen de Spanjaarden.

b. Waaraan heeft de W.I.C. haar slechte naam te danken

De slavenhandel

Opdracht 11 (duo's)

a. Verschilde de Amerindiaanse maatschappij van voor de komst van de Europeanen heel veel met die van daarna? Gebruik bij de beantwoording de structuurbegrippen verandering en continuïteit.

Nee, er waren wel wat veranderingen zoals het feit dat de bewoners van Aruba niet zelf meer de baas waren over hun eiland, maar hun cultuur en gewoontes vertoonden aanvankelijk veel continuïteit.

b. Lees *figuur 5.25* Van Walbeeck vertrouwde de Amerindianen niet omdat ze katholiek waren. Wat zou hiervan de oorzaak zijn?

Dit speelde tijdens de tachtigjarige oorlog en Nederland was in die tijd in oorlog met het katholieke Spanje.

c. Woonden er veel slaven op Aruba in de tijd van de W.I.C.? Wat is daar volgens jou de oorzaak van?

Nee, omdat Aruba niet gekoloniseerd werd, kwamen er ook geen plantages en maar weinig slaven. Het gevolg hiervan is dat de invloed van deze uit Afrika afkomstige slaven op Aruba kleiner is dan op Curaçao.

d. Waarom werd de commandeur van Aruba soms 'opperhoofd van het eiland Aruba' genoemd?

Omdat er naast de Amerindianen haast niemand op Aruba woonde. De commandeur had eigenlijk vooral het bevel over de Amerindianen, daarom noemde men hem wel het opperhoofd van het eiland.

Opdracht 12 (individueel)

Welke gevolgen had de komst van de Spanjaarden en de Nederlanders voor de bewoners van Aruba? Vul in het onderstaande schema in, in welke periode een ontwikkeling begon. Op deze manier krijg je een goed beeld van de veranderingen in de Arubaanse geschiedenis

	Preceramische periode	Ceramische periode	Spaanse periode	Nederlandse periode
Er kwamen sedentaire Amerindianen op Aruba wonen.		x		
Veel Caquetío werden gevangen als slaven.			x	
De landbouw werd op Aruba geïntroduceerd.		x		
Het Christelijke geloof kwam naar Aruba.			x	
De W.I.C. kwam op Aruba.				x
De Amerindianen leerden hoe ze met kano's de zee moesten bevaren.	x			
Aruba werd gebruikt als paardenfokkerij.			x	
Aruba werd ontbost.		x		

Opdracht 13 (duo's)

a. Aruba is in de geschiedenis Spaans en Nederlands geweest. Het is ook in handen geweest van twee andere landen. Welke twee landen waren dat?

Frankrijk en Engeland

b. Waarom was Aruba een geschikte schuilplaats voor piraten en revolutionairen?

Er waren nauwelijks soldaten aanwezig.

c. Smokkelen bestaat nog steeds. Noem een eigentijds product dat veel gesmokkeld wordt.

Voorbeelden: drugs, mensen, diamanten, ivoor, dieren enz.

Paragraaf 5.3

Opdracht 14 (individueel)

Lees *figuur 5.32*

Vroeger kon de Arubaanse bevolking niet zelf bepalen waarvoor ze belasting wilden betalen.

a. Wie besloot over de belasting die de Arubanen moesten betalen?

Dit besliste de Nederlandse gouverneur.

Bestaat er nog steeds hondenbelasting op Aruba? En in Nederland?

In Nederland wel, op Aruba niet.

Opdracht 15 (individueel)

a. Noem de belangrijkste reden waarom veel Arubanen in de negentiende en begin 20ste eeuw in het buitenland gingen werken?

Door gebrek aan regen ontstond er hongersnood op Aruba, ze moesten in het buitenland werken om geld te verdienen om hun gezin thuis te kunnen voeden.

b. Lees *figuur 5.35* Wat is volgens dit krantenartikel de oorzaak van de dood van de vrouw van Louw Boekhoud?

Hongersnood

Komt hongersnood tegenwoordig nog veel voor op Aruba? En de rest van de wereld?

Op Aruba niet, in sommige andere delen van de wereld wel.

Opdracht 16 (individueel)

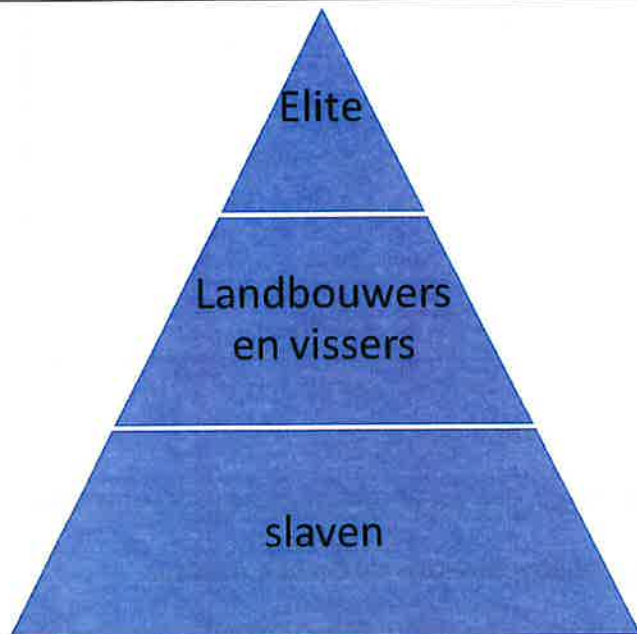
a. Leg in je eigen woorden uit wat een elite is.

Een kleine groep binnen een samenleving die een voorkeursplaats binnen deze samenleving inneemt.

b. Is er tegenwoordig op Aruba nog sprake van een elite. Geef je eigen mening hierover.

Eigen mening van de leerling. Een voorbeeld zou een politieke elite kunnen zijn die bij de regering van een bepaalde partij de touwtjes in handen heeft. Of een economische elite.

c. Teken een sociale piramide van het negentiende-eeuwse Aruba.

Opdracht 17 (duo's)

Kijk naar *figuur 5.38* Bestudeer de foto goed.

a. Beschrijf wat jullie op de foto zien.

Een groep rijke mannen met hoge hoeden, met daaromheen een heleboel vrijgelaten slaven

b. Wat vieren ze op de foto?

De slavenemancipatie

c. De mannen met de hoge hoeden zien er bijzonder tevreden uit. Ze lijken trots. Probeer je in hun standplaats in te leven. Waarom zijn ze trots?

Omdat ze zich de weldoeners van de slaven voelden.

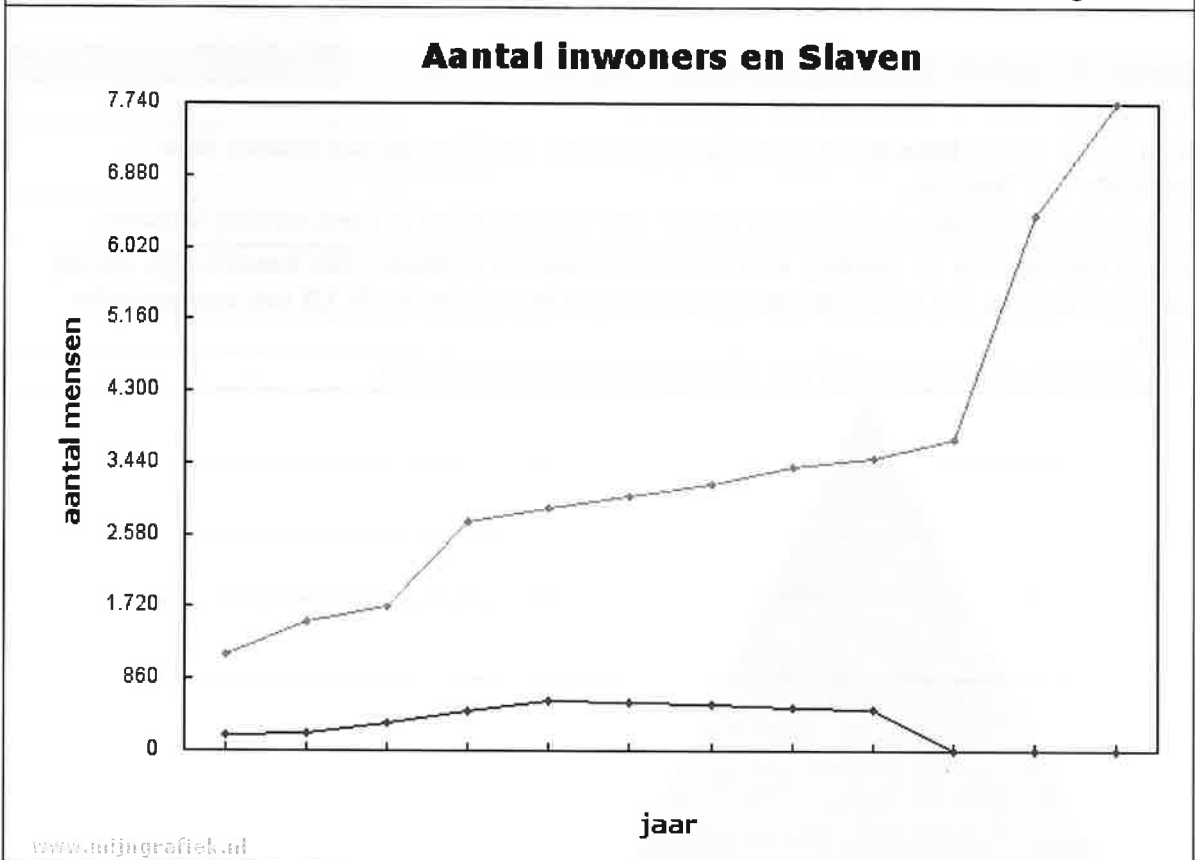
d. Wat vinden jullie hier vanuit je eigen standplaats van?

Eigen mening van de leerling

Opdracht 18 (groepjes van 2 of 3)

Als je *figuur 4.40* bekijkt zie je het aantal slaven dat op Aruba woonde. Dit lijkt op het eerste gezicht maar weinig te zijn.

a. Maak een assenstelsel. Zet hier de gegevens van *figuur 4.40* en *4.41* in. Teken een grafiek.

b. Als je de gegevens vergelijkt in de grafiek vind je dan dat er relatief gezien veel of weinig slaven op Aruba waren?

Op het aantal bewoners lijkt dit weinig vergeleken met bijvoorbeeld Curaçao.

c. Waarom stopt de telling na 1862?

De slavernij werd in 1863 officieel afgeschaft.

d. Hoeveel slaven zullen er na 1862 officieel geweest zijn? Leg uit waarom je dit denkt.

Er zullen officieel geen slaven meer geweest zijn, de slavernij was immers afgeschaft.

e. Waarom duurde het (nadat andere landen de slavernij allang hadden afgeschaft) zo lang voordat de Nederlandse regering de slavenhandel afschafte?

De regering moest de slaveneigenaren compenseren, dit was erg duur.

Paragraaf 5.4

Opdracht 19 (individueel)

a. Zoek in het woordenboek het woord emancipatie. Geef de verschillende betekenissen van dit woord.

Emancipatie is proberen om achtergestelde groepen een volwaardige plaats in de samenleving te geven. Voorbeelden: vrouwen emancipatie, emancipatie van Afro-Amerikanen, homo-emancipatie. In de geschiedschrijving wordt met 'de emancipatie' vaak de slavenemancipatie bedoeld.

b. Is de verhouding tussen man en vrouw op Aruba veranderd als je het verleden met het heden vergelijkt? Leg uit waarom je dit denkt.

De verhouding tussen man en vrouw op Aruba is niet meer traditioneel te noemen, tegenwoordig werken veel vrouwen evenals mannen.

c. Wat vind je hier van? Geef je eigen mening.

Eigen mening

Opdracht 20 (individueel)

Hieronder staan een aantal maatschappelijke elementen. Bedenk of er bij deze elementen sprake is van verandering en/of continuïteit.

	verandering	continuïteit
Taakverdeling tussen man en vrouw	x	
Het belang van verwantschapsbanden		x
Trouwen binnen de familie	x	
Compadrazgo		x
Paga Lomba huwelijk	x	

Opdracht 21 (duo's)

a. Was er in de negentiende eeuw meer of minder onderwijs in het Papiamentu dan tegenwoordig.

Meer

b. Als je daarover nadenkt, vind je dit dan ook vreemd? Verklaar je antwoord.

Eigen mening

c. Maak een korte enquête over Papiamentu als instructietaal. Stel de volgende vragen aan ten minste tien mensen.

-Of ze Papiamentu belangrijk vinden voor Aruba?

-Of ze willen dat Papiamentu een instructietaal wordt?

Wat zijn jullie resultaten, vergelijk de resultaten met de rest van de klas.

De leerlingen vergelijken hun resultaten.

Opdracht 22 (individueel)

a. Probeer in je eigen woorden uit te leggen wat folklore is.

Onder folklore vallen alle culturele gewoonten van een volk die samen de traditie van dit volk vormen. Deze tradities zijn erg belangrijk voor de identiteit van een volk. Folklore bestaat uit verhalen, gezegdes, bijgeloof, mondelinge overlevering, grapjes en allerlei gebruiken. Folklore is dus erg divers, het is daarom moeilijk er een definitie van te geven. Soms worden ook de begrippen 'statisch' en 'dynamisch' gebruikt. Folklore is meer een voorbeeld van 'statische cultuur' behouden om het behouden. Daarnaast is er de dynamische cultuur, een cultuur die permanent in beweging is en zich aanpast, verandert.

Hoe denk je dat de Arubaanse folklore er over 100 jaar zal uitzien?

Eigen mening

Opdracht 23 (individueel)

Lees *figuur 5.50*

a. Als je de bron leest wat is dan de Amerindiaanse functie van Dera Gai?

Het afwenden van onheil

b. Wat is de Christelijke functie van dit feest?

Het afwenden van onheil

c. Komen deze functies overeen?

Ja

Extra opdracht (groepjes van drie)

Er zijn natuurlijk veel meer onderdelen van de Arubaanse cultuur en folklore. Teveel om op te noemen! Voor deze opdracht gaan jullie zelf op zoek naar sporen van het Arubaanse verleden. De klas wordt in groepjes verdeeld. De leraar heeft een lijst met mogelijke onderwerpen. Alle groepjes kiezen een onderwerp uit de lijst. Vervolgens ga je per groepje op onderzoek uit. Je mag helemaal zelf weten hoe je dat doet. Je kunt naar de bibliotheek, op internet zoeken of je familieleden of buurtgenoten vragen. Maak hiervan je eigen krantenartikel met foto's.

Mogelijke onderwerpen:

- Ocho Dia
- Eerste verjaardag
- 15de verjaardag
- Tipico
- Caha di orgel
- Tumba
- Dande
- Cas di torto
- De Arubaanse wals
- Lintendans
- 'Baile di cinta' (lintendans)
- Calypso
- Dera Gai
- Compa Nanzi
- Vrij aan te vullen door eigen ideeën van de leraar

2. Staatsinrichting

inleiding

Opdracht 1 (groep van 5)

- Schrijf eerst voor jezelf op, waar jouw keuze naar uitgaat. Geef ook aan waarom je ervoor kiest.
- Om de beurt presenteert ieder groepslid binnen een groep van vier zijn keuze.
- Je gaat nu als groep proberen om tot één keuze te komen. Probeer hierbij de rest van de groep te overtuigen om mee te gaan in die keuze.
- Je hebt nu binnen je groep een keuze gemaakt. Je gaat nu die keuze uitdragen aan de rest van de klas. Het is de bedoeling om zoveel mogelijk mensen achter jouw keuze te krijgen. Bereid als groep een speech voor (niet langer dan 2 minuten), waarin je de keuze van de groep presenteert met goede argumenten.
- Iedere groep geeft een speech. Je mag na iedere speech eventueel nog enkele vragen stellen of tegenargumenten inbrengen.
- Nadat iedere groep zijn keuze bekend heeft gemaakt, gaan jullie stemmen. (de docent leidt de stemming).

Eigen inbreng van leerlingen

Opdracht 2 (individueel)

- Maak zelf een tijdsbalk waarin je de periode van de Oudheid, de Middeleeuwen, de Vroegmoderne/Nieuwe Tijd en de Moderne/Nieuwste Tijd zet.
- Kleur in de tijdsbalk de Oudheid groen, de Middeleeuwen zwart, de Vroegmoderne/Nieuwe Tijd geel en de Moderne/Nieuwste Tijd rood.
- Schrijf de juiste jaartallen bij de perioden en schrijf twee kenmerken van iedere periode op.

Uit het antwoord moet blijken dat de leerlingen de begrippen Oudheid, Middeleeuwen, Vroegmoderne/Nieuwe Tijd en Moderne/Nieuwste tijd kunnen plaatsen in de goede chronologische volgorde:

Oudheid:	15.000 voor Christus – 500 na Christus
Middeleeuwen:	500 – 1500 na Christus
Vroegmoderne/Nieuwe tijd:	1500 -1800 na Christus
Moderne/Nieuwste periode:	1800 - heden

Hoofdstuk 1

Inleiding

Opdracht 1 (duo's)
Bekijk <i>figuur 1.1</i> en <i>1.2</i> Welke onderdelen van het Witte Huis in de VS doen je denken aan de Griekse bouwkunst?
De zuilen, het timpaan (driehoek boven de ingang), het bouwpatroon (een rechthoek)

Opdracht 2 (duo's)
Je kent vast de Olympische Spelen. Dit grote sportevenement werd door de Oude Grieken bedacht. Sinds 1896 worden de spelen weer georganiseerd.
a. Schrijf twee sporten op die zowel tijdens de klassieke Olympische Spelen als tijdens de moderne Olympische Spelen beoefend worden.
Worstelen, boksen, discuswerpen en hardlopen.
b. Schrijf twee sporten op, die wel beoefend werden tijdens de Olympische Spelen in Groot Brittannië (2012), maar die vroeger tijdens de klassieke Olympische Spelen nog niet beoefend werden.
Wielrennen, basketbal en volleybal

Paragraaf 1.1

Opdracht 3 (individueel)
a. Waarom konden alleen mensen die land bezaten, burgerrecht krijgen en zodoende de stad besturen?
Deze mannen hoefden niet te werken. Mensen die land bezaten waren rijk. Ze konden slaven voor hun laten werken, waardoor ze 'vrije tijd' hadden om het land te besturen.
b. Leg uit waarom vrouwen in Griekenland niets aan hun burgerrecht hadden.
Burgerrecht betekende dat je de stad mocht besturen, maar vrouwen mochten dit niet.

Opdracht 4 (duo's)
a. Welke van de onderstaande activiteiten horen volgens jou bij de politiek? Wetten maken, kinderen opvoeden, huisslaven instructies geven, besluiten om oorlog te voeren, belasting innen.
Wetten maken, besluiten om oorlog te voeren en belasting innen.
b. Vul het rijtje aan met nog drie activiteiten die bij de politiek horen.
Eigen inbreng van leerlingen.
c. Schrijf in het midden van het bord 'politiek' en schrijf alle activiteiten die door de duo's verzameld zijn, om het begrip 'politiek' heen.
Eigen inbreng van leerlingen.

Opdracht 5 (individueel)

Vul in de onderstaande tabel welke taken de bovengenoemde bevolkingsgroepen hadden tijdens de Griekse samenleving. Zet een kruisje in de juiste kolom.

Taken	Mannen met burgerrecht	Mannen zonder burgerrecht	Vrouwen met burgerrecht	Slaven
Onderwijs geven				x

Huishouden organiseren			x	
Stad besturen	x			
Hoofd van het gezin	x	x		
Toezicht houden op de slaven			x	
Zieken verzorgen			x	

Extra opdracht (individueel)

Lees de tekst van *figuur 1.8* en beantwoord vervolgens opdracht a t/m c.

a. Wat is een slaaf?

Een onvrije mens die het eigendom is van een ander en die geen rechten heeft.

c. Je mocht in Athene alleen je eigen slaven slaan.

Waarom was het verboden om andermans slaven te slaan?

Slaven droegen dezelfde kleding als vrije Atheners. Je wist niet zeker of je een slaaf sloeg of een vrije man of vrouw.

c. Niet overal in Griekenland ging men op dezelfde manier om met slaven. Waaruit blijkt dat in deze bron?

De schrijver van *figuur 1.8* is waarschijnlijk zelf niet afkomstig uit Athene. Hij vindt het vreemd dat je in Athene een slaaf niet mag slaan.

Paragraaf 1.2

Opdracht 6 (individueel)

a. Wat is de belangrijkste stadstaat in Attica?

Athene

b. Wat is de belangrijkste stadstaat in de Peloponnesos?

Sparta

Opdracht 7 (duo's)

Het woord 'cratie' betekent in het Grieks 'regering'. Door er andere woorden voor te zetten, gaven de Grieken aan over welk soort bestuur ze het hadden. Het Griekse woord 'aristoi' betekent 'edelen' en het Griekse woord 'demos' betekent volk.

a. Welk soort bestuur bedoelden de Grieken met 'aristocratie'?

Een regering die bestuurd wordt door voornamen personen.

b. Wat zouden de Grieken onder een 'democratie' verstaan hebben?

Het was een regering waaraan ook de burgers met burgerrechten meededen.

c. Voor welke bestuursvorm zou jij kiezen; voor monarchie of aristocratie?

Eigen inbreng van de leerling.

Bij monarchie zouden er bij erfopvolging ook slechte bestuurders koning kunnen worden en blijven. Bij een aristocratie werden bestuurders gekozen voor één jaar. Slechte bestuurders konden daarna vervangen worden.

Opdracht 8 (individueel)

Bekijk *figuur 1.11*

Leg aan de hand van deze figuur uit welke manier van besturen er in Athene was.

Democratie. Alle mannelijke burgers met burgerrecht mochten de volksvergadering bijwonen. De volksvergadering had de meeste macht, want deze koos de Raad van Vijfhonderd, leiders van de vloot en het leger en de dagelijkse leiding.

Opdracht 9 (duo's)
a. Welke groep mensen mag nu op Aruba wel stemmen en mocht dat in Athene niet?
Vrouwen.
b. Noem twee groepen mensen op Aruba, die niet mogen stemmen?
Minderjarigen, mensen zonder de Nederlandse nationaliteit die niet ingeschreven zijn, gedetineerden, illegalen en zwakzinnigen.
c. Twee vormen van democratie zijn 'indirecte' en 'directe' democratie. Welke vorm van democratie zou je kunnen koppelen aan de Atheense democratie en welke aan de democratie die we tegenwoordig op Aruba hebben?
De Atheense democratie was een 'directe' democratie. Alle mannelijke burgers met burgerrecht mochten de volksvergadering bijwonen. Hierbij werden bestuurders gekozen en belangrijke beslissingen genomen.
Op Aruba is er sprake van een 'indirecte democratie'. Om de vier jaar kunnen alle personen op Aruba die mogen stemmen een volksvertegenwoordiger (parlement) kiezen. Deze zal dan voor een periode van vier jaar Aruba besturen namens de Arubaanse bevolking.

Extra opdracht (individueel)
Lees <i>figuur 1.12</i> en bekijk <i>figuur 1.13</i>
a. Voor welke functie wil Alkibiades gekozen worden?
Hij wil legeraanvoerder worden.
b. Voor welke groep mensen hield hij zijn toespraak?
Voor de volksvergadering.
c. Als je de afbeelding van <i>figuur 1.13</i> bekijkt klopt er bij de groep mensen die naar zijn toespraak zit te luisteren iets niet. Wat klopt er bij deze groep mensen niet?
Er zitten ook vrouwen bij de volksvergadering.
d. Op welke manier probeerde Alkibiades zijn toehoorders te overtuigen van zijn kwaliteiten?
Toen de Grieken dachten dat Athene door de oorlog was gebroken, had hij door zijn optreden op de Olympische Spelen de stadstaat Athene roem gebracht.

Opdracht 10 (duo's)
Het Griekse woord 'democratie' betekent: regering door het volk.
Leg uit dat deze naam voor het Griekse bestuur 'eigenlijk' niet goed gekozen is.
Veel mensen (uit het volk) mochten niet stemmen (mensen zonder burgerrecht, vrouwen en slaven).

Extra opdracht (duo's)
Tot 450 voor Christus waren belangrijke bestuursbanen onbetaald. Op voorstel van de Atheense leider Pericles werd er vanaf 450 voor Christus wel betaald.
Leg uit dat dit een democratische maatregel was, waardoor meer mensen bestuurder konden worden.
Als een bestuursbaan onbetaald is, kunnen alleen de rijken in het bestuur; tegen betaling kunnen alle burgers zich laten kiezen.

Opdracht 11 (individueel)
De burgers van Athene waren bang dat één persoon te veel macht zou krijgen.
Noem drie rechten van de volksvergadering, waaruit dat blijkt.
1. jaarlijks kiezen van de Raad van vijfhonderd;

2. jaarlijks kiezen van leiders van vloot en leger;
3. jaarlijks kiezen van rechters die zich met strafzaken bezighouden.

SAMENVATTING

Maak een samenvatting van maximaal tien regels, waarin je alle kernbegrippen die in dit hoofdstuk genoemd zijn, opneemt.

Eigen inbreng van leerlingen.

Hoofdstuk 2

Inleiding

Extra opdracht (individueel)

Lees een verhaal van Asterix en Obelix.

Probeer in een kort verslag (maximaal vijf regels) een beeld te scheppen van het leven ten tijde van het Romeinse Rijk.

Eigen inbreng van leerlingen.

Paragraaf 2.1

Opdracht 1 (groepjes van drie)

a. Wat zijn edelen? Geef een omschrijving van hun woon- en leefsituatie.

Edelen waren mensen die veel grond bezaten en zich met de politiek en rechtspraak bezighielden. Ze woonden in kastelen.

b. Lees *figuur 2.5*. Geef een omschrijving van de woon- en leefsituatie van een boer in de Middeleeuwen. Zoek ook op het internet naar informatie.

De boerenstand was opgedeeld in vrije boeren en horigen. De horigen waren boeren die zelf geen land bezaten. Ze werkten op het land van de adel, in ruil daarvoor hadden ze bepaalde verplichtingen aan de landheer. Onder deze horigen was een groep die zo goed als geen rechten had: de lijfeigenen. Bij de lijfeigenen werd het lichaam van de boer als eigendom van de heer beschouwd. De landheer was de eigenaar van hun lijf.

c. Welke verplichtingen hadden boeren in de Middeleeuwen ten opzichte van de adel?

Ze moesten een deel van hun oogst afstaan aan de leenheer (edelman). Naast het afstaan van een deel van de oogst aan de edelman moesten er ook 'herendiensten' verricht worden = arbeid.

d. Bereid in een groep van drie een toneelstukje voor. Iemand is de koning, iemand is een edele en iemand is een boer of burger. Laat in je rollenspel duidelijk blijken welke rechten en plichten de verschillende mensen hebben.

Eigen inbreng van leerlingen.

Opdracht 2 (duo's)

a. Lodewijk XIV voelde zich ver verheven boven zijn volk.

Waaraan kun je dat zien, als je *figuur 2.10* bekijkt?

Aan zijn houding/zijn kleding.

b. Lees *figuur 2.9* Hoe moest de koning volgens Richelieu regeren?

Helemaal alleen/zoals hij dat zelf wil. Het woord 'absoluut' mag ook in het antwoord terugkomen, idem 'bang' en 'God'.

Opdracht 3 (individueel)

Rond 1550 gingen veel koningen steeds meer macht naar zich toe trekken.

a. Wat was de reden hiervoor?

Om een einde te maken aan de vele (burger)oorlogen. De edelen hadden er een chaos van gemaakt toen zij teveel macht hadden. Ze konden de problemen in het land (deel van het land) niet oplossen.

b. Hoe konden de koningen dit bereiken?

1. Door de edelen in het bestuur te vervangen door ambtenaren;

2. Door een goede regering op te zetten;

3. Door met behulp van buitenlandse gelden een professioneel leger op te bouwen.

c. Bestaat het absolutisme (alleenheerschappij) als bestuursvorm in de tijd waarin we nu leven nog steeds? Zo ja, geef een voorbeeld.

Ja, denk bijvoorbeeld aan de dictatuur of een regering waarin een éénpartijstelsel' (schijndemocratie) als bestuursvorm gehanteerd wordt.

Extra opdracht (duo's)

Zoek op het internet naar twee bronnen die meer informatie geven over moderne vormen van absolutisme.

Bereid een mondelinge presentatie van 1 minuut voor, waarin je de inhoud van deze 2 bronnen presenteert.

Eigen inbreng leerlingen.

Opdracht 4 (individueel)

Vergelijk de manier van besturen in de Middeleeuwen met die van de Vroegmoderne/Nieuwe tijd.

Is er sprake van verandering of is er sprake van continuïteit (alles blijft gelijk) in de manier van besturen?

Er is sprake van verandering; in de Middeleeuwen hield de adel zich bezig met de politiek, terwijl in de Nieuwe Tijd dat niet meer het geval is.

Er is ook sprake van continuïteit: het koningschap als zodanig bleef bestaan.

Paragraaf 2.2

Opdracht 5 (individueel)

a. Blader terug naar *figuur 2.4*. Geef aan wat *figuur 2.12* te maken heeft met de standensamenleving.

Uit het antwoord moet blijken dat de leerling de verschillende groepen in de bron kan herkennen en de relatie tussen de groepen kan beschrijven.

b. Hoe kun je zien dat de eerste en tweede stand voorrechten hadden?

De eerste en tweede stand zitten op de rug van de 3^e stand. De boeren en burgers moeten de zware lasten van de 1^e en 2^e stand dragen.

Opdracht 6 (duo's)

Soms wilde de koning vergaderen met mensen uit de drie standen: 300 geestelijken, 300 edelen en 600 boeren en burgers.

a. Wat is de Staten-Generaal?

De volksvertegenwoordiging, het parlement.

b. Waarom was de verdeling van de Staten-Generaal niet eerlijk?

De verhouding tussen het aantal mensen in de 1^e en 2^e stand en het aantal statenleden was niet eerlijk. De kleine groep krijgt evenveel vertegenwoordigers als de grootste

groep.

c. Welke verdeling was beter geweest? Hoe zou jij de 1200 vertegenwoordigers over de drie standen verdelen? Waarom?

Eigen inbreng van leerlingen.

Bijvoorbeeld 3^e stand: 1060, 2^e stand 100 en 1^e stand: 40. Uit het antwoord moet blijken dat de verhouding tussen het aantal in een stand, niet scheef moet staan met het aantal Statenleden. Het moet eerlijk verdeeld zijn.

Opdracht 7 (groepjes van drie)

Wat vinden jullie van de volgende stelling?

Absoluut koningschap maakt een grondwet overbodig.

Probeer in je groepje een gezamenlijke mening te vormen.

Zijn jullie het in je groepje eens of oneens met deze stelling?

Beargumenteer jullie antwoord in drie zinnen.

Eigen inbreng van leerlingen

Opdracht 8 (Individueel)

a. Schrijf drie oorzaken op van de Franse revolutie.

1. de standensamenleving;

2. het absolutisme;

3. armoede;

4. hongersnood;

5. 3^e stand had geen rechten, alleen plichten.

b. Wat was de aanleiding van de Franse revolutie?

De belastingkwestie.

c. Schrijf drie gevolgen op van de Franse revolutie.

veel slachtoffers, waaronder koning en gezin onthoofd;

einde absolutisme;

einde standensamenleving, begin Trias politica;

parlement, waarin burgers het voor het zeggen kregen;

nieuwe grondwet;

ideeën door Europa en ver daarbuiten verspreid;

frankrijk werd een republiek;

scheiding kerk en staat.

Opdracht 9 (Individueel)

Soort macht	Uitvoerende macht	Wetgevende macht	Rechterlijke macht
Wie?	<i>koning en ministers</i>	<i>parlement</i>	<i>rechters</i>
Taak?	<i>uitvoerende</i>	<i>wetgevende</i>	<i>rechtsprekende</i>
	<i>wetten maken en verbeteren</i>	<i>beslissen over oorlog en vrede</i>	<i>straf misdadigers</i>
	<i>orde handhaven</i>	<i>orde handhaven</i>	<i>orde handhaven</i>

Opdracht 10 (groepjes van drie)

a. Waarom noemen we de gebeurtenissen in Frankrijk in de 18^e eeuw een revolutie?

De gebeurtenissen zorgden voor een grote verandering (een ommekeer) in een korte periode.
b. Op welk gebied veranderde er het meest ten gevolge van de Franse Revolutie? Kies uit: economie, bestuur, godsdienst of gezinsleven. Geef ook een toelichting op je antwoord.
Bestuur, de manier waarop Frankrijk voortaan werd bestuurd veranderde; de macht kwam bij het parlement te liggen.
c. Leg kort uit wat de verandering op dit gebied inhield. Gebruik de woorden: parlement, grondrechten en alleenheerschappij.
Eigen inbreng van leerlingen. Begrippen moeten wel in het antwoord terugkomen. Bijvoorbeeld: De koning bezat niet langer de alleenheerschappij, de macht lag nu bij het parlement. Dit betekende het begin van de grondrechten in Frankrijk.

Paragraaf 2.3

Opdracht 11 (individueel)
a. Met welke van de onderstaande begrippen is het liberalisme het niet mee eens? I onderdrukking II vrijheidsberoving III alleenheerschappij IV rechten voor burgers
I, II, III
b. Welk ideaal is belangrijk bij de liberalen?
Vrijheid

Opdracht 12 (individueel)
De koning verloor in 1848 met de invoering van de nieuwe grondwet zijn macht aan: a. de ministers b. de rechters c. het parlement d. de liberalen
C het parlement.

Opdracht 13 (duo's)

a. Waarom was het jaar 1848 voor veel burgers van Nederland een belangrijk jaar?

Omdat Nederland in dat jaar een nieuwe grondwet kreeg.

b. Zet de veranderingen die optraden in het bestuur in het schema hieronder.

	Voor 1848	Na 1848
koning	Bijna alle macht	Geen absolute macht meer
ministers	Dienaren van de koning	Dienaren van het parlement
burgers	Geen inspraak Geen rechten	Wel inspraak Wel rechten

Opdracht 14 (duo's)
Waarom kun je direct na 1848 in Nederland niet spreken van een echte democratie? Maak gebruik van het internet om het antwoord op deze vraag te vinden.
Omdat er in Nederland toen een censuskiesrecht bestond; alleen bepaalde rijke

mannen mochten stemmen (inspraak), dus niet het hele volk.

Opdracht 15 (duo's)

a. Schrijf twee taken op die een koning(in) vanaf 1848 heeft? Maak gebruik van het internet om het antwoord op deze vraag te vinden.

a. Advies geven;

b. Benoemt het kabinet;

c. Vertegenwoordigt het rijk in het buitenland;

d. Ceremoniële zaken bijwonen (De koning heeft adviserende, representatieve en symbolische taken in het rijk).

b. Wie is het staatshoofd van Nederland en Aruba?

Koningin Beatrix

c. Wat is de staatsvorm van Nederland en Aruba?

Constitutionele monarchie

Extra opdracht (groepjes van drie)

Vanaf 1848 is Nederland een constitutionele monarchie.

Geef aan wie Willem II opvolgde en hoe die lijn doorgezet is, tot aan het huidige staatshoofd van Nederland (en Aruba).

Koning Willem II: 1840-1849 (9 jaren)

Koning Willem III: 1849-1890 (41 jaren)

Koningin Wilhelmina: 1890-1948 (58 jaren) (1890-1898 trad Emma op als Koningin-regentes)

Koningin Juliana: 1948-1980 (32 jaren)

Koningin Beatrix: 1980-....

Samenvatting

Maak een samenvatting van de inhoud van hoofdstuk 2.

Zorg ervoor dat in ieder geval de kernbegrippen in je samenvatting genoemd worden.

Eigen inbreng van leerlingen.

Hoofdstuk 3

Paragraaf 3.1

Extra opdracht (duo's)

a. Geef aan wat het verschil is tussen het burgerrecht ten tijde van de Oude Grieken en het burgerrecht in de Kolonie Curaçao (1831)?

Burgerrecht bij de Oude Grieken gold voor vrije mensen (mannen en vrouwen) in de stad die land bezaten. Vrije mensen wiens ouders burgerrecht bezaten. Het burgerrecht hield in dat vooraanstaande mannen mochten stemmen.

Burgerrecht in de Kolonie Curaçao gold voor vrije burgers (mannen en vrouwen). Het burgerrecht hield in dat je recht had op het hebben van bezit en de mogelijkheid kreeg tot het bekleden van openbare functies. Slaven hadden geen burgerrecht.

b. Wat is het verschil tussen het burgerrecht in de kolonie Curaçao (1831) en het burgerrecht zoals we dat in de huidige tijd kennen? Maak gebruik van het internet om het antwoord op deze vraag te formuleren.

Burgerrecht in de huidige tijd geldt voor alle burgers. Burgerrechten zijn rechten die door nationale en internationale overheden (zoals de Verenigde Naties) gegarandeerd behoren

te worden, en die de burgers van een bepaald land of gebied zekere garanties verschaffen.

Opdracht 1 (duo's)

Geef van de onderstaande activiteiten aan, onder wiens verantwoordelijkheid ze in 1869 vielen? Kies uit de volgende functies/instanties: de gezaghebber, de gouverneur, de minister van Koloniën, de Raad van Politie of de Koloniale Raad.

a. Wie besliste hoe de handel of de landbouw kon verbeteren?

De minister van Koloniën

b. Wie had overleg met de minister van Koloniën?

De gouverneur

c. Wie deed voorstellen om de welvaart te vergroten?

De Koloniale Raad (met de gouverneur aan het hoofd)

d. Wie deed voorstellen om de handel of landbouw op Aruba te verbeteren?

De Raad van Politie (met de gezaghebber aan het hoofd)

e. Wie had overleg met de gouverneur?

De gezaghebber

Extra opdracht (groepjes van drie)

Het was de vraag of er in de Kolonie Curaçao nog echt sprake was van de scheiding van de machten.

a. Bedenk argumenten bij de volgende stelling:

‘In de koloniale tijd waren op Aruba de machten niet gescheiden’.

De gezaghebber stond aan het hoofd van zowel de uitvoerende, wetgevende en rechtsprekende macht op Aruba. De gouverneur had de wetgevende en uitvoerende macht in de Kolonie Curaçao.

b. Geef aan welke van de drie machten de machtigste macht was. Welke persoon hoort daarbij?

De wetgevende macht was de machtigste macht. Deze werd uitgevoerd door de minister van Koloniën.

Opdracht 2 (duo's)

	Aruba	Curaçao	andere eilanden
1917/8	12	68	9
1932	22	198	29
1946	796	1057	105
1950	1150	1252	235
1954	1504	1283	310

Figuur 3.8. Inkomen per hoofd van de bevolking 1917-1954

Leg een verband tussen bovenstaande bron en het feit dat Arubanen los wilden van Curaçao.

Aruba was door de komst van de olie-industrie even welvarend geworden als Curaçao, maar in de politiek had het eiland weinig te vertellen. Aruba wilde meer inspraak hebben in het uitgeven van het door Aruba ingebrachte geld.

Opdracht 3 (duo's)

Rond 1920 wilde alle eilanden in de kolonie meer zelfbestuur.

a. Wie besliste in de koloniale tijd of de kolonie meer zelfbestuur kon krijgen?
De minister van Koloniën
a. Wie deed in de koloniale tijd voorstellen om het zelfbestuur te vergroten?
De Koloniale Raad
b. Wie deed in de koloniale tijd voorstellen om Aruba en Arubanen meer invloed te geven in de Raad van Politie en de Koloniale Raad?
De Raad van Politie

Paragraaf 3.2

Opdracht 4 (duo's)

De koningin beloofde tijdens de Tweede Wereldoorlog grotere zelfstandigheid aan onder andere Kolonie Curaçao. Wat zou dit voor de Kolonie Curaçao gaan betekenen? Geef twee mogelijke voorbeelden.

1. de Kolonie Curaçao zou zelfbestuur krijgen;
2. de Kolonie Curaçao zou mee mogen beslissen over de inrichting van het koninkrijk na de Tweede Wereldoorlog.

Opdracht 5 (groepjes van drie)

Lees de bron 'Separacion' van *figuur 3.11*. Volgens Nederland was de 'Separacion' slechts een griepje. Hoe denken jullie daarover. Was volgens jullie de 'Separacion' slechts van korte duur? Geef ook aan waarom jullie dat denken.

Eigen inbreng van leerlingen

Opdracht 6 (individueel)

Schrijf drie afspraken op die in het Statuut werden vastgelegd.

1. het koninkrijk der Nederlanden werd gevormd door Nederland, Suriname en de Nederlandse Antillen;
2. de koningin zou het staatshoofd van de het koninkrijk zijn;
3. de Nederlandse regering zou namens het koninkrijk Defensie en Buitenlandse Zaken regelen. Nederland, Nederlandse Antillen en Suriname zouden ieder zelf hun Binnenlandse Zaken regelen.

Opdracht 7 (individueel)

Neem het onderstaande schema van de Trias Politica over in je schrift.

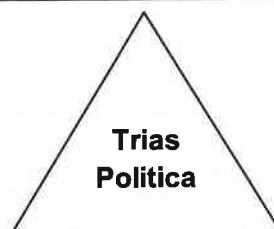
Vul (op de puntjes) een van de volgende begrippen in:

- Eilandsraden
- Landsregering
- Bestuurscollege
- Staten van de Nederlandse Antillen
- Gerecht in Eerste Aanleg

Wetgevende macht

N.A.: Staten van de Nederlandse Antillen

Eilandsraden

Uitvoerende macht <i>N.A. Landsregering</i> <i>AUA: Bestuurscollege</i>	Rechterlijke macht <i>Gerecht in Eerste Aanleg</i>
--	--

Extra opdracht (individueel)
Wat is vreemd aan de positie die de gedeputeerden hadden binnen de eilandsraad en het bestuurscollege?
Ze waren zowel lid van het bestuurscollege als de eilandsraad. De gedeputeerden bereiden de eilandelijke wetten voor. Deze werden voorgelegd aan de eilandsraad die ze moest goedkeuren. De gedeputeerden stemden dus op hun eigen voorstellen.

Opdracht 8 (individueel)
Welke bestuurlijke verschillen bestaan er tussen de Kolonie Curaçao en de Nederlandse Antillen? Denk hierbij aan:
Verschil tussen Koloniale Raad en de Staten van de Nederlandse Antillen?
Leden van de Koloniale Raad werden aangewezen door een gouverneur, ze waren allen woonachtig op Curaçao. Het was een adviserend orgaan zonder enige macht. Alleen als er een begrotingsoverschot bestond had de Koloniale Raad beslissingsmacht, maar dat was bijna nooit het geval!
De leden van de Staten van de Nederlandse Antillen werden gekozen. Ze bestond uit Statenleden van alle zes eilanden. Ze hadden wetgevende macht.
Verschil tussen Raad van Politie en eilandsraad?
De Raad van Politie voerde het dagelijks bestuur op de eilanden uit. De gezaghebber (als hoofd van de Raad van Politie) werd benoemd door de gouverneur en was altijd een Europese Nederlander. De Raad van Politie had verder weinig wetgevende bevoegdheden.
De Eilandsraad had de wetgevende macht over onderwerpen die de eilanden zelf aangingen. De gezaghebber (als hoofd van de eilandsraad) werd benoemd door de gouverneur. Vanaf 1945 was de gezaghebber van Arubaanse afkomst.
Verschil tussen gouverneur van de Kolonie en gouverneur van de Nederlandse Antillen?
De gouverneur van de Kolonie Curaçao voerde het beleid uit. (Hij had de wetgevende en uitvoerende macht in de kolonie zolang hij maar naar de minister van Koloniën luisterde).
De gouverneur van de Nederlandse Antillen ondertekent wetten voordat ze van kracht worden. Hij behoort dus naar de Staten te luisteren.

Paragraaf 3.3

Opdracht 9 (duo's)
Na de stakingen bij het bedrijf van Wescar op Curaçao was Nederland snel bereid om afstand te doen van de eilanden. Aruba schrok hiervan. Bedenk samen met je buurman waarom Nederland dit had gewild.
Nederland was bang dat er nog meer onlusten en opstanden zouden uitbreken. Als ze van de eilanden afkonden, zouden ze problemen voorkomen.

Opdracht 10 (duo's)

Waarom voelden veel Arubanen meer voor een Status Aparte dan voor onafhankelijkheid van Nederland?

Aruba kon dan deel van het koninkrijk blijven, maar dan wel met een aparte positie ten opzichte van de andere eilanden. Totale onafhankelijkheid durfde de meeste Arubanen niet aan.

Opdracht 11 (duo's)

Beschrijf in je eigen woorden waarom Betico Croes geliefd was onder het volk, in het bijzonder bij de bevolking van de districten.

Betico verenigde de stemmers van de districten in één partij. Hij verschaftte de districtsbevolking op deze manier een politieke stem, maar ook politieke macht en aanzien.

- **Betico Croes bracht het gevoel van achterstelling van Aruba ten opzichte van Curaçao onder woorden;**
- **Betico Croes bracht het gevoel van achterstelling van de districtsbevolking ten opzichte van de traditionele families uit Oranjestad onder woorden;**
- **Betico Croes bracht het gevoel van achterstelling van de districtsbevolking ten opzichte van de migranten en nakomelingen uit San Nicolas onder woorden;**
- **De Status Aparte-beweging onder leiding van Betico Croes werd een emancipatiebeweging voor de districtsbevolking.**

Opdracht 12 (duo's)

Lees de volgende bekende uitspraak van Betico Croes.

"Si mi cay na caminda gara e bandera y sigui lucha!"

a. Wat zou Betico Croes met deze uitspraak bedoelen?

Betico vond de strijd om de Status Aparte heel belangrijk. Hij wilde met deze uitspraak aangeven dat hij dat streven zo belangrijk vond dat hij hoopte dat als hij dood zou zijn, dat anderen dit streven zouden overnemen.

b. Is deze uitspraak in deze tijd nog steeds van toepassing? Zo ja, geef er een voorbeeld van.

Nee, want de strijd op de Status Aparte is geëindigd sinds Aruba in 1986 de Status Aparte heeft en sinds 1995 niet onafhankelijk van Nederland/het Koninkrijk hoeft te worden.

of:

Ja, want de Arubaanse samenleving zal altijd moeten letten op de eigen autonomie en goed bestuur, zodat het goed gaat met het land Aruba en met de bevolking van Aruba. Dat wilde Betico Croes immers ook.

Opdracht 13 (groepjes van vier)

Ga zelf op zoek naar informatie om de volgende vraag te kunnen beantwoorden. Geef aan wat de 'Status Aparte' precies inhoudt voor Aruba.

Eigen inbreng van leerlingen.

Per 1 januari 1986 verwierf Aruba een Status Aparte. Dit hield in dat Aruba de status van land binnen het koninkrijk verkreeg. In 1986 verkreeg Aruba de Status Aparte in het koninkrijk. Dit hield in dat het Eilandgebied Aruba, tot dan toe deel

uitmakend van de Nederlandse Antillen, als zodanig opgeheven werd. Vervolgens werd het land Aruba gecreëerd, met een status als land in het koninkrijk die gelijkwaardig was aan Nederland en de Nederlandse Antillen. Het nieuwe land Aruba kreeg dus meer autonomie dan het eilandgebied Aruba en Aruba kan sindsdien de inwendige aangelegenheden (binnenlandse zaken) regelen.

Extra opdracht (klassikaal)

Maak van het klaslokaal een vergaderzaal, waarbij in het midden een ronde tafel gevormd wordt. Twee keer acht leerlingen gaan aan deze tafel zitten. Zij stellen de vertegenwoordigers van Aruba (2), Curaçao (2), Bonaire(2), St. Maarten(2), St. Eustatius(2), Saba(2), Suriname(2) en Nederland(2), voor.

Op de agenda staat het onderwerp: Status Aparte van Aruba en de voorwaarde om na 10 jaar helemaal onafhankelijk van Nederland te worden.

De rest van de klas wordt verdeeld in een groep van de pers, die na afloop van de vergadering de kans krijgt om vragen te stellen.

Eigen inbreng van leerlingen

SAMENVATTING

a. Leg in eigen woorden de idealen van de Franse revolutie uit.

De idealen van de Franse Revolutie bestonden uit het streven naar vrijheid, gelijkheid en broederschap. Het verkrijgen van burgerrecht stond voorop. Door het systeem van de Trias Política waarbij de macht verdeeld werd, werd het besturen van gebieden niet alleen in handen van de koning gelegd, maar werd er een meer democratisch stelstel ingevoerd. Het instellen van een grondwet was een opstap naar het garanderen van rechten en plichten van burgers.

b. Vat kort samen welke pogingen tussen 1933 en 1985 op Aruba zijn gedaan om meer autonomie te krijgen. Kijk goed in de tekstblokken.

1933:	Brief van Raad van Politie aan Koningin Wilhelmina en regering in Nederland met het verzoek om meer bevoegdheden te krijgen als eiland binnen de Kolonie Curaçao.
1947:	Petitie aan de koningin en de Nederlandse regering, ondertekend door 2147 Arubanen, waarin men om afscheiding van de Kolonie Curaçao vraagt: 'Separacion'!
1948:	Ronde Tafel Conferentie
1952:	Ronde Tafel Conferentie
1954:	Ronde Tafel Conferentie (totstandkoming Statuut) Aruba wordt een eilandgebied binnen de Nederlandse Antillen.
1976:	Eigen vlag en volkslied
1977:	Augustus 1977: acties die uitmonden in gesprekken in Den Haag, waarin de onderhandelingen starten voor een Status Aparte voor Aruba.
1983:	Ronde Tafel Conferentie waarin Status Aparte beklonken wordt.
1985:	Eerste Statenverkiezing voor het Land Aruba, los van de Nederlandse Antillen, maar in het koninkrijk.

c. Geef in eigen woorden aan hoe de idealen van de Franse Revolutie zichtbaar zijn in de staatsinrichting van het land Aruba sinds de invoering van de Status Aparte.

Aruba kreeg een aparte positie binnen het koninkrijk, maar bleef onderdeel van de constitutionele monarchie. Aruba kreeg zijn eigen regering en parlement waarin

burgers het voor het zeggen kregen (de parlementaire democratie). Vrij van de Nederlandse Antillen, gelijk aan de andere landen van het koninkrijk en broederschap als lid van het koninkrijk.

Hoofdstuk 4

Paragraaf 4.1

Opdracht 1 (duo's)

Uit hoeveel landen bestond het Koninkrijk der Nederlanden in 1954, in 1980, in 1988 en in 2008? En tegenwoordig?

-In 1954 bestond het Koninkrijk der Nederlanden uit 3 landen; te weten: Nederland, Suriname en de Nederlandse Antillen.

-In 1980 bestond het Koninkrijk der Nederlanden uit 2 landen; te weten: Nederland en de Nederlandse Antillen.

-In 1988 bestond het Koninkrijk der Nederlanden uit 3 landen; te weten: Nederland, Aruba en de Nederlandse Antillen.

-In 2008 bestond het Koninkrijk der Nederlanden uit 3 landen; te weten: Nederland, Aruba en de Nederlandse Antillen.

-Vanaf 2010 (10-10-10) bestaat het Koninkrijk der Nederlanden uit vier landen: Nederland, Aruba, Curaçao en St. Maarten. Bonaire, Saba en St. Eustatius worden dan bijzondere gemeenten van Nederland in het Caribisch gebied.

Opdracht 2 (duo's)

a. In het Statuut is vastgelegd hoe de samenwerking tussen de koninkrijkspartners verloopt. Welke drie uitgangspunten worden hierbij onderscheiden.

1. De landen binnen het koninkrijk zijn autonoom, zolang de grondwet van het land maar niet in strijd is met het Statuut.

2. De landen verzorgen elkaar als gelijke partners, als het zaken zijn die voor alle landen gelden. Deze koninkrijksaangelegenheden zijn vastgelegd in een Rijkswet die voor het hele koninkrijk geldt.

3. De landen zullen elkaar helpen.

b. Hieronder staan een aantal zaken en/of afspraken. Geef telkens aan onder welk uitgangspunt van het Statuut, het hoort. Uitgangspunt A, B of C?

	A	B	C
Aruba regelt de zaken die alleen voor Aruba gelden, zelfstandig.	X		
Afspraken ten aanzien van toelating van Nederlanders en buitenlanders (vreemdelingen)		X	
Wetten ten aanzien van defensie		X	
Financiële hulp voor projecten, gezondheidszorg, hotelbouw etc. tegen goedkope rente			X
Wetten op het gebied van de gezondheidszorg	X		
Ontwikkelingshulp (versterken van de economie)			X
Kiesrecht		X	
Sociaal-culturele activiteiten betaald door de overheid (koninkrijksspelen bijvoorbeeld)		X	
Aruba kan niet zomaar een dictatuur invoeren.	X	X	
Samenwerking op het gebied van telefonie, radioverkeer			X
Op voet van gelijkwaardigheid elkaars gemeenschappelijke belangen verzorgen		X	

Het Nederlanderschap (de Nederlandse nationaliteit)		X	
Arubaanse studenten kunnen studeren in Nederland		X	
Hanteren van de rechten van de mens	X	X	
Officiële contacten met het buitenland		X	

Opdracht 3 (duo's)

In het onderstaande schema staan een aantal grondrechten uit de Arubaanse staatsregeling. Geef voor vijf van deze grondrechten een omschrijving van wat ze inhouden.

GRONDRECHTEN	OMSCHRIJVING
Recht op gelijke behandeling	Ieder persoon heeft het recht om bijvoorbeeld voor een baan in aanmerking te komen. Men mag je niet veroordelen op je huidskleur, je geslacht, sexuele geaardheid of geloof.
Gelijke rechten bij benoemingen (vrouwen en mannen)	Dat men bij benoemingen niet kijkt naar je geslacht maar naar je diploma's en ervaringen.
Rechten op onaantastbaarheid van het lichaam	Niemand mag aan je lijf komen als jij dat niet prettig vindt. Als je last hiervan hebt en de persoon aangeeft bij de politie kunnen er ernstige gevolgen voor die persoon zijn.
Recht op vrijheid en veiligheid	Je bent vrij om je eigen leven te leiden zolang je anderen daarmee niet benadeelt of stoort. Denk aan bijvoorbeeld geluidsoverlast. Je mag in je huis muziek hard zetten als je maar de burens niet stoort in hun rust waar zij ook recht op hebben. Je moet je veilig kunnen voelen.
Kiesrecht	Het recht om deel te nemen aan politieke verkiezingen: je stem uitbrengen of je verkiesbaar te stellen.
Vrijheid van vereniging (officiële vereniging)	Mensen kunnen een vereniging stichten bijvoorbeeld Aruba Lions, vakbonden zoals FTA et cetera.
Vrijheid van meningsuiting	Je kunt je mening geven zonder dat je daar bang voor hoeft te zijn.
Recht om te vergaderen en te betogen	Je mag bij elkaar komen om te vergaderen en te demonstreren over zaken.
Recht van petitie	Als je een concert wilt organiseren heb je het recht om daarvoor een verzoek in te dienen.
Vrijheid van godsdienst	Je mag zelf weten welke geloof je aanhangt.
Recht op privacy	Niemand hoeft te weten hoe jij jouw leven leidt.
Brief- en telefoongeheim	Niemand mag je brieven openmaken en je telefoongesprekken afluisteren.
Eigendomsrecht	Het recht om bezit te hebben.
Vrijheid van onderwijs	De regering moet ervoor zorgen dat als jij naar school wilt, die mogelijkheid ervoor ook bestaat.

Paragraaf 4.2

Opdracht 4 (individueel)

a. Wie wordt er met de wetgevende macht bedoeld?

De Staten

b. Schrijf twee taken op van de wetgevende macht.

Wetten aannemen of afkeuren; controleren van regering.

c. Wie wordt er met de uitvoerende macht bedoeld?

De regering en de gouverneur

d. Schrijf twee taken op van de uitvoerende macht.

Wetten maken en wetten voorstellen aan de Staten controleren of goedgekeurde wetten uitgevoerd worden

Opdracht 5 (individueel)

Leg de volgende bewering uit; 'Parlamento ta manda, no e gobierno'.

Het parlement moet goedkeuring geven en ook ervoor zorgen dat de regering zijn werk zo goed mogelijk doet (door ze te controleren).

Opdracht 6 (duo's)

a. De gouverneur van Aruba heeft verschillende soorten taken.
Welke taak van de gouverneur vind jij het belangrijkste?

Eigen inbreng van leerlingen

b. Welke taak van de gouverneur vind jij overbodig?

Eigen inbreng van leerlingen

c. Lees de tekst van figuur 4.10. Vind jij de functie van de gouverneur overbodig of noodzakelijk? Beargumenteer je antwoord.

Eigen inbreng van leerlingen

Opdracht 7 (individueel)

Welk antwoord is juist?

Een minister moet rekening houden met:

D. alle bestaande mogelijkheden zijn juist.

De hoofdtaak van de minister-president is:

B. het beleid van de ministers coördineren.

Een minister heeft ministeriele verantwoordelijkheid tegenover:

B. de volksvertegenwoordiging.

Opdracht 8 (duo's)

Op Aruba kunnen er maximaal negen ministers worden benoemd.

a. Vul in de eerste kolom van het schema in, welke ministeries nu op Aruba de regering vormen.

Tijdsafhankelijk

b. Vul in de tweede kolom de namen van de ministers in, van het betreffende ministerie.

Tijdsafhankelijk

c. Ieder jaar moet besloten worden hoeveel geld elk ministerie krijgt. Stel je hebt 1000 gulden. Hoe zou jij dat geld verdelen? Zet in de derde kolom achter elk ministerie hoeveel geld jij daarvoor wilt uittrekken.

Eigen inbreng van leerling

d. Overleg nu samen met een klasgenoot hoe het geld het beste verdeeld kan worden. Verdedig je eigen verdeling met argumenten. Jullie moeten het wel samen eens worden. Noteer in de vierde kolom achter elk ministerie de bedragen waarop jullie uiteindelijk zijn uitgekomen.

Eigen inbreng van leerling

e. Zoek in een woordenboek de betekenis van het woord infrastructuur op.

Het geheel van auto-, spoor-, waterwegen, havens, vliegvelden, elektrische installaties, kabels enzovoorts.

Extra opdracht (individueel)

In de politieke geschiedenis zijn meerdere politieke stromingen te vinden. Twee belangrijke politieke stromingen zijn het liberalisme en het socialisme.

Als je kijkt naar de verschillende politieke partijen op Aruba, waar zou jij ze dan onder plaatsen?

De antwoorden worden ook klassikaal besproken.

Over welke partijen zijn de meningen verdeeld? Geef ook aan waarom.

Eigen inbreng van leerling

Opdracht 9 (groepjes van drie)

Het parlement is een groep mensen uit verschillende politieke partijen met allen een eigen idee. Het belangrijkste idee achter het socialisme is gelijkheid en emancipatie. Voor het liberalisme is vrijheid het belangrijkste ideaal.

a. Bedenk zelf een naam voor een Arubaanse liberale partij en een Arubaanse socialistische partij.

Eigen inbreng van leerling

Hieronder staan enkele standpunten:

gratis busvervoer voor ouderen en jongeren, minimumloon, minder regels op het werk, meer economische projecten, minder loon- en winstbelasting, meer bejaardentehuizen.

b. Welke standpunten zullen het beste bij jouw socialistische partij passen en welke bij jouw liberale partij?

Socialistisch: Gratis busvervoer voor ouderen en jongeren; minimumloon; meer bejaardentehuizen; meer economische projecten

Liberaal: minder regels op het werk; minder loon- en winstbelasting, meer economische projecten

c. Maak een kort partijprogramma van jouw partij en presenteer dit aan de klas. (maximaal 3 minuten)

Eigen inbreng van leerling

Extra opdracht

De regering moet belangrijke beslissingen nemen in het belang van Aruba.

Stel je voor dat jij, als lid van de regering, één belangrijke beslissing mag nemen voor de ontwikkeling van Aruba. Schrijf jouw beslissing op en leg deze uit.

Een aantal beslissingen worden besproken in de klas.

Eigen inbreng van leerling

Paragraaf 4.3

Opdracht 10 (individueel)

'Vrouwe Justitia' is van oorsprong een Romeinse godin en staat tegenwoordig symbool voor de rechtspraak. Een afbeelding van haar is vaak te vinden op gerechtsgebouwen en andere plaatsen waar vroeger recht werd gesproken. Vrouwe Justitia wordt afgebeeld als een geblinddoekte figuur, met in haar rechterhand een zwaard en in haar linkerhand een weegschaal.

a. Wat is de betekenis van haar blinddoek?

De blinddoek staat voor de rechtspraak zonder aanzien des persoons, dat wil zeggen dat niet de personen worden gehoord en veroordeeld, maar slechts de feiten en daden.

b. Wat is de betekenis van het zwaard?

Het zwaard staat voor het vonnis dat wordt uitgesproken.

c. Wat is de betekenis van de weegschaal?

De weegschaal stelt de afweging van de bewijzen en getuigenissen voor, die in het voordeel respectievelijk het nadeel van de verdachte spreken.

d. In *figuur 4.18* zie je het logo van de Arubaanse politie: waarom zou dit zwaard in het logo staan?

Het zwaard staat symbool voor het handhaven van de wet (desnoods met geweld).

Opdracht 11 (duo's)

a. De meest voorkomende zaken zijn civiele zaken en strafzaken. Wat is het verschil?

Bij civiele zaken kom je niet terecht in de gevangenis.

b. Zoek in de kranten naar voorbeelden van civiele, straf- en ambtenarenzaken die momenteel in het nieuws verschijnen.

Eigen inbreng van leerlingen.

c. Geef een voorbeeld van een strafzaak die Aruba al een paar jaren bezig houdt.

Eigen inbreng van leerlingen.

Opdracht 12 (groepjes van drie)

Stel je bent officier van Justitie. Zou jij de volgende strafbare feiten voordragen aan de rechter, of zou je volstaan met een geldboete of taakstraf?

- het namaken van geld;
- het stelen van een brood in een supermarkt;
- het rijden onder invloed van alcohol;
- het dreigen met een vuurwapen.

Eigen inbreng van leerlingen.

Opdracht 13 (individueel)

Sinds 1986 kent Aruba zijn eigen procureur-generaal.

Wat zijn de taken van de procureur-generaal?

De procureur-Ggeneraal (PG) is het hoofd van het Openbaar Ministerie, heeft toezicht op de taken van de politie en geeft advies aan de minister van Justitie.

b. Wie vervult de functie van procureur-generaal op Aruba momenteel?

Tijdsgebonden

Opdracht 14 (duo's)

Wat is het verschil tussen in hoger beroep gaan en in cassatie gaan?

Wanneer er een uitspraak in hoger beroep is gedaan door een gerechtshof in een strafzaak tegen u dan kunt u daar beroep in cassatie tegen instellen. De zaak zal dan door de Hoge Raad beoordeeld worden op procedurele fouten. De zaak wordt dus niet inhoudelijk, maar uitsluitend op onrechtmatigheid bekeken.

Opdracht 15 (groepjes van zes)

Lees het waargebeurde verhaal van *figuur 4.24* door.

Een Curaçaose boer Marcelo J. die geiten en schapen hield werd herhaaldelijk geplaagd door honden die zijn vee aanvielen. Op een dag waren acht van zijn geiten en schapen doodgebeten. Hij belde de politie, maar die kwam niet. Vervolgens zag hij de hond van de burens uit zijn eigen tuin komen. De boer schoot de hond dood. Hierop deed de buurman (de eigenaar van de hond) aangifte. De politie arresteerde de boer. Hij zat 25 dagen vast.

Tijdens de rechtzaak moest de rechter twee dingen overwegen:

-honden dienen niet los op straat te lopen, dat is wettelijk strafbaar;

-de eigenaar moet zorgen voor een goed afgesloten hek.

Figuur 4.24. Boer schiet hond dood

Speel in een rollenspel de rechtszaak na.

Zes leerlingen krijgen een rol. De rest van de klas vormt het publiek op de publieke tribune. Zij beoordelen na afloop de rollen en het verloop van de rechtszaak.

Schrijf de verschillende straffen op die de verschillende rechters uiteindelijk gegeven hebben. Geef ook je mening ten aanzien van de straffen.

Vind je de rechter te streng of juist niet? Waarom vind je dat?

Nadat alle groepen geweest zijn, zal je docent laten weten wat de uiteindelijke straf geweest is.

De uiteindelijke straf staat in het onderstaande krantenartikel:

25 Dagen voor bezit jachtgeweer

WILLEMSTAD – Aan de boer Marcelo J. (66) die in september een hond doodschoot die zijn vee had afgeslacht, is deze week 150 dagen cel opgelegd waarvan 25 onvoorwaardelijk wegens illegaal bezit van een jachtgeweer.

De boer die geiten en schapen houdt wordt herhaaldelijk geplaagd door honden die zijn vee aanvallen. Zo ook die vijfde september. Acht stuks vee waren doodgebeten. J. belde de politie, maar die kwam niet. Vervolgens zag hij de hond van de burens uit zijn eigen tuin komen. De boer schoot het beest

dood en de buurman deed aangifte. Doch, later kwam hij weer naar de politie om te vragen of J. niet vrijgelaten kon worden. J. zat 25 dagen vast. Honden dienen niet los op straat te lopen dat is wettelijk strafbaar. De eigenaar moet zorgen voor een goed afgesloten hek. Het Openbaar Ministerie is op de hoogte van de problematiek van honden die vee doodbijten, maar dat rechtvaardigt volgens de officier niet het bezit van een jachtgeweer zonder vergunning. Het wapen was in beslag genomen en zal aan het verkeer onttrokken worden.

Extra opdracht (duo's)

Onderzoek op het internet hoe de rechterlijke macht in Venezuela in elkaar zit. Ga de gegevens, die je gevonden hebt, omzetten in een Power Point presentatie van 5 minuten. Zorg ervoor dat duidelijk de verschillen en overeenkomsten tussen de rechterlijke macht van Aruba en die van Venezuela gepresenteerd worden.

Eigen inbreng

<http://www.volkskrantblog.nl/bericht/166592>

<http://www.evd.nl/zoeken/showbouwsteen.asp?bstnum=6421&location>

<http://www.ncpn.nl/archief/2006/23/venezevd.htm>

SAMENVATTING

Maak een samenvatting waarin je omschrijft hoe de uitvoerende, wetgevende en rechterlijke macht er sinds 1986 op Aruba uitziet.

Eigen inbreng

3. Samenleving en Economie

Introductie

Extra opdracht: Bouw je eigen dorp of stad

Bouw je eigen dorp of stad.

Stel dat jij kon beslissen hoe de samenleving er zou uitzien. Wat zou je belangrijk vinden en wat onbelangrijk? Wat mag er volgens jou niet ontbreken?

Vergelijk jouw wensenlijst met die van je medeleerlingen.

De bedoeling van deze opdracht is dat je zelf een samenleving gaat opbouwen. Je doet dit door het spelen van een computerspel. Je kunt gebruik maken van de volgende bestaande pc-games om je samenleving te bouwen:

- Age of Empire;
- Civilization;
- Sim City;
- Andere (online)games zijn in overleg met de docent ook mogelijk.

De opdracht is vooral gericht op de economische en sociale aspecten van de ontwikkeling in jullie samenleving. Er zijn twee hoofdvragen die je bij je plannen moet kunnen beantwoorden:

- 1) waarvan gaan de inwoners leven? (Werk en inkomen)
- 2) hoe gaan de inwoners met elkaar om? (Sociaal leven)

De bedoeling van de opdracht is dat de leerling ziet hoe complex een maatschappij in elkaar zit en hoe verschillende elementen elkaar beïnvloeden.

Hoofdstuk 1

Inleiding

Opdracht 1 (individueel)

Stel je bent piloot bij Air Aruba. Je moet naar Engeland vliegen.

a. In welke richting moet je vliegen?

In oostelijke richting

b. Neem *figuur 1.2* over en teken de route die je gaat vliegen.

-

c. Over welke oceaan vlieg je voornamelijk?

De Atlantische Oceaan

d. Wat is de afstand tussen Aruba en Engeland in km?

8250 km

Paragraaf 1.1

Opdracht 2 (individueel)

Landbouw was rond 1700 het belangrijkste middel van bestaan voor de bevolking van Groot-Brittannië.
a. Wat verstaan we onder het begrip 'landbouw'?
Een verzamelnaam voor akkerbouw (het verbouwen van gewassen) en veeteelt (het fokken en houden van vee).
b. Welke landbouwwerkzaamheden worden uitgebeeld in <i>figuur 1.3</i> ?
Ploegen, zaaien en oogsten
c. Welke werktuigen zie je?
Sikkel, ploeg en trekhark
d. Welke energiebronnen worden er op deze afbeelding gebruikt?
Spijkracht van mens en dier

Opdracht 3 (individueel)
a. Op welke drie manieren kon men in de landbouw werkzaam zijn?
1. Als boer met eigen grond 2. als boer met pachtgrond 3. Als landarbeider.
b. Wie waren voornamelijk bezig op de akkers, mannen of vrouwen? Licht toe.
Mannen; het was lichamelijk zwaar werk, de vrouwen moesten vaak thuis blijven om voor de kinderen te zorgen.
c. Wat deed men met de opbrengsten van de landbouw?
Deze was voor een deel voor eigen gebruik en voor een deel bestemd voor verkoop op lokale markten.

Opdracht 4 (individueel)
Huisnijverheid was naast de landbouw heel erg belangrijk voor de bevolking van Groot-Brittannië rond 1700.
a. Wat houdt huisnijverheid in?
Het verwerken of vervaardigen van producten, zoals spinnen en weven.
b. Welke werkzaamheden zijn in <i>figuur 1.5</i> uitgebeeld?
Spinnen en weven
c. Welke werktuigen staan in deze figuur afgebeeld?
Spinnewiel, eenvoudig weefgetouw en een spinstok/spintol
d. Welke energiebronnen worden er op deze afbeelding gebruikt?
Spijkracht van de mens
e. Wat is belangrijk voor de huisnijverheid? Hoe kun je dat zien?
Iedereen moet zijn steentje bijdragen, je ziet alle gezinsleden meehelpen.

Opdracht 5 (individueel)
Wie hielden zich voornamelijk bezig met het uitvoeren van ambachten, mannen of vrouwen? Licht toe.
Vrouwen, want het werk was vaak minder zwaar en ze konden zo ook op de kinderen passen.

Opdracht 6 (individueel)
a. Schrijf drie veranderingen op die in de landbouw optraden tijdens de Agrarische Revolutie in Groot Brittannië?

Mogelijke antwoorden: 1. Introductie nieuwe landbouwwerktuigen 2. Telen van nieuwe gewassen 3. Introductie van wisselbouw 4. Fokken van dieren met speciale eigenschappen 5. Het gebruiken van kalk en vermalen beenderen om grond vruchtbaar te maken 6. Het verkavelen van de landbouwgronden rond de dorpen
b. Geef aan wat de gevolgen van de Agrarische Revolutie waren voor: I de opbrengsten van het land; II de inkomsten van de grootgrondbezitters; III het aantal werknemers in de landbouw; IV de omvang van de totale bevolking.
I Opbrengsten werden groter; II Inkomsten van de grootgrondbezitters stegen; III Aantal werknemers steeg; IV Omvang van de bevolking nam toe.
c. Schrijf twee kenmerken op van een agrarisch- ambachtelijke samenleving.
1. Het grootste gedeelte van de bevolking leeft en werkt op het platteland (niet in steden) 2. De steden hebben een belangrijke marktfunctie, de producten van het platteland worden hier verkocht. 3. Producten worden voornamelijk met eenvoudige middelen thuis verwerkt of geproduceerd.

Opdracht 7 (individueel)
Bekijk <i>figuur 1.7</i> . Is de bevolkingsgroei een gevolg of oorzaak geweest van de Agrarische Revolutie? Licht toe.
Gevolg: als gevolg van de toename in de opbrengsten in de landbouw, was er voldoende voeding voor de bevolking in Groot Brittannië.

Paragraaf 1.2

Opdracht 8 (individueel)
Bekijk <i>figuur 1.8</i> en <i>figuur 1.9</i> . In de textielnijverheid zijn spinnen en weven belangrijke activiteiten.
a. Welke activiteit vindt eerst plaats, spinnen of weven? Leg uit.
Spinnen, de wol wordt tot draad gesponnen. De draden worden gebruikt om tot stof te weven.
b. Waarom ontstond er rond 1750 in Groot Brittannië druk op de textielnijverheid?
Omdat de bevolking als gevolg van de Agrarische Revolutie toenam.
c. Wat was het gevolg van deze druk op de textielnijverheid?
Er werd gezocht naar manieren om sneller en efficiënter te kunnen produceren.
d. Waarom was de uitvinding van de 'Spinning Jenny' een logisch gevolg van de komst van de schietspoel?
Men moest sneller gaan spinnen. Het werk van weven kon niet worden opgehouden omdat er onvoldoende draad aangeleverd kon worden.

Opdracht 9 (individueel)
Bekijk <i>figuur 1.11</i> .
a. Uit welke landen werden grondstoffen naar Groot Brittannië verscheept?
Kolonies in Noord-Amerika, kolonies in het Caribisch gebied
b. Wat was volgens de tekst het voornaamste voordeel van het hebben van kolonies?

Makkelijk en goedkoop om aan grondstoffen te komen
--

Opdracht 10 (individueel)

Bekijk <i>figuur 1.12</i> .

a. Waarom lagen de fabrieken rond 1771 langs rivieren?
--

De machines in de fabrieken werden door waterkracht aangedreven.

b. Welk gevolg hadden deze fabrieken voor de huisnijverheid?
--

De huisnijverheid verloor haar positie.
--

Paragraaf 1.3

Opdracht 11 (individueel)

a. Leg uit waarom de huisnijverheid niet kon concurreren met de fabrieken?
--

De huisnijverheid kon niet concurreren met de industrie (fabrieken) omdat de fabrieken sneller en goedkoper produceerden dan de huisnijverheid.
--

b. Wat deden veel boeren op het platteland en werknemers die in de huisnijverheid werkten toen de werkplaatsen werden opgeheven?
--

Deze mensen verhuisden naar de steden op zoek naar werk in één van de fabrieken.

c. Hoe noemen we het proces waarin steden groeien doordat de bevolking van het platteland naar de steden verhuist?
--

Urbanisatie

Opdracht 12 (individueel)

Bekijk <i>figuur 1.14</i> en <i>figuur 1.15</i> .

Geef in het kort het verschil tussen Glasgow in 1764 en 1820. Geef een verklaring voor dit verschil.
--

In het Glasgow van 1820 staan veel rokende fabrieksschoorstenen. Dit was een gevolg van de industrialisatie van de stad.

Opdracht 13 (individueel)

Geef jouw mening over het leven in een stad als Liverpool rond 1800 als loonarbeider. Waar zou je liever willen wonen, in de stad of op het platteland?

Eigen mening (argumentatie is belangrijk)
--

Opdracht 14 (groepjes van vier)
--

Bekijk <i>figuur 1.18</i> .

a. Welk beeld wordt er in dit figuur geschetst van de arbeidsomstandigheden ?

Geen positief beeld. Het figuur wekt de indruk dat het voor de arbeiders zwaar was om in een fabriek te werken.
--

b. Wie heeft deze tekening gemaakt? Een voorstander of een tegenstander van fabrieksarbeid? Licht toe.
--

Tegenstander, je ziet skeletten aan het werk; de werkomstandigheden waren zo slecht dat de dood het gevolg kon zijn.

c. Schrijf drie aspecten op van arbeidsomstandigheden in Groot Brittannië om het standpunt van de tekenaar te bevestigen.

Lange werkdagen, lage lonen, geen of te weinig pauzes, gevaarlijke situatie etc.

Opdracht 15
Vorm groepen van 4 leerlingen, verplaats je in de tijd van de industrialisatie en voer een debat over de voor- en nadelen van vrouwen- en kinderarbeid. De stelling is: een wet die kinderarbeid en vrouwenarbeid in de fabrieken verbiedt, is hard nodig. 6 groepen; 1. een kind dat voorstander is van kinderarbeid, 2. een kind dat tegenstander is, 3. een vrouw als voorstander, 4. een vrouw als tegenstander, 5. een fabrieksdirecteur als voorstander en 6. een fabrieksdirecteur als tegenstander.
Discussie

Hoofdstuk 2

Paragraaf 2.1

Opdracht 1 (individueel)
Wie zijn de oorspronkelijke bewoners van Noord-Amerika?
Amerindianen
Hoe werden de kolonisten ontvangen?
Ze werden in eerste instantie goed ontvangen.
Probeer je in te leven. Schrijf drie verschillen op tussen de kolonisten en de Amerindianen van Noord-Amerika bij de eerste contacten.
Te denken valt aan taal, godsdienst, eetgewoonten, feesten enz.
d. Schrijf drie gevolgen op van de komst van de kolonisten voor de Amerindianen.
Drastische afname (vermoord, tewerkstelling, ziektes etc.), van traditionele gronden verjaagd, andere gewoonten aangenomen, bijvoorbeeld kleding etc. komen in aanraking met andere religie.

Opdracht 2 (individueel)
a. Schrijf drie redenen op voor het gebruik van slaven van buiten Noord-Amerika.
1. Er waren onvoldoende arbeidskrachten. 2. Amerindianen konden het werk vaak fysiek niet aan, kwamen in aanraking met Europese ziekten.
3. Er werd steeds meer land ontgonnen, waardoor de vraag naar arbeiders bleef stijgen.
Lees <i>figuur 2.7</i> en bekijk <i>figuur 2.9</i> .
b. Uit welk werelddeel kwamen de slaven om op de landbouwgronden in het zuiden van Noord-Amerika te werken? Leg uit waarom uit dat werelddeel?
Uit Afrika, Afrikanen werden gezien als een minderwaardig ras en werden vervloekt en door de kerkvaders tot knecht der knechten verklaard. De negers zouden afstammen van Kaïn, die door God vervloekt werd wegens de moord op zijn broer Abel.
Probeer je in te leven. Hoe zou het voelen om slaaf te zijn op een plantage in Noord-Amerika. Leg uit.
Inleving
Wat is het verschil tussen slavernij en slavenhandel?
Slavernij is het arbeidssysteem waarbij iemand bezit is van een ander en verplicht is om te werken, terwijl slavenhandel de koop en verkoop van deze slaven regelt.

Opdracht 3 (individueel)
Bekijk de Hebri-atlas kaart 89 D en 90A.

a. Waar in de VS wonen de meeste Afro-Amerikanen? Kies uit: het zuiden, noorden, westen of oosten.

Het zuiden

b. Wat heeft kaart 89 D met kaart 90 A te maken?

In het zuiden wonen veel Afro-Amerikanen want daar waren de plantages te vinden; daar zijn de vruchtbare gronden te vinden (goed klimaat voor akkerbouw).

Opdracht 4 (individueel)

Schrijf twee gevolgen van de uitbreiding van de Engelse kolonies in Noord-Amerika op.

Te denken valt aan het verdrukken van de Amerindianen en grootschalige Europese immigratie enz.

Opdracht 5 (individueel)

Bekijk *figuur 2.11* en *figuur 2.12*.

a. Welke gebeurtenis is er te zien op *figuur 2.11*?

De Boston Tea Party

b. De gebeurtenis op *figuur 2.12* was het gevolg waarvan?

De onafhankelijkheidsoorlog

Elk jaar wordt in de VS 4 juli uitbundig gevierd.

c. Waarom vieren ze op 4 juli feest in de V.S.?

Op 4 juli wordt het verkrijgen van de onafhankelijkheid herdacht.

Opdracht 6 (duo's)

Bekijk *figuur 2.10*.

a. Aan welke kust kwamen de Europese kolonisten in Noord-Amerika aan? Kies uit noord, oost, zuid of west. Leg uit waarom juist die kust?

Aan de oostkust, de kolonisten kwamen uit Europa. Wie Europa verliet richting het westen kwam in het oosten van Noord-Amerika terecht.

b. Wat is jullie mening over de stelling dat Columbus Amerika heeft ontdekt.

Eigen mening

c. Wat is het verschil tussen ontdekken en koloniseren?

Ontdekken is iets voor het eerst tegenkomen, terwijl koloniseren betekent: het bezetten van buitenlandse gebieden. Zo werd Noord-Amerika in eerste instantie 'ontdekt', maar nog niet echt gekoloniseerd.

Paragraaf 2.2

Opdracht 7 (individueel)

a. Wat was in de VS het belangrijkste middel van bestaan vóór 1800?

Landbouw

b. Hoe noem je zo'n samenleving?

Een agrarische samenleving

Opdracht 8 (individueel)

In het noordoosten waren veel boerderijen te vinden, terwijl in meer zuidelijke gelegen streken van de VS veel plantages te vinden waren. Wat is het verschil tussen een boerderij en een plantage?

Een plantage is een groot landbouwbedrijf waarop 1 bepaald gewas wordt verbouwd, terwijl met een boerderij een bedrijf van een boer wordt bedoeld, inclusief woonhuis, erf, weiland, bouwland, stallen en schuren.

Opdracht 9 (individueel)

Al snel begon men ook in het noordoosten van de VS met machines producten te maken. Wat was ook hier de impuls om met machines producten te maken of te vervoeren?

De druk om sneller producten te maken om zo meer geld te verdienen

Opdracht 10 (individueel)

Bekijk *figuur 2.15*.

a. Wat is een kanaal?

Een door de mens gegraven waterweg

b. Waarom was de aanleg van het Eriekanaal zo belangrijk?

Het kanaal zorgde ervoor dat goederen makkelijker vervoerd konden worden.

c. Wat was het gevolg voor de stad New York nadat het Eriekanaal in gebruik werd genomen? Licht toe.

New York werd de grootste stad van het land en een belangrijke doorvoerhaven.

Opdracht 11 (individueel)

a. Schrijf twee verschillen op die op te merken zijn tussen de economieën van het Noorden en het Zuiden?

Noorden: Het Noorden werd gekarakteriseerd door veel handel.

Zuiden: Het Zuiden werd gekarakteriseerd door een sterke landbouwsector.

b. Welk probleem zouden die verschillen met zich meebrengen voor wat betreft de slavernij?

Voor het noordoosten was slavernij niet nodig, terwijl voor het zuiden wel.

Bekijk *figuur 2.16* en *figuur 2.17*

c. Stelling: Zwarten in het algemeen hadden het in het Zuiden beter dan in het Noorden. Is deze stelling een feit of een mening? Licht toe.

Het is een mening

Mening: De slaven in het zuiden hadden geen vrijheid, maar werden door de landeigenaren verzorgd.

De zwarten in het Noorden hadden vrijheid en dus hadden het beter dan de zwarten in het Zuiden.

Opdracht 12 (individueel)
a. Schrijf twee oorzaken op van de Amerikaanse Burgeroorlog.
1. Geschil over slavernij 2. Geschil over invoerrechten 3. Overtuiging/wens van het Zuiden om zich van de federatie af te scheiden etc.
b. Wat was uiteindelijk de directe aanleiding voor het uitbreken van de burgeroorlog?
De Zuidelijke Staten vielen een federaal fort aan.
c. Schrijf twee gevolgen op van de Amerikaanse Burgeroorlog voor de Verenigde Staten.
1 Veel doden 2. Afschaffing slavernij 3. De Verenigde Staten bleef een geheel etc.

Paragraaf 2.3

Opdracht 13 (individueel)
Al voor de Amerikaanse Burgeroorlog kwam de industrie in de VS op gang. Tijdens de Burgeroorlog groeide het aantal fabrieken echter snel. Schrijf twee oorzaken op voor de groei van de industriële sector in de VS tijdens de Burgeroorlog.
1. Door de burgeroorlog steeg de vraag naar bepaalde producten. Het leger had kleding voertuigen en wapens nodig. De industrie moest hiervoor zorgen.
2. Door het tekort aan arbeidskrachten gedurende de oorlog moesten bedrijven gebruik maken van arbeidsbesparende machines.

Opdracht 14 (individueel)
Bekijk <i>figuur 2.19</i> en <i>figuur 2.20</i> .
a. Welke twee landen zijn tussen 1880 en 1914 Groot-Brittannië als staalproducent voorbij gestreefd?
VS en Duitsland
b. Waarom was de staalproductie zo'n belangrijke industrietak?
Voor de aanleg van spoorwegen
c. Wat is het verband tussen <i>figuur 2.19</i> en <i>figuur 2.20</i> ?
Vanwege de hoge staalproductie kon men in de VS veel metaalproducten fabriceren zoals wapens et cetera.
d. Welk gevolg had de groei van de economie voor de migratie?
De VS werd een aantrekkingsgebied. Er kwamen veel immigranten naar de VS.

Opdracht 15 (groepjes van drie)
Leg uit waarom landbouw, industrie en handel groeiden als gevolg van de spoorwegen.
Uit het antwoord moet blijken dat de spoorwegen het trekpaard van de economie werden.
- Het bevorderde de groei van de zware industrie ; ze gebruikten veel staal voor de wagons, locomotief, rails en bruggen. Ze maakten vervoer van andere metalen ook mogelijk.
-Voor de landbouw was het een positieve ontwikkeling. Nieuwe gebieden waaronder de 'plains' werden ontsloten. Landbouwproducten konden snel en gemakkelijk afgevoerd worden.
-Door de groeiende landbouw en industrie ontstond er groei in de tertiaire Sector. Daarnaast profiteerde onder andere de bouwsector en de handel van de groei.

Opdracht 16 (individueel)

Vul de ontbrekende woorden in:

Het Zuiden zich ook als van de Burgeroorlog. Doordat zelf geen producten meer van het Noorden ontving, moesten ze zelf producten maken. Ook hier stimuleerde de overheid de na de oorlog. Met behulp van de wilde de overheid de economie helpen. Met dat plan werden gestimuleerd om in het Zuiden te investeren en kregen zwarten konden ze voor een loon werken.

Het Zuiden *industrialiseerde* zich ook als *gevolg* van de Burgeroorlog. Doordat *het Zuiden* zelf geen producten meer van het Noorden ontving, moesten ze zelf producten maken. Ook hier stimuleerde de overheid de *industrialisatie* na de oorlog. Met behulp van de *reconstructie* wilde de overheid de economie helpen. Met dat plan werden *fabrieken* gestimuleerd om in het Zuiden te investeren en kregen zwarten *vrijheid* en konden ze voor een loon werken.

Opdracht 17 (individueel)

Bekijk *figuur 2.22*.

a. Wat heeft *figuur 2.22* met de stijging van consumptie in de VS te maken?

De toegenomen welvaart zorgde ervoor dat de gemiddelde Amerikaan meer te besteden had. De Amerikaanse bedrijven probeerden hen te stimuleren om meer te kopen door reclame. Door het maken van reclame waren Amerikanen sneller geneigd om producten te kopen. Het beïnvloedt hun consumptie en koopgedrag.

b. Welk gevaar loopt men in een samenleving die veel consumeert?

Men kan meer uitgeven dan men zich kan veroorloven en zo in schulden raken.

Opdracht 18 (individueel)

Zoek op internet informatie over de crisis van 1929 en 2009.

a. Schrijf twee (2) overeenkomsten op tussen de economische crisis van 1929 en die van 2009.

1. Begonnen op Wallstreet 2. Door de banken te makkelijk gemaakt om te speculeren 3. Andere landen worden besmet en meegezogen in de crisis.

b. Schrijf twee (2) verschillen op tussen de economische crisis van 1929 en die van 2009.

1 minder negatieve spiraal 2. snellere overheidsbemoeienis 3. minder paniek enz.

Opdracht 19 (individueel)

De titel van paragraaf 2.3 is 'de industrialisatie als remedie tegen de verscheurde VS'. Leg deze titel uit.

Uit het antwoord moet blijken dat de overheid ervoor zorgde dat heel de VS van de industrialisatie heeft geprofiteerd. Het zorgde voor een bloeiende economie en migratie. Optimisme en eenheid zou zorgen voor een betere VS, het succes in een gezamenlijk economisch doel ging de verscheurdheid binnen de V.S. tegen.

Paragraaf 2.4

Opdracht 20 (individueel)
Rond 1810 kwam een stroom aan immigranten naar de VS.
a. Wat zijn immigranten?
Mensen die uit een ander land zich in een land komen vestigen.
b. Waar kwamen deze immigranten voornamelijk vandaan?
Uit Groot Brittannië en Schotland
c. Waar kwamen deze immigranten voornamelijk voor naar de VS?
Om in fabrieken te werken
d. Hoe waren de werkomstandigheden van deze arbeiders vóór 1830? Leg uit.
Redelijk goed (normaal voor die tijd). Er waren niet zoveel arbeiders; de vraag naar arbeiders was groter dan het aanbod, dus de lonen waren goed te noemen.

Opdracht 21 (individueel)
Rond 1830 veranderden de werkomstandigheden van veel arbeiders.
a. Wat veranderde in de werkomstandigheden van de arbeiders?
Deze begonnen te verslechteren.
b. Wat was de voornaamste oorzaak voor de verandering in de werkomstandigheden?
Het aantal immigranten steeg enorm waardoor het aanbod groter werd dan de vraag.
c. De nieuwkomers werden gediscrimineerd. Waarom werden ze gediscrimineerd?
Omdat ze katholiek waren en gezien werden als lui, grof en vies en als concurrenten op de arbeidsmarkt.

Opdracht 22 (individueel)
Ook voor de Amerindianen had de industrialisatie grote gevolgen. Leg het verband tussen de industrialisatie en de negatieve gevolgen voor de Amerindianen uit. (gebruik de woorden; aanleg spoorwegen, Trail of Tears, reservaten).
In het antwoord moeten de begrippen 'het verdrijven uit hun woongebied', aanleg van de spoorwegen, Trail of Tears en reservaten komen te staan.

Opdracht 23 (individueel)
Chinese immigranten werden ook na 1860 nog gehaat door de blanke bewoners. Waarom werden ze voornamelijk gehaat?
A omdat ze vaak in aanraking kwamen met justitie
B omdat ze lui waren
C omdat ze niet te verstaan waren
D omdat ze goedkope arbeidskrachten waren
D

Opdracht 24 (individueel)
Vul in:
Na de burgeroorlog werd de afgeschaft. De zwarten kregen daardoor burgerrechten en Ook kregen ze grond, en onderwijs.
Toch was het niet makkelijk voor de zwarten. Zo werden ze ook op de arbeidsmarkt De blanken zagen de reconstructie als opgelegd. De

opkomst van de is hier een gevolg van.

Na de burgeroorlog werd de *slavernij* afgeschaft. De zwarten kregen daardoor burgerrechten en het *kiesrecht*. Ook kregen ze grond en onderwijs. Toch was het niet makkelijk voor de zwarten. Zo werden ze ook op de arbeidsmarkt *gediscrimineerd*. De blanken zagen de reconstructie als opgelegd. De opkomst van de *Ku-Klux-Klan* is hier een gevolg van.

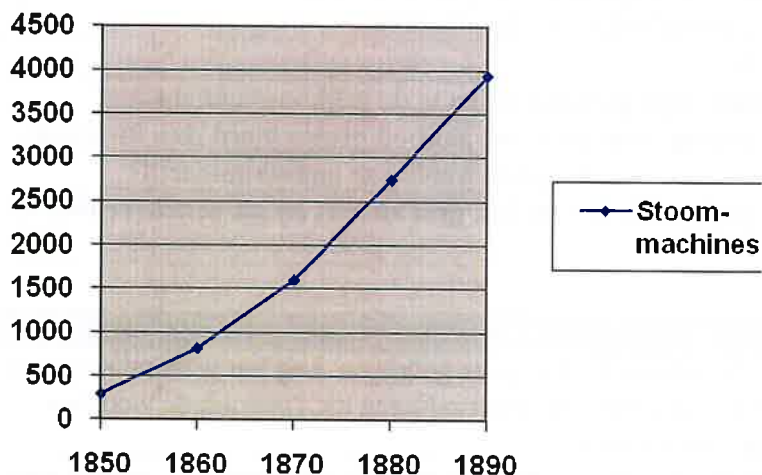
Hoofdstuk 3

Paragraaf 3.1

Opdracht 1 (individueel)

Bekijk *figuur 3.2* en *figuur 3.3*.

Teken *figuur 3.3* na en maak hierin een grafiek van het aantal stoommachines in Nederland tussen 1850 en 1890.

Opdracht 2 (individueel)

Bekijk *figuur 3.4*.

Het vervangen van spierkracht door machines heet **mechanisatie**.

Hoe zie je op de foto dat in dit bedrijf sprake is van mechanisatie.

Links op de foto staan machines.

Opdracht 3 (individueel)

Bekijk *figuur 3.5*.

a. Om welke twee verbeteringen van de infrastructuur gaat het hier?

1. De uitbreiding van het spoorwegennet

2. Het 'graven van' en/of 'uitbreiden van het stelsel'

b. Waarom was een betere infrastructuur gunstig voor de economie?

Grondstoffen en eindproducten konden makkelijker worden vervoerd. Hierdoor konden goedkoper produceren en producten afzetten.

Opdracht 4 (individueel)

Lees *figuur 3.6*.

a. Schrijf twee redenen op waarom Nederlands-Indië belangrijk was voor de Nederlandse ondernemer.

- 1. Hij haalde zijn grondstoffen daarvandaan;**
- 2. hij verkocht zijn producten in Nederlands-Indië.**

b. Welke twee soorten fabrieken verkochten hun producten in Nederlands-Indië?

- 1. Machinefabrieken;**
- 2. textielfabrieken**

Opdracht 5 (individueel)

Bekijk *figuur 3.5*.

In Duitsland kwam veel industrie.

Hoe kun je in *figuur 3.5* zien dat dit ook voor Nederland gevolgen had?

Kanalen en spoorwegen verbinden Nederland met Duitsland.

Opdracht 6 (individueel)

Bekijk *figuur 3.7*.

Waaruit blijkt dat de rijke Nederlanders steeds meer in bedrijven gingen investeren?

Ze beleggen steeds meer geld in naamloze vennootschappen.

Opdracht 7 (individueel)

De opkomst van de industriële samenleving in Nederland wordt aangeduid als de periode van de Industriële Revolutie voor Nederland.

Ben je het eens met de aanduiding 'Industriële Revolutie'? Leg je antwoord uit.

Eigen Mening

Mogelijke antwoorden:

Nee, want bij een revolutie is er sprake van grote veranderingen in een relatief korte tijd. Bij de bovengenoemde situatie duurde het een halve eeuw voordat de productie van textiel uitsluitend in fabrieken werd gedaan.

Ja, want ondanks dat het lang duurde voordat er sprake was van uitsluitend productie van textiel in fabrieken, hebben we hier te maken met grote (radicale) veranderingen in de Nederlandse samenleving.

Opdracht 8 (individueel)

Gebruik *figuur 3.8*.

a. Welke twee sectoren zijn het meest gegroeid tussen 1849 en 1909?

Nijverheid/industrie en diensten

b. Ten koste van welke sector groeiden de twee andere sectoren?

Ten koste van de agrarische sector

Opdracht 9 (individueel)

Welke van de onderstaande ontwikkelingen hangen samen met de industrialisatie van

Nederland? Kruis de juiste antwoorden aan.

- ☐ Meer bedrijven gingen mechaniseren.
- ☐ Er kwamen spoorlijnen en betere waterwegen.
- ☐ De huisnijverheid groeide sterk.
- ☐ Nederlands-Indië leverde grondstoffen voor de industrie en had ook behoefte aan allerlei producten.

- ☒ Meer bedrijven gingen mechaniseren.
- ☒ Er kwamen spoorlijnen en betere waterwegen.
- ☐ De huisnijverheid groeide sterk.
- ☒ Nederlands-Indië leverde grondstoffen voor de industrie en had ook behoefte aan allerlei producten.

Opdracht 10 (individueel)

Gebruik *figuur 3.8*.

Nederland werd in de tweede helft van de negentiende eeuw een industriële samenleving.

Omschrijf in je eigen woorden wat een industriële samenleving is.

Er moet in ieder geval staan dat steeds meer mensen werk vonden in de nijverheidsindustrie en dat er als gevolg hiervan verstedelijking optrad.

Paragraaf 3.2

Opdracht 11 (individueel)

De industriële samenleving in Nederland bracht vele sociale problemen met zich mee.

a. Zoek op wat het woord 'sociaal' betekent.

Iets dat betrekking heeft op de menselijke samenleving.

b. Omschrijf in je eigen woorden wat bedoeld wordt met een 'sociaal probleem'.

Het leven en samenleven van mensen wordt negatief beïnvloed door problemen binnen de samenleving. Voorbeelden van problemen zijn slechte woonomstandigheden, slechte werkomstandigheden, lawaai en stankoverlast etc.

Opdracht 12 (individueel)

Welk gevolg had de industrialisatie voor de arbeiders? Kies het goede antwoord.

- ☐ De arbeiders kregen het slechter, omdat de economie achteruit ging.
- ☐ De arbeiders kregen het niet veel beter, hoewel het veel beter ging met de economie.
- ☐ Omdat er meer geld werd verdiend, kregen de arbeiders het ook veel beter.
- ☐ De arbeiders kregen het slechter, omdat de economie achteruit ging.
- ☒ De arbeiders kregen het niet veel beter, hoewel het veel beter ging met de economie.
- ☐ Omdat er meer geld werd verdiend, kregen de arbeiders het ook veel beter.

Opdracht 13 (individueel)

In de 19de eeuw waren de woonomstandigheden in Nederland slecht.

Schrijf een oorzaak op voor de slechte woonomstandigheden in de 19de eeuw.

De bevolking in de steden groeide snel. Er waren weinig woningen waardoor de arbeiders in kleine, slechte huizen woonden.

Opdracht 14 (duo's)

Bedenk waarom vooral armen het slachtoffer werden van cholera.

Cholera is een besmettelijke ziekte. De armen woonden in donkere vochtige kelderwoningen (zonder goede ventilatie). De mensen woonden dicht op elkaar. De hygiëne was niet optimaal. Ziektekiemen verspreidden zich zo razendsnel onder veel mensen.

Opdracht 15 (individueel)

Wat kon een stadsbestuur doen aan:

a. de oorzaak van een cholera-epidemie?

- De woonomstandigheden van de armen verbeteren; zorgen voor meer en betere huisvesting.

- De armen bewust maken van de ziekte; meer preventie.

b. de gevolgen van een cholera-epidemie?

Zorgen voor een goede medische opvang.

Opdracht 16 (individueel)

In deze grote fabriek werken vrij weinig arbeiders.

Geef hiervoor een verklaring.

Het werk wordt vooral gedaan door de vele machines.

Opdracht 17 (individueel)

In de eerste fabrieken waren de arbeidsomstandigheden slecht. Er was bijvoorbeeld weinig aandacht voor de veiligheid van de arbeiders.

Welke gevaarlijke situatie laat *figuur 3.11* zien?

De arbeiders kunnen gemakkelijk in aanraking komen met bewegende delen van machines. Er zijn geen beschermkappen aangebracht.

Opdracht 18 (individueel)

Denk je dat de arbeiders elkaar gemakkelijk konden verstaan? Leg je antwoord uit.

Nee, want de machines zorgden voor veel herrie.

Opdracht 19 (individueel)

Lees *figuur 3.12*.

Wat kom je uit het vraaggesprek te weten over:

a. De werktijden?

De arbeiders maakten lange werkdagen.

b. De risico's voor de gezondheid van arbeiders?

Er was een hoog risico om ziek te worden en de fabriekseigenaar deed hier niets tegen.

Opdracht 20 (individueel)

Lees *figuur 3.13*.

a. Waaruit blijkt dat de jongen maar weinig naar school was geweest? Kinderarbeid kwam veel voor in de 19de eeuw.

Uit de zin: hij was tien jaar en kon lezen noch schrijven.

b. Waarom stuurden de ouders hun kinderen naar de fabrieken?

Omdat de ouders zelf te weinig geld verdienden. Om in het levensonderhoud van het gezin te voorzien, moesten de kinderen ook meeverdienen.

c. Wat zou het betekenen voor het gezin als de kinderen niet meewerkten?

Dan zou het gezin honger lijden.

Opdracht 21 (individueel)

Lees *figuur 3.13*

Tegenwoordig is er leerplicht in Nederland. Je moet tot je zestiende naar school.

Bestond er in de tijd dat J.P. Vuylsteke dit gedicht schreef ook leerplicht?

Nee, de jongen is immers aan het werk en niet op school.

Opdracht 22 (individueel)

Bedenk wat de gevolgen op langere termijn waren voor de kinderen die mee moesten naar de fabriek.

Hun gezondheid leed sterk onder het werk dat ze moesten doen. Bovendien konden ze niet naar school gaan, waardoor ze geen opleiding konden volgen. Op de lange termijn betekende dit dat ze nooit ander werk konden doen dan fabrieksarbeid.

Opdracht 23 (individueel)

Lees *figuur 3.15*.

Wat was de reden dat veel arbeiders de slechte arbeidsomstandigheden wel moesten accepteren?

Veel mensen zochten naar werk. Een baas kon daarom een ontevreden arbeider gemakkelijk ontslaan. Hij kon immers zo een ander in dienst nemen.

Opdracht 24 (individueel)

Lees *figuur 3.15*.

a. De staking had ook kunnen mislukken. Geef in je eigen woorden weer waarom de revolutie ook had kunnen mislukken.

Dat had gekund als de stakers en de bewoners van de stad niet samen sterk hadden gestaan en de staking niet hadden volgehouden tot er naar hun kritiek geluisterd werd.

b. Noem twee oorzaken voor het succes van de staking.

1. Een hele groep arbeiders ging samen staken. De eenheid tussen een grote groep mensen maakte hen sterk.

2. De stakers werden gesteund door de bewoners van de stad.

Opdracht 25 (individueel)

Een ondernemer investeert in zijn bedrijf, het is zijn kapitaal. Mag hij dan ook niet zelf bepalen hoelang hij zijn arbeiders laat werken en hoeveel loon hij hen betaald?

Eigen mening

Paragraaf 3.3

Opdracht 26 (individueel)

Bekijk *figuur 3.16*.

In Nederland was er sprake van particuliere liefdadigheid die hulp bood.

Op welke manier hielpen de predikant en de boekhandelaar de weduwe en haar dochter?

Ze plaatsten een advertentie in de krant met het verzoek om hulp te geven.

Opdracht 27 (individueel)

Bekijk *figuur 3.17*.

Kerkelijke liefdadigheid bestond al eeuwenlang in Nederland.

Welke vorm van liefdadigheid is in deze figuur afgebeeld?

Mensen die geen geld hadden voor een eigen huis, kregen woonruimte van de kerk.

Opdracht 28 (individueel)

Kruis twee goede mogelijkheden aan.

De liberalen wilden:

- ☐ Vaste prijzen voor brood en vlees.
- ☐ Vrijheid voor de ondernemers om te verkopen wat zij wilden.
- ☐ Een regering die zorgt voor goede wetten tegen misdadigers.
- ☐ Vaste lonen voor alle arbeiders in alle werkplaatsen.

De liberalen wilden:

- ☐ Vaste prijzen voor brood en vlees.
- ☒ Vrijheid voor de ondernemers om te verkopen wat zij wilden.
- ☒ Een regering die zorgt voor goede wetten tegen misdadigers.
- ☐ Vaste lonen voor alle arbeiders in alle werkplaatsen.

Opdracht 29 (individueel)

Het liberalisme kun je een geloof in vooruitgang noemen.

Vul aan: Mensen zouden volgens de liberalen vanzelf rijker en gelukkiger worden, als

.....

Mensen zouden volgens de liberalen vanzelf rijker en gelukkiger worden, als *er meer economische vrijheid zou zijn*.

Opdracht 30 (individueel)

In 1848 had Nederland geen democratisch bestuur, want in een democratie:

- A. heeft de koning alle macht.
- B. bepaalt het volk wie het land bestuurt.
- C. bestuurt de rijke burgerij.
- D. kiest het volk de koning.

B. Bepaalt het volk wie het land bestuurt.

Opdracht 31 (individueel)

Bekijk *figuur 3.18* en *figuur 3.19*.

Mensen die in 1848 kiesrecht kregen, mochten de leden van het parlement kiezen.

a. Kregen alle Nederlanders in 1848 kiesrecht?

Nee

b. Welk deel van de bevolking kreeg kiesrecht?

Alleen rijke mannen

Opdracht 32 (individueel)

Lees en bekijk *figuur 3.20*.

Domela Nieuwenhuis was een van de eerste mensen in Nederland die opkwam voor de rechten van de arbeiders. Hij was een voorstander van het socialisme.

Hoe probeerde Domela Nieuwenhuis ervoor te zorgen dat de situatie van de arbeiders werd verbeterd?

A. Hij riep de arbeiders op tot een revolutie.
 B. Hij gaf een krant uit.
 C. Hij probeerde in het parlement te zorgen voor wetten die voor de arbeiders gunstig waren.
 D. Hij zorgde ervoor dat de kerken zich het lot van de arbeiders aantrokken.

C. Hij probeerde in het parlement te zorgen voor wetten die voor de arbeiders gunstig waren.

Opdracht 33 (individueel)

Bekijk *figuur 3.21* en *figuur 3.22*.

a. Waar waren de socialisten voor? Noem twee dingen.

1. Algemeen kiesrecht

2. De achturige werkdag

b. Onder welke bevolkingsgroep kreeg het socialisme veel aanhang?

De arbeiders/ de armere mensen

Opdracht 34 (individueel)

In *figuur 3.22* zijn er symbolisch 'drie achten' te zien. Drie rondjes die samen drie maal een acht vormen (24 uur een dag).

Wat stelt deze drie maal acht volgens jou voor?

Acht uur werken, acht uur vrije tijd en acht uur nachtrust

Opdracht 35 (individueel)

Een liberaal zegt:

"Laat alles in de handel en industrie maar zijn gang gaan. Er moeten zo min mogelijk regels zijn. Ondernemers moeten alle vrijheid hebben, dat is goed voor iedereen!"

Stel, je bent een socialist.

Leg uit waarover jij als socialist het niet met de liberaal eens bent en waarom niet.

Als een ondernemer helemaal zelf mag bepalen hoeveel loon hij uitbetaalt en hoe lang arbeiders moeten werken, dan zijn arbeiders daar het slachtoffer van. Die vrijheid is (dus) alleen goed voor de ondernemer.

Opdracht 36 (individueel)

Leg uit waarom socialisten het zo belangrijk vonden dat ook de arbeiders kiesrecht kregen.

Als er veel socialisten in het parlement gekozen werden, konden die maatregelen nemen voor de arbeiders.

Opdracht 37 (individueel)

Verplaats je in de gedachten van een socialist uit de negentiende eeuw.

Wat wilden de socialisten bereiken?

Kruis aan.

MAATREGEL	VOOR	TEGEN
Hoger loon		
Alle vrijheid voor ondernemers		

	Kinderarbeid		
	Algemeen kiesrecht		
	Kortere werkdagen		
	MAATREGEL	VOOR	TEGEN
	Hoger loon	X	
	Alle vrijheid voor ondernemers		X
	Kinderarbeid		X
	Algemeen kiesrecht	X	
	Kortere werkdagen	X	

Opdracht 38 (individueel)

Welke omschrijving past het best bij het begrip vakbond?

- A. Een vereniging voor alle mensen die een beroep uitoefenen.
- B. Een vereniging voor ontevreden mensen.
- C. Een vereniging die zich inzet voor de belangen van arbeiders in een bepaald beroep.
- D. Een gezelligheidsvereniging voor arbeiders.

C. Een vereniging die zich inzet voor de belangen van arbeiders in een bepaald beroep.

Opdracht 39 (individueel)

Lees *figuur 3.23*.

De staking van deze scheepstimmerlieden was de eerste goed voorbereide staking in Nederland.

a. Wat wilden de werklieden met de staking bereiken?

Loonsverhoging en een kortere werkdag

b. Waarom zullen werkgevers niet blij zijn met een staking?

Als de arbeiders voor een langere tijd het werk neerleggen, kost dat het bedrijf veel geld. Er wordt dan niets geproduceerd.

Voor 1872 was staken niet toegestaan.

c. Welk gevaar liepen de arbeiders door te staken?

Ze zouden ontslagen kunnen worden.

Opdracht 40 (individueel)

Bekijk en lees *figuur 3.24*.

In 1874 kreeg Nederland zijn eerste sociale wet. De Kinderwet was ingediend door de liberale parlementariër S. van Houten.

a. Beschrijf wat je ziet op de tekening.

Kinderen en hun moeder bedanken Van Houten

b. Waarom bracht de wet geen vreugde voor alle kinderen?

Kinderen die in huiselijke dienst werkten, vielen niet onder de wet.

c. Er waren ouders die helemaal niet blij waren met Van Houtens wet. Waarom niet?

Door deze wet moesten ze zonder de inkomsten van de kinderen rondkomen.

d. Maak gebruik van het *internet*. Waarom is het vreemd dat juist S. van Houten de eerste sociale wet indiende?

Hij was een liberale parlementariër.

Opdracht 41 (individueel)

Voor de Tweede Wereldoorlog (1939) werden ook nog de huisarbeidswet, ouderdomswet en invaliditeitswet aangenomen. Leg uit dat deze sociale wetten mede te danken waren aan de invoering van het algemeen kiesrecht in 1919.

Toen iedereen mocht stemmen, kwamen ook socialisten in de Tweede Kamer en die waren vóór zulke wetten.

Hoofdstuk 4

Paragraaf 4.1

Opdracht 1 (individueel)

Bekijk *figuur 4.1*

a. Welke werkzaamheid zie je hier afgebeeld.

Het oogsten van aloë

b. Waarom was deze werkzaamheid in de negentiende eeuw veel belangrijker voor Aruba dan tegenwoordig het geval is.

Tegenwoordig wonen er veel meer mensen op Aruba en is het aantal mensen dat in de aloëteelt werkt relatief klein.

Opdracht 2 (individueel)

Lees *figuur 4.5*.

Figuur 4.5 is geschreven door G. B. Bosch een Curaçaose predikant die een aantal keren Aruba bezocht. De figuur is een historische bron uit de negentiende eeuw. Kun je daarom ook zeker zijn dat de informatie uit deze figuur klopt? Beargumenteer je antwoord.

Historische bronnen bevatten niet altijd kloppende informatie. De schrijver kan zich vergissen, over onjuiste informatie beschikken, of expres onwaarheden opschrijven.

Opdracht 3 (groepjes van drie)

De fosfaatwinning op Aruba leverde veel geld op. Fosfaat wordt zoals je hebt gelezen onder andere gebruikt als mest. Het is dan ook een heel nuttige stof. Fosfaat heeft wel risico's voor het milieu. Schrijf een kort verslag waarin je de volgende twee vragen beantwoordt.

1. Waar wordt fosfaat nog meer voor gebruikt .

Fosfaat wordt gebruikt in de akkerbouw (mest) en de industrie. Het wordt bijvoorbeeld gebruikt in wasmiddelen, levensmiddelen, brandwerende stoffen en roestwerende stoffen.

2. Waarom fosfaat volgens veel bronnen slecht voor het milieu is.

Fosfaat bevordert in water de groei van algen. Doordat er veel algen komen, komt er minder zuurstof in het water. Dit tekort aan zuurstof is slecht voor het leven in dit water. Nieuw onderzoek lijkt er op te wijzen dat het wel meevalt met de slechte invloed van fosfaat op het milieu.

Opdracht 4 (individueel)

a. Wat was de oorzaak van de overgang op Aruba van een agrarische ambachtelijk naar een industriële samenleving?

De oorzaak was de komst van de Lago

b. Noem een belangrijk gevolg van deze industrialisatie.

Belangrijke gevolgen van de industrialisatie zijn bijvoorbeeld: immigratie, urbanisatie en economische groei.

Opdracht 5 (individueel)

Lees *figuur 4.8*.

a. Was Aruba de Lago's eerste keus? Licht je antwoord toe.

Nee, Curaçao was de eerste keus van de Lago.

b. Leg uit waarom de Lago voor San Nicolas koos? Noem twee argumenten die bepaalden dat men San Nicolas als overslaghaven koos.

San Nicolas had als gevolg van de fosfaatwinning al een haven.

San Nicolas had een gunstige ligging

c. Beschrijf het proces dat San Nicolas veranderde van een groep vissershutjes tot een stad. Gebruik hierbij de structuurbegrippen oorzaak en gevolg.

Eigen woorden; naast het gebruik van de structuurbegrippen oorzaak en gevolg moeten de fosfaatwinning en de Lago in ieder geval genoemd worden.

Bijvoorbeeld:

Oorspronkelijk was San Nicolas een vissersdorpje. De fosfaatwinning zorgde voor de bouw van een haven en de groei van het dorpje. Dit havenplaatsje werd door Lago gezien als een gunstige plek om een olieraffinaderij te bouwen. Het gevolg hiervan was dat San Nicolas in korte tijd tot een stadje uitgroeide.

Opdracht 6 (duo's)

Lees *figuur 4.11*.

Er moest nog wel wat gebeuren aan de haven van San Nicolas. De haven die voor de fosfaathandel was gemaakt was niet toegankelijk voor grote schepen. In het verslag van gezaghebber Quast worden twee belangrijke werkzaamheden genoemd. Benoem deze werkzaamheden en leg uit waarom ze belangrijk zijn.

Het uitbaggeren van de baai, om de baai dieper te maken; het bouwen van een pier waar de boten kunnen aanmeren.

Opdracht 7 (individueel)

Lees *figuur 4.12* en bekijk *figuur 4.13*.

a. Waarom vormde Aruba in het verleden een gunstige locatie voor een olieraffinaderij?

Aruba ligt dicht bij het meer van Maracaibo waar olie gewonnen wordt. Vroeger werden niet alle bestanddelen van de olie gebruikt. De olie werd geraffineerd en het restproduct werd weggegooid. Door de olie zo dicht mogelijk bij de bron te raffineren, voorkwam je dus dat je het restproduct moest vervoeren. De bouw van de raffinaderij scheelde dus vervoerskosten.

b. Is dit volgens jou nog steeds een goede reden om een raffinaderij op Aruba te hebben? Waarom denk je dit?

Nee, Doordat praktisch alle bestanddelen van de ruwe olie inmiddels gebruikt worden, is er geen sprake meer van het vervoeren van afval. Hierdoor is de noodzaak om olie dicht bij de bron te raffineren, verdwenen.

c. In *figuur 4.13* zie je dat er veel olie uit het Midden-Oosten naar China wordt getransporteerd. Geef hier een verklaring voor.

China heeft veel industrie, er worden veel producten gemaakt. Hierdoor is er veel vraag naar ruwe olie, als brandstof maar ook om bijvoorbeeld plastic te maken. China heeft

zelf niet genoeg olie om aan deze vraag te voldoen.

Paragraaf 4.2

Opdracht 8 (groepjes van drie)

Vorm groepjes van drie en onderzoek wat koopkracht is. Schrijf hier samen een stukje over waarin je de onderstaande vragen beantwoordt.

1. Wat betekent het begrip koopkracht?

Koopkracht is de mogelijkheid van het gemiddelde huishouden om met de beschikbare betaalmiddelen goederen of diensten te kopen. Koopkracht geeft aan hoe de welvaart van landen zich ontwikkelt.

2. Waardoor nam de koopkracht op Aruba toe?

Op Aruba nam de koopkracht toe doordat de Arubanen meer gingen verdienen.

3. Leg uit wat het verband is tussen handelsmigranten en de koopkracht in een land.

Door de gestegen koopkracht van de Arubanen, werd Aruba aantrekkelijk voor handelsmigranten. De Arubanen konden meer kopen, dit lokte verkopers.

Opdracht 9 (individueel)

a. Leg in je eigen woorden uit wat het Arubaanse onafhankelijkheidstreven met de komst van de Lago te maken heeft.

Door de komst van de Lago kon Aruba zichzelf financieel onderhouden. Dit zorgde ervoor dat ze ook meer over zichzelf te zeggen wilden hebben.

b. Beschrijf waarom er door de komst van de Lago een nieuwe infrastructuur nodig was.

Door alle nieuwe inwoners en de moderne olie-industrie was de oude infrastructuur niet goed genoeg meer. Er waren onvoldoende huizen voor alle bewoners. Door de groei van de bevolking waren ook meer scholen en winkels nodig. Met de komst van de Lago nam ook het vervoer van mensen en goederen toe. Om al deze mensen en spullen van de ene plek naar de andere te krijgen waren meer wegen nodig.

Opdracht 10 (duo's)

a. Leg uit waarom de komst van de Lago leidde tot het verlies van banen in de primaire sector op Aruba.

Met de komst van de Lago verlieten de mensen de landbouw om in de olie-industrie te gaan werken.

b. Wat is het nadeel van een eenzijdige economie?

Het nadeel van een eenzijdige economie is dat die kwetsbaar is. Als er iets gebeurt in de economische sector waar deze economie van afhankelijk is, dan zakt de hele economie in elkaar.

c. Heeft Aruba tegenwoordig nog steeds een eenzijdige economie? Onderbouw jullie antwoord.

Aruba is tegenwoordig bijna geheel afhankelijk van het toerisme. Aruba is daarom nog steeds een eenzijdige economie.

d. Lees *figuur 4.22*. Vergelijk deze bron met de sluiting van de Lago. Zijn er overeenkomsten te noemen? Licht je antwoord toe.

Ja, het ging met Valero slechter, waardoor er ontslagen vielen, net zoals bij de Lago.

Opdracht 11 (individueel)

Lees *figuur 4.23* en bekijk *figuur 4.24*.

a. Als je figuur 4.24 bekijkt dan zie je het aantal mensen dat op Aruba kwam wonen en het aantal dat vertrok. Er was sprake van een vertrekoverschot. Wat was de reden dat er meer mensen vertrokken dan zich vestigden?
Er gingen meer mensen weg uit Aruba dan dat er kwamen wonen. De oorzaak hiervan was de automatisering van de Lago waardoor veel banen verdwenen. Doordat er weinig ander werk op Aruba te vinden was, vertrokken veel mensen naar het buitenland om werk te zoeken.
b. Lees figuur 4.23. Wat bedoelt deze Arubaan als hij het leven op Aruba moeilijk noemt?
Er was weinig werk waardoor veel mensen Aruba weer verlieten.
c. Als je figuur 4.23 leest kun je je dan voorstellen hoe het moest zijn geweest in de tijd dat het slecht ging met de Lago en veel mensen Aruba weer verlieten? Hoe zou het zijn als een groot deel van je vrienden of klasgenoten naar het buitenland zou verhuizen? Schrijf hier stuk over van maximaal 150 woorden.
Het inlevingsvermogen van de leerling

Opdracht 12 (individueel)
Er veranderde veel op Aruba, zo werd Aruba door het toerisme een dienstverlenende samenleving in plaats van een industriële samenleving.
a. Leg uit wat het verschil is tussen een industriële en een dienstverlenende samenleving.
In een industriële samenleving zijn de meeste inwoners werkzaam in de industrie. In een dienstverlenende samenleving is het grootste gedeelte van de beroepsbevolking werkzaam in de dienstverlenende sector.
b. Tegen het eind van de paragraaf wordt een belangrijke overeenkomst tussen Aruba als industriële samenleving en Aruba als dienstverlenende samenleving genoemd. Omschrijf deze overeenkomst, gebruik hierbij de structuurbegrippen: verandering en continuïteit.
Aruba veranderde van een industriële samenleving in een dienstverlenende samenleving, dit is een verandering. Met een korte dip, bleef Aruba echter een immigratie land, wat als een continuïteit gezien kan worden die bijna de hele 20ste eeuw overspant. Een andere overeenkomst is een eenzijdige 'kwetsbare' economie.
c. Geef 10 voorbeelden van beroepen in de dienstverlenende sector.
Verpleegster, vuilnisman, notaris, belastingadviseur, netwerkbeheerder, tuinman, dokter, advocaat, kelner, schoonmaker, hypotheekadviseur, accountant, barman, kamermeisje, taxichauffeur, koerier, enzovoort

Paragraaf 4.3

Opdracht 13 (individueel)
Vroeger waren sociale banden voornamelijk lokaal, zou dit nog steeds zo zijn? Maak een schema waarin je je belangrijkste sociale banden (bijvoorbeeld opa, oma, tantes, ooms, beste vrienden) ordent naar de plek waar ze wonen (bijvoorbeeld Oranjestad, San Nicolaas, Noord, Santa Cruz). Als je naar dit schema kijkt zijn jouw sociale banden dan nog steeds voornamelijk lokaal?
Schema van de leerling

Opdracht 14 (duo's)
Pak het telefoonboek. Zoek op welke achternamen het meest voorkomen op Aruba. Maak hiervan een top 5.

Een paar van de meest voorkomende familienamen op Aruba zijn: Croes, Arends, Geerman, Kelly, Kock, Maduro, Tromp.

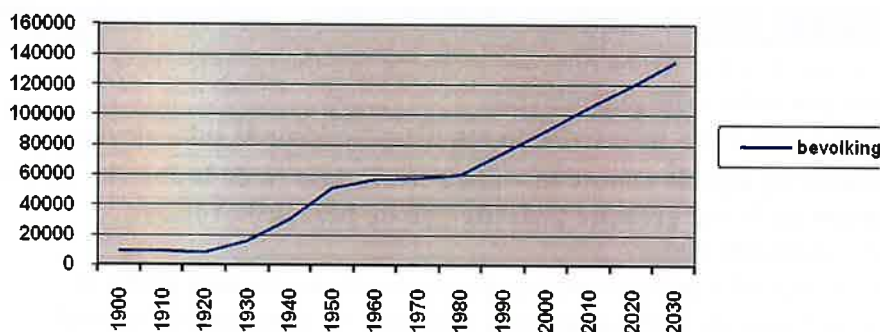
Opdracht 15 (individueel)

De Lago haalde veel arbeiders van buiten Aruba. Noem twee redenen hiervoor.

1. Er waren niet genoeg arbeidskrachten op Aruba.
2. De Arubanen waren niet aangepast aan het werk in de fabriek. Ze hadden niet de goede opleiding, spraken niet goed Engels en hadden moeite met het werkritme van de fabriek.

Opdracht 16 (individueel)

In 2008 was de bevolking gestegen tot 106.050. Maak naar aanleiding hiervan en van *figuur 4.28* een lijngrafiek van de bevolkingsgroei op Aruba die doorloopt tot 2025. Hoeveel mensen zullen er in 2025 in Aruba wonen?

Opdracht 17 (individueel)

a. Waarom had de komst van de Lago een grote invloed op het onderwijs?

Er kwamen meer mensen op Aruba, er was dus meer onderwijs nodig. De behoefte aan onderwijs steeg ook doordat de Lago behoefte had aan goed onderwezen personeel.

b. Waarom denk je dat de Lago een beroepsopleiding startte?

De Lago wilde op die manier haar eigen personeel opleiden en kon de mensen die lessen hadden gevolgd in deze beroepsopleiding goed gebruiken als arbeiders in de raffinaderij.

Opdracht 18 (individueel)

Zet een kruis in het goede veld		
	waar	niet waar
De immigratie veranderde in het begin veel aan de leefwijze van de al op Aruba wonende mensen.		x
Er was in de beginjaren van de Lago weinig sprake van sociale mobiliteit.	x	
De meeste Lago-arbeiders gingen in Oranjestad wonen.		x
De hogere Lago-werknemers kwamen vooral uit Nederland.		x
Essoville was de wijk waar het hoogste Lago-personeel ging wonen.		x

Opdracht 19 (individueel)
a. Leg de begrippen sociale segregatie en sociale mobiliteit uit.
Sociale segregatie: het proces waarin een bepaalde groep mensen zich afscheidt van de maatschappij en samentrekt met mensen met een gelijke sociale status. De sociale status kan overeenkomen met het hebben van dezelfde nationaliteit (meestal kortweg segregatie genoemd). Dit is een veel voorkomend verschijnsel bij rijkere mensen maar ook bij allochtonen. Sociale mobiliteit: het stijgen of dalen op de sociale ladder.
b. Geef je mening over sociale segregatie. Onderbouw je mening.
De mening van de leerling
c. Bestaat er volgens jou nog sociale segregatie op Aruba?
Er bestaat nog wel degelijk sociale segregatie in Aruba, denk bijvoorbeeld maar eens aan Tierra del Sol.
d. Kan een gebrek aan sociale mobiliteit zorgen voor meer sociale segregatie? Licht je antwoord toe
Ja, doordat mensen niet op de sociale ladder stijgen of dalen, komen ze niet uit hun sociale groep weg, wat de instandhouding van die groep in de hand werkt.

Opdracht 20 (groepjes van drie of vier)
Vorm groepjes van vier. Interview met je groepje iemand over de vijfdaagse staking. Dit kan iemand zijn die in die tijd leefde. Het mag ook iemand zijn wiens ouders de staking meegemaakt hebben en die hier nog verhalen over kennen. Probeer je in te leven in de tijd van de staking en stel je vragen alsof je toen journalist was. Maak van dit interview een krantenartikel of een filmpje over de staking. Overleg met de geïnterviewde of je het gesprek mag opnemen op video.
De leerlingen verwerken hun interview over de vijfdaagse staking in een kort krantenartikel.

Paragraaf 4.4

Opdracht 21 (individueel)
Lees <i>figuur 4.41</i> en <i>figuur 4.42</i>
a. Waarom is het Papiamentu een creoolse taal en geen pidgintaal?
Papiamentu is een moedertaal en pidgintalen zijn nooit moedertalen.
b. Wat vind je van het feit dat Papiamentu pas in 2003 een officiële taal werd op Aruba?

Eigen mening van de leerling
c. Papiamentu is nog steeds de belangrijkste taal op Aruba. Was dit oorspronkelijk de bedoeling van de Nederlandse taalpolitiek?
Nee, dit was oorspronkelijk niet de bedoeling van de Nederlandse taalpolitiek. De Nederlanders wilden juist Papiamentu ontmoedigen en Nederlands bevorderen. Dit is niet goed gelukt.

Opdracht 22 (individueel)
Bekijk <i>figuur 4.43</i>
a. De Lago bracht verschillende culturen naar Aruba. Noem drie voorbeelden.
Bv Surinaams, Nederlands, Libanees, Amerikaans enz.
b. Is Aruba pas door de Lago een multiculturele samenleving geworden of vind je dat dit al langer zo was? Onderbouw je mening.
Dit hangt af van de argumentatie van de leerling. Mogelijke antwoorden zijn: ja, er kwamen toen pas echt veel verschillende culturen op Aruba wonen; nee, vóór de Lago woonden er op Aruba ook al mensen uit heel veel verschillende culturen Nederlands, Amerindiaans, Spaans enz.
c. De figuur noemt Engelse onderdanen. Deze mensen komen niet allemaal uit Engeland, waar kunnen ze nog meer vandaan komen?
c. De Engelse onderdanen komen voor een groot deel uit de (voormalig) Britse koloniën in de Caraïben.

Opdracht 23 (individueel)
Lees <i>figuur 45</i>
a. Leg uit wat het gebrek aan sociale voorzieningen en vakbonden met het ontstaan van de Union Mutualista Boneriano te maken heeft.
De Union Mutualista Boneriano is opgericht om in deze sociale voorzieningen te voorzien.
b. Welke voordelen had het voor een migrant om lid te zijn van een etnische club.
Je ontmoet er mensen met dezelfde achtergrond en cultuur, Je kon via de club veel sociale voorzieningen regelen. Nieuwkomers werden in de club opgevangen en wegwijs gemaakt in de Arubaanse samenleving.
c. Zijn etnische clubs iets van het verleden of bestaan er nog steeds van dit soort clubs op Aruba?
Er bestaan nog etnische clubs, zo is er bijvoorbeeld een Chinese club. De invloed van de clubs is echter aanzienlijk gedaald.

Opdracht 24 (groepjes van 4)
Vorm groepjes van vier om te debatteren over de volgende stelling: Etnische clubs waren slecht voor Aruba omdat ze integratie tegenwerkten. Twee leden van de groep verdedigen de stelling, de andere twee bedenken tegenargumenten.
Debat

Opdracht 25 (individueel)
Wat heeft de komst van de Lago te maken met de komst van carnaval en met de komst van meer creoolse talen?
De komst van de Lago trok arbeidsmigranten aan, deze migranten brachten andere

creoolse talen naar Aruba en introduceerden het carnaval.

Opdracht 26 (individueel)

Lees *figuur 4.47* en *figuur 4.49*. Geef je eigen mening over de feiten in deze bronnen. Vind je het Arubaanse carnaval na het lezen van deze bronnen nog steeds een typisch Arubaans feest? Waarom vind je dat?

Verschillende antwoorden mogelijk bijvoorbeeld: ja, omdat het inmiddels echt Arubaans is geworden; of nee, omdat het nog maar kort een gewoonte op Aruba is.

Opdracht 27 (individueel)

Lees *figuur 4.50*.

Dit ene couplet van 'God Bless Lago' vertelt veel over de Arubaanse industrialisatie. Welke effecten van de industrialisatie noemt Lord Boxoe hier. Gebruik hierbij kernbegrippen die je in dit katern geleerd heb. Blader gerust nog eens terug om je geheugen op te frissen. (Je kunt natuurlijk ook in de index achter in het boek kijken!)

Mogelijke begrippen die te verbinden zijn aan Lord Boxoe's teksten: aloë, olie-industrie, Industriële Revolutie, leefomstandigheden, enz.

Opdracht 28 (individueel)

Er zijn op Aruba veel bedrijven die van oorsprong buitenlands zijn. In *figuur 4.51* en *figuur 4.52* zie je hier voorbeelden van. Noem vijf andere voorbeelden van dit soort bedrijven.

Mogelijke voorbeelden zijn: Burger King, Taco Bell, McDonalds, KFC, Wendy's, Dunkin Donuts, Pizza Hut, Tony Romas, Subway, Domino's, Starbucks, DHL, Budget Carrental, RIU, Colombian Emeralds, Cartier, Coldwell Bankers, Louis Vuitton, Calvin Klein, enz.

Opdracht 29 (klassikaal)

Maak met je klas een migratiekaart. Iedere leerling zoekt uit waar zijn familie vandaan komt en vult dit in op een wereldkaart. (kopieer bijvoorbeeld *fig 4.53*) Trek vervolgens lijnen van deze plaatsen naar Aruba.

Klassenopdracht

4. Staat en Natie

Inleiding

Opdracht (individueel)

Deze opdracht gaat over nationale identiteit. Voel je je verbonden met een land, of juist helemaal niet? Het is de bedoeling dat je een essay van 150 woorden hierover schrijft. In dit essay beschrijf je waarom je, je wel (of niet) met mensen uit een bepaald land identificeert. Probeer je verhaal te ondersteunen met een paar persoonlijke voorbeelden.

Eigen mening. Probeer achteraf de opdracht klassikaal te bespreken. Hoe onderbouwen de leerlingen hun mening? Komen hun meningen ongeveer overeen of bestaan er binnen de klas grote meningsverschillen?

Hoofdstuk 1

Inleiding

Opdracht 1 (groepjes van drie of vier)

Ga op onderzoek uit op internet naar woorden die eindigen op –isme. Maak een lijst van tien verschillende ismes. Welke van deze woorden vallen onder ideologieën?

een aantal mogelijkheden:

fascisme
liberalisme
socialisme
racisme
totalitarisme
fundamentalisme
terrorisme
conservatisme
absolutisme
communisme
corporatisme
nationalisme
nationaalsocialisme

Paragraaf 1.1

Opdracht 2 (duo's)

a. Leg in je eigen woorden uit wat er met Verlichting bedoeld wordt.

Verlichting is een politieke en filosofische stroming die wilde dat mensen meer zelf gingen nadenken en zich niet meer lieten onderdrukken door de macht van koning en kerk.

b. Waarom was het belangrijk dat het volk leerde lezen?

Door te lezen kon het volk kennis krijgen. Hierdoor zou men beter weten hoe de wereld werkte en zou men zich minder snel uit onwetendheid laten onderdrukken,

c. Zoek op internet informatie over Isaac Newton. Waarom was Isaac Newton zo belangrijk?

Newton verklaarde de werking van het universum aan de hand van wiskunde. Hij beschreef hoe beweging en zwaartekracht op een wetmatiger manier werkten. Hij beschreef dit in wiskundige formules die uitleggen hoe objecten bewegen wanneer er een kracht op ze inwerkt. Dit inzicht revolutionariseerde de wetenschap.

Opdracht 3 (individueel)

a. Wat zijn de twee belangrijkste oorzaken voor het ontstaan van het liberalisme?

De belangrijkste oorzaken van de opkomst van het liberalisme waren de Verlichting en de Industriële Revolutie.

b. Is de Amerikaanse onafhankelijkheidsoorlog een gevolg van het ontstaan van het liberalisme?

Ja

c. Leg in je eigen woorden uit wat kapitalisme is.

Een politiek en economisch systeem waarin de staat zich zo min mogelijk met de economie bemoeit.

Opdracht 4 (individueel)

a. Verklaar waarom liberalen tegen censuur zijn.

Censuur is een inperking van de individuele vrijheid en liberalen zijn voorstanders van individuele vrijheid.

b. Bestaat er tegenwoordig bij ons ook nog censuur?

Eigen antwoord.

Mogelijke antwoorden: Nee, er bestaat geen censuur, iedereen mag zijn eigen mening uiten op Aruba.

Ja, er bestaat censuur, je mag niet zomaar alles op televisie uitzenden (bijvoorbeeld pornografie, of extreem geweld)

c. Zoek een artikel op internet van een eigentijds voorbeeld van censuur.

Eigen inbreng van de leerling.

Dit kunnen voorbeelden zijn van censuur op het gebied van de zeden bijvoorbeeld, geweld, pornografie, maar ook politieke voorbeelden van journalisten of politici die in bepaalde landen niet voor hun mening mogen uitkomen.

Opdracht 5 (duo's)

a. Noem een overeenkomst tussen een papieren encyclopedie en digitale encyclopedie.

Mogelijke overeenkomst: ze bevatten beide kennis.

b. Geef een voorbeeld van wat je met een digitale encyclopedie kunt doen dat je met een papieren encyclopedie niet kunt.

Dit hangt wel iets af van de geraadpleegde encyclopedie, maar voor zo goed als allemaal geldt:

Een papieren encyclopedie is lineair, alfabetisch geordend.

In een digitale encyclopedie kun je via hyperlinks van het ene onderwerp naar het andere "springen".

Andere antwoorden zijn echter ook mogelijk. Neem bijvoorbeeld Wikipedia. Deze encyclopedie wordt door de gebruikers geschreven, dit is een groot verschil met gangbare papieren encyclopedieën.

Een papieren encyclopedie is lastig mee te nemen.

Opdracht 6 (individueel)
a. Leg in je eigen woorden uit wat volkssoevereiniteit is.
Volkssoevereiniteit is het recht van een volk om over zijn eigen lot te beschikken.
b. Is er in de hedendaagse Arubaanse maatschappij sprake van volkssoevereiniteit? Geef je eigen, beargumenteerde mening hierover.
Eigen mening.
Mogelijke antwoorden.
Ja, het Arubaanse volk kiest iedere vier jaar zijn eigen regering en kan op die manier beslissen over de politieke koers van Aruba.
Nee, het Arubaanse volk is niet helemaal soeverein, er is toch nog veel bemoeienis van buitenaf.
Nee, de Arubanen mogen maar een keer in de vier jaar kiezen, dit is veel te weinig invloed om echt te spreken van volkssoevereiniteit.

Opdracht 7 (individueel)
a. Bekijk <i>figuur 1.9</i> Als je dit eigentijdse logo van Frankrijk vergelijkt met de Franse Revolutie is er dan sprake van continuïteit of verandering? Leg uit waarom je dit denkt.
Er is sprake van continuïteit sinds de Franse revolutie, de kleuren en de symboliek van Marianne worden sinds die tijd nog steeds gebruikt.
b. Lees <i>figuur 1.11</i> Zijn deze vier artikelen van de Rechten van de Mens en Burger uit 1789 toepasbaar op onze samenleving? Licht je antwoord toe.
Ja, dit is in grote lijnen toepasbaar.
De Arubaanse staat zorgt ook voor de bescherming van mensenrechten.
c. Geef aan de hand van een voorbeeld aan waar jouw vrijheid ophoudt en die van een ander begint.
Eigen antwoord van de leerling.
Bijvoorbeeld bij het recht op eigendom: je mag niet stelen.
Of het recht op lichamelijke integriteit: je mag niet zomaar iemand aanraken.

Opdracht 8 (duo's)
a. De guillotine wordt ingevoerd als meer humane vorm van de doodstraf. Ben je het er mee eens dat dit een meer humane manier is? Licht je antwoord toe.
Eigen mening.
Mogelijke antwoorden:
Humaan: zo min mogelijk pijn
Inhumaan: doodstraf is verkeerd
Inhumaan: een mechanisering van de doodstraf
Enzovoorts
b. Er zaten veel gruwelijke kanten aan deze revolutie maar ook goede kanten. Benoem een aantal positieve aspecten en een aantal negatieve aspecten van de Franse Revolutie.
Positief:
mensen kregen meer rechten;
democratisering;
afschaffing van de slavernij.
Negatief:
de terreur;
de terechtstelling van de vorige machthebbers ;
de terechtstelling van tegenstanders binnen en buiten de eigen beweging;
de moord op de koning.

c. Zet een kruis in het goede veld.

	waar	niet waar
Robespierre was een aanhanger van de koning.		x
Robespierre was tegen slavernij.	x	
21 september 1792 werd Frankrijk een republiek.	x	
Lodewijk XVI werd verbannen.		x
De revolutie betekende een grote verandering voor Frankrijk.	x	

Opdracht 9 (individueel)

In deze paragraaf heb je de kernbegrippen Verlichting, liberalisme en kapitalisme leren kennen. Deze drie begrippen spelen tot op de dag van vandaag een grote rol. Het is daarom belangrijk dat je goed weet wat deze begrippen inhouden. Vat in 100 woorden samen wat deze drie begrippen betekenen en wat ze met elkaar te maken hebben.

De Verlichting was een politieke en filosofische stroming die wilde dat mensen meer zelf gingen nadenken en zich niet meer lieten onderdrukken door de macht van de koning en de kerk. Doordat mensen meer gingen nadenken en als gevolg van de Industriële Revolutie, wilden ze meer over hun eigen leven en over de staat te zeggen hebben. Dit is de opkomst van het liberalisme. De liberalen wilden niet alleen meer invloed op de regering, ze wilden ook dat de regering en de adel niet meer alles over de economie te zeggen zouden hebben. Ze wilden een kapitalistische economie.

Paragraaf 1.2

Opdracht 10 (individueel)

We kunnen de invloed van Napoleon tot op de dag van vandaag voelen. Een voorbeeld hiervan is de invoering van het metrieke stelsel. (Lees *figuur 1.16* en bekijk *figuur 1.17*)

a. In welk jaar werd het metrieke stelsel ingevoerd in Mexico en Brazilië?

1800

b. Noem drie landen waar het metrieke stelsel niet gebruikt wordt.

De Verenigde Staten, Burma, Liberia

Opdracht 11 (individueel)
a. Waarom wordt Napoleon een dictator genoemd?
Napoleon trok alle macht naar zichzelf toe.
b. Wat is een belangrijk kenmerk van het conservatisme?
Conservatieven willen dat er geen grote veranderingen komen, ze willen dat alles grotendeels hetzelfde blijft.
c. Lees <i>figuur 1.18</i> Waarom was de conservatief Edmund Burke tegen de Franse Revolutie?
Edmund Burke vond dat de chaos en de misdaden die gepaard gingen met de Franse revolutie die nieuwe idealen niet waard waren.
d. Ben je het met hem eens? Of heb je een andere mening? Licht je antwoord kort toe.
Eigen mening.
Bijvoorbeeld:
Eens, revoluties zijn vaak erg gewelddadig, je moet ze daarom koste wat kost voorkomen.
Oneens, als er geen revoluties waren geweest dan leefden we nog steeds onder het juk van de koningen.

Opdracht 12 (individueel)
a. Leg in je eigen woorden uit wat democratisering is.
Democratisering is het proces waarin een land overgaat naar een bestuursvorm waarin de burgers meer inspraak hebben op het bestuur.
b. Waarom is persvrijheid belangrijk voor democratisering?
Persvrijheid garandeert een vrije weergave van het nieuws. Dit is belangrijk voor een democratie, omdat de inwoners van een land hierdoor vrij kunnen kiezen waar ze hun informatie vandaan halen. Zonder persvrijheid heeft de staat een monopolie op het verstrekken van informatie.
c. Vind je persvrijheid belangrijk? Onderbouw je mening.
Eigen mening.
d. Op Aruba bestaat ook stemrecht. Wie mogen er allemaal stemmen op Aruba?
Op Aruba ingeschreven mensen met de Nederlandse nationaliteit van 18 jaar en ouder.

Opdracht 13 (individueel)
a. Bekijk <i>figuur 1.19</i> Wie moet de vrouw in het schilderij voorstellen (zie §1.1) ? Waar staat deze vrouw symbool voor?
Marianne: Marianne staat voor het vrije democratische Frankrijk.
b. Waarom heeft ze een Franse vlag vast?
Ze heeft een Franse vlag vast om het nationalistische ideaal te benadrukken.

Opdracht 14 (individueel)
Mensen die op Aruba geboren zijn voelen zich Arubaans en zijn vaak trots als ze aan hun eigen land denken. Het mooie van nationalisme is dat het een gevoel van saamhorigheid tussen de mensen in een land creëert. Nationalisme heeft ook een schaduwkant. Jezelf het beste vinden impliceert dat de ander 'minder' is en kan leiden tot extreem nationalisme. Probeer een eigen mening te formuleren over nationalisme.

Eigen mening van de leerling. De docent zou hier eventueel klassikaal aandacht aan kunnen besteden.

Opdracht 15 (duo's)

Pak je atlas erbij vergelijk *figuur 1.21* en *figuur 1.22* met het moderne Duitsland en Italië. Wat is er veranderd?

Duitsland en Italië bestonden voor de eenwording uit een heleboel verschillende kleine staatjes. Sinds de eenwording zijn alleen de landen Duitsland en Italië overgebleven van al deze kleine staatjes.

Opdracht 16 (individueel)

a. Leg uit wanneer er sprake is van een natiestaat.

Er is sprake van een natiestaat als de grenzen van een staat samenvallen met het leefgebied van een volk.

b. Wat heeft de opkomst van het nationalisme met het ontstaan van Duitsland te maken? En het ontstaan van Italië? Gebruik bij je beantwoording het kernbegrip natiestaat.

In beide landen ontstond het besef dat er een groep mensen was met een gedeelde taal en cultuur, een volk of natie. Dit gevoel van verbondenheid veroorzaakte het verlangen naar een gemeenschappelijke staat: een natiestaat.

Extra opdracht (individueel)

Lees figuur 1.23

Zoek een lied of een muziekstuk op dat kritiek uit op een regering. Je mag helemaal zelf kiezen welk lied. Het mag Arubaans zijn, maar ook uit een ander land. Leg uit waarom jij denkt dat dit een 'protestlied' is. Gebruik bij je uitleg fragmenten uit de tekst van het door jou gekozen lied.

Eigen invulling van de leerling.

Opdracht 17 (individueel)

Veel Europese landen maar bijvoorbeeld ook Japan en de Verenigde Staten probeerden hun invloed in de wereld te vergroten (imperialisme). Deze landen deden dit uit economisch belang, maar ook vanwege nationalisme. Benoem dit economische en nationalistische belang.

Het economische belang was dat ze zo goedkoop grondstoffen uit deze landen konden importeren en ook weer producten aan deze landen konden verkopen.

Het nationalistische belang was dat door de macht van je eigen land in de wereld te vergroten, het aanzien van je land steeg.

Opdracht 18 (duo's)Bekijk *figuur 1.27*

a. Op de figuur zie je karikaturen van verschillende regeringsleiders. Op de achtergrond staat een figuur die China moet voorstellen. Zet de volgende namen in de juiste volgorde: Nicolaas II de Tsaar van Rusland, Wilhelm II de Duitse keizer, Marianne het symbool voor de Franse Republiek, keizer Meiji van Japan, koningin Victoria van het Verenigd Koninkrijk.

Koningin Victoria van het Verenigd Koninkrijk, Wilhelm II de Duitse keizer, Nicolaas II de Tsaar van Rusland, Marianne het symbool voor de Franse Republiek, keizer Meiji van Japan.

b. Wat probeert de maker uit te beelden. Gebruik in je antwoord het kernbegrip imperialisme.

De maker probeert duidelijk te maken dat de imperialistische naties China verdelen, zonder rekening te houden met wat China of de Chinezen eigenlijk zelf willen.

Paragraaf 1.3**Opdracht 19 (duo's)**

Hierboven zie je de eerste stanza van de internationale. Dit is een lied dat door veel verschillende groepen socialisten gebruikt wordt. Neem de tabel over en vul in wat volgens jou de betekenis van de zinnen is.

Eigen antwoord, voorbeeld:

Sta op, verworpenen der aarde!	Sta op armen van de wereld!
Sta op, gevangenen van de honger!	Sta op hongerlijdende van de wereld!
De rede rommelt in zijn vulkaan.	De tijd van de rede is aangebroken.
Het is de uitbarsting van het einde.	Dit is het begin van het einde.
Laten we met een schone lei beginnen.	Laten we helemaal opnieuw beginnen.
Slaaf geboren, ontwaakt, ontwaakt!	Idem
De wereld steunt op nieuwe krachten.	Idem
We zijn niets, laat ons alles zijn.	Tot nu toe waren en hadden we niets, laten we alles zijn.

Opdracht 20 (duo's)Bekijk *figuur 1.28*

a. Wat is het belangrijkste inhoudelijke verschil tussen liberalisme en socialisme?

Liberalen vinden dat ieder individu recht heeft op privébezit, de socialisten willen juist het bezit eerlijker verdelen.

b. Welk symbool wordt gebruikt om het kapitalisme aan te duiden?

Het dollarteken.

c. Leg uit wat de tekenaar bedoelt. Geef een korte omschrijving (een à twee zinnen) van ieder plateau.

De tekenaar wil laten zien hoe het kapitaal de wereld overheerst.

Op het onderste plateau zie je de armen, zij moeten het gewicht dragen van de hele samenleving, maar ondervinden niets van de voordelen.

Op het plateau daarboven is de burgerij, zij genieten van het werk dat het volk verricht.

Hierboven staat het leger dat het volk onderdrukt.

Boven het leger staan de priesters die zeggen hoe de mensen moeten denken.

Daarboven de regering die over iedereen regeert.

Helemaal bovenaan het kapitaal, dat de wereld overheerst.

Opdracht 21 (duo's)

Lees het onderschrift bij *figuur 1.29*

a. Wat vind je van de straf die de twaalfjarige John Hearn gekregen heeft?

Eigen mening

b. Als je *figuur 1.28* met *figuur 1.29* vergelijkt wat hebben beide met elkaar te maken?

De zware straffen zijn bedoeld om het volk in bedwang te houden.

c. Probeer je in te leven in de Engelse elite die zulke hoge straffen oplegde aan arme mensen. Verklaar waarom ze dit deden.

Mogelijke antwoorden:

Ze waren bang voor het volk en wilden ze op deze manier in bedwang houden.

Ze zagen het volk als minderwaardig en vonden het daarom ook minder erg om ze zo zwaar te straffen.

Opdracht 22 (individueel)

a. Leg in je eigen woorden uit wat communisme is.

Communisme is een politieke ideologie die streeft naar een samenleving zonder klassen en bezit.

b. Noem een belangrijk inhoudelijk verschil tussen socialisme en communisme.

De socialisten willen een eerlijke(re) verdeling van het bezit, de communisten willen een klasseloze samenleving zonder bezit.

Opdracht 23 (duo's)

a. Waarom zijn de ideeën van Marx moeilijk te combineren met het nationalisme?

Marx wilde één grote internationale samenleving, dit gaat recht in tegen het nationalisme.

b. Waarom speelt de Industriële Revolutie een grote rol bij het ontstaan van het marxisme?

Door de Industriële Revolutie kwamen er in de steden grote groepen arme arbeiders. Deze groeiende groep voelde zich miskend, het Marxisme sloot hier goed bij aan.

Opdracht 24 (individueel)

Lees *figuur 1.33*

a. Waarom vonden feministen dat het parlement een reflectie moest zijn van het volk?

De feministen vonden dat er pas echte democratie was als iedereen in de regering vertegenwoordigd werd.

b. Wie werden er volgens hen niet vertegenwoordigd?

Volgens hen werden de vrouwen niet vertegenwoordigd. De regering bestond geheel uit mannen.

c. Als je je antwoord op vraag b vergelijkt met ons parlement, is ons parlement dan een reflectie van het volk? Onderbouw je antwoord.

Twee mogelijke antwoorden

Ja, bij ons zitten er ook vrouwen in het parlement.

Nee, er zitten in ons parlement nog steeds veel meer mannen dan vrouwen.

d. Is er op Aruba nog veel ongelijkheid tussen man en vrouw?

Eigen mening.

Opdracht 25 (individueel)
Lees <i>figuur 1.37</i>
a. Wat bedoelt Sojourner met de opmerking dat intellect niets te maken heeft met vrouwenrechten en negerrechten.
De rechten van een mens staan los van zijn of haar intellect. Ieder mens heeft evenveel rechten.
b. Wat probeert Sojourner Truth met haar toespraak duidelijk te maken?
Ze probeert duidelijk te maken dat niet alleen blanke vrouwen gelijke rechten verdienen, maar alle mensen: ieder mens verdient gelijke rechten.
c. Sojourner Truth was de naam die ze zichzelf gaf. Sojourner betekent reiziger, iemand die van plek naar plek trekt en truth betekent waarheid. Waarom zou ze zichzelf zo genoemd hebben?
Ze noemde zich zo omdat ze door het land trok (sojourner) om de mensen de waarheid (truth) te vertellen.

Opdracht 26 (trio's)
In deze paragraaf heb je kennism gemaakt met een groot aantal verschillende ismen: nationalisme, liberalisme, conservatisme, feminisme, communisme, imperialisme, abolitionisme en kapitalisme. Deze begrippen zijn nog steeds van groot belang. Maak met je groepje de voorpagina van een krant waarin je tenminste drie verschillende ideologieën verwerkt.
Je mag hierbij een website gebruiken zoals zelfkrantmaken (http://www.zelfkrantmaken.nl/).
Eigen inbreng van de leerling. Zie er als docent op toe dat de leerlingen drie ideologieën verwerken.

Hoofdstuk 2

Inleiding

Opdracht 1 (duo's)
a. Is de absolute afstand tussen Aruba en Zuid-Amerika groot of klein? Licht toe!
Klein, men kan de kust van Venezuela vanuit Aruba goed waarnemen.
b. Zou je van Aruba naar Venezuela (Zuid- Amerika) kunnen zwemmen?
Ja, is ook al gedaan.
c. Zoek op of er ooit een Arubaan is geweest die van Aruba naar Venezuela heeft gezwommen.
Ja, Roli Bislick en een mislukte poging van Kenneth Croes.
d. Zou jij dat durven?
Eigen antwoord

Paragraaf 2.1

Opdracht 2 (individueel)
a. Welke andere term wordt wel gebruikt om de inheemse bewoners van de Amerika's aan te duiden?
Amerindianen of Indianen

b. Geef aan vanaf wanneer er intensieve contacten kwamen tussen de inheemse inwoners van de Amerika's en de blanke Europeanen.
Vanaf 1492/1500 of eind 15e eeuw
c. Schrijf op welke negatieve gevolgen deze ontmoeting had voor de inheemse bewoners van de Amerika's.
Gedwongen arbeid, onvrijheid, fysieke mishandeling, moord, woongebied verloren, enz.

Opdracht 3 (duo's)
Zoek op in een atlas (de aarde bevolking)
a. Op welke continenten is er sprake van een Latijns cultuurgebied?
Midden- en Zuid-Amerika
b. Aan welke twee specifieke kenmerken kun je dit herkennen?
Aan hun taal: Spaans en hun godsdienst: katholiek, protestant enz.
c. Maakt Aruba ook onderdeel uit van het Latijns-Amerikaanse cultuurgebied? Licht je antwoord toe.
Ja, veel Latijns cultuurelementen zijn ook op Aruba te vinden, bijvoorbeeld de creoolse taal; Papiamentu, katholiek enz.

Opdracht 4 (individueel)		
a. Na de kolonisatie ontstonden creoolse samenlevingen in Latijns- Amerika. Wat zijn creoolse samenlevingen?		
Samenlevingen, waarin van verschillende culturen van de Amerika's een gemengde cultuur is ontstaan.		
b. Geef aan of deze cultuurelementen creools zijn of niet		
<u>Cultuurelement</u>	ja	nee
Papiamentu	X	☐
Spaans	☐	X
merengue	X	☐
Arubaanse wals	X	☐
pan bati	X	☐
spaghetti	☐	X

Opdracht 5 (duo's)
a. Maak de juiste combinatie
1: Zambo a nakomeling van een blanke en een zwarte ouder
2: Mulat b een in Latijns- Amerika geboren nakomeling uit Spaanse ouders
3: Mesties c: nakomeling van een Amerindiaanse en een zwarte ouder
4: Criollo d: nakomeling van een blanke en een Amerindiaanse ouder
1: c 3: d
2: a 4: b
b. Een zwarte slavin baart een kind van een blanke man. Welke status heeft hun nakomeling?
Hangt ervan af. Als de blanke man het kind erkent, dan is zijn status mulat, geen slaaf.

Opdracht 6 (individueel)
Bekijk <i>figuur 2.5</i>
a. Wie had binnen dit rijtje het meeste aanzien in de Latijns- Amerikaanse samenlevingen

rond 1650?
A. Criollo
B. Zwarte slaven
C. Indianen
D. Mulatten
A, de Criollo
b. Geef twee manieren waaruit bleek dat iemand meer aanzien had dan iemand anders.
Soort werk, rijkdom (inkomen), leefomstandigheden, bijvoorbeeld woning en voertuig, kleding, enz.

Opdracht 7 (individueel)
Latijns-Amerikaanse gebieden waren kolonies van Europese landen.
a. Wat is een kolonie?
Een overzees gebied dat in handen is van een (in dit geval) Europees land.
b. Waarvoor dienden deze kolonies?
Het doel van de kolonies was om de kolonisator rijk te maken.
c. Probeer je in te leven in de situatie van toen. Hoe zou het zijn geweest voor de inheemse groepen om gekoloniseerd te worden?
Niet fijn. Ze zouden uiteindelijk bijna alles kwijtraken: hun leefwijze, cultuur, economieën en land.

Opdracht 8 (individueel)
a. Schrijf twee (2) oorzaken van de onafhankelijkheidsoorlogen van Latijns-Amerika op.
1 De criollo voelden zich gediscrimineerd door de Europeanen.
2 De welvaart die in de Amerika's ontstond, waar de Europeanen het meeste van profiteerden.
3 Onderdrukking
Enz.
b. In veel Zuid-Amerikaanse landen zijn pleinen, scholen, straten en nog veel meer vernoemd naar Simón Bolívar. Wat is jouw mening hierover?
Eigen mening.
c. Is dat ook zo op Aruba met onze libertador Betico Croes? Geef twee voorbeelden.
Ja, Plaza Betico Croes, Caja Betico Croes enz.

Opdracht 9 (individueel)
Maak gebruik van een atlas.
a. Uit hoeveel landen bestaat Latijns- Amerika tegenwoordig.
19 landen/staten
b. Waarom is het niet gelukt om deze landen te verenigen zoals de Verenigde Staten van Amerika (USA)?
De leiders/machthebbers van de verschillende republieken wilden hun macht niet verliezen aan een federale/centrale regering. Ze waren blijkbaar tegen centralisatie.

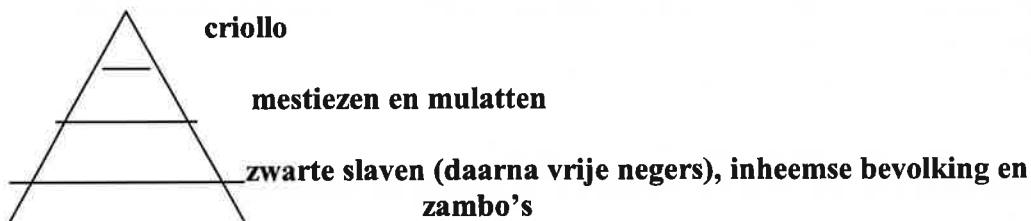
Opdracht 10 (individueel)
Door de onafhankelijkheidsoorlogen in Latijns-Amerika kwamen er veranderingen (<i>discontinuïteit</i>) en zijn er bepaalde zaken in de samenlevingen hetzelfde gebleven (<i>continuïteit</i>).
Geef twee voorbeelden van dingen die veranderde en twee voorbeelden van dingen die hetzelfde bleven.

Discontinuiteit: 1 geen kolonie meer, 2 nieuwe staten/landen, 3 criollo aan de top van de samenleving, 4 democratieën enz.

Continuiteit: 1 slavernij van zwarten, 2 onderdrukking van inheemse groepen, 3 economie (exporthandel) enz.

Opdracht 11 duo's

Schrijf de namen van de bevolkingsgroepen op de juiste plek.
Let goed op! (situatie na de dekolonisatie).

Paragraaf 2.2

Opdracht 12

a. Wat wordt bedoeld met soevereiniteit?

Zelfstandigheid/ autonomie.

b. Dat de Latijns- Amerikaanse landen in de 19^e eeuw soeverein werden, was een *oorzaak/gevolg* van de onafhankelijkheidsoorlogen, want....

Gevolg, want door het succes van de onafhankelijkheidsoorlogen tegen Europese landen werden de Latijns- Amerikaanse landen zelfstandig.

c. Vergelijk een soevereine staat met een koloniale staat. Noem twee voordelen van een soevereine staat ten opzichte van een koloniale staat.

1 Kunnen eigen beslissingen/keuzes maken;

2 winsten zijn voor eigen land;

3 eigen beheer grondstoffen.

Enz.

Opdracht 13 (individueel)

Wat zijn multi-etnische staten?

A. staten met één bevolkingsgroep/cultuur in de samenleving

B. staten met verschillende bevolkingsgroepen/culturen in de samenleving

C. staten die bestuurd worden door één bevolkingsgroep

D. staten die bestuurd worden door verschillende bevolkingsgroepen

B staten met verschillende bevolkingsgroepen/culturen in de samenleving

Opdracht 14 (individueel)
Wat hoort bij natievorming?
X stimuleren van gebruik van eigen taal.
☐ zorgen dat mensen andere talen belangrijk vinden.
X veel aandacht voor publicatie van volksverhalen, sprookjes en muziek.
☐ veel aandacht schenken aan muziek en kunst van andere landen.
X zorgen voor een groot land met een sterk leger.

Opdracht 15 (duo's)
Bekijk <i>figuur 2.12</i>
a. Wat wil de tekenaar van deze prent duidelijk maken?
Dat er een grote groep arme mensen zijn en een kleine groep rijke mensen in Latijns- Amerika wonen.
b. Welke bevolkingsgroep is 'the very rich'?
De criollo
c. Welke bevolkingsgroepen zijn 'the very poor'?
De Amerindianen, de zwarten, mestiezen en zambos en mulatten.
d. Welke vraag kun je met <i>figuur 2.9</i> formuleren?
Eigen antwoord.
B.v. Waarom zijn de meeste mensen in Zuid-Amerika arm en is maar een heel klein groepje heel rijke mensen?

Opdracht 16 (individueel)
a. Wat is het verschil tussen natievorming en staatsvorming?
Natievorming is het proces waarbij de culturele identiteiten van verschillende gemeenschappen in een staat steeds meer op elkaar gaan lijken en de onderlinge verbondenheid steeds groter wordt, terwijl staatsvorming het proces is waarbij vanuit een politiek centrum gezag wordt uitgeoefend over territoriale eenheden en de binnen deze territoria levende bevolkingen.
b. Schrijf twee redenen op waarom de inheemse bevolking en zwarten niet meededen aan de natievorming van Latijns-Amerikaanse landen.
1 omdat de criollo de inheemse bevolking en zwarten als inferieur beschouwden en daarom uitsloten van het natievormingsproces;
2 omdat de criollo vooral aandacht hadden voor staatsvorming.
c. Leg uit waarom vaak natievorming een verlengde is van staatsvorming.
Omdat er eerst duidelijke grenzen aanwezig moeten zijn, waarin het politiek centrum gezag kan uitoefenen. Daarna kunnen alle culturen zich binnen die grenzen ontwikkelen tot een eenheid.
d. Is het logisch dat natievorming vaak oorlog/conflict als gevolg heeft? Licht toe.
Ja, het gevoel bij een groep te horen, zoals dat bij het nationalisme het geval is, heeft ook altijd een uitsluitende werking. Dit leidt tot conflicten met de uitgesloten groep.
e. Is er ooit sprake geweest van nationalisme en natievorming op Aruba? Licht je antwoord toe.
Eigen antwoord. Je kunt bijvoorbeeld denken aan de jaren 30, de jaren 70 en de jaren 80 van de vorige eeuw m.b.t. het nationalisme. In het laatste decennium is er duidelijke natievorming te zien op Aruba, bijvoorbeeld wat betreft het Papiamentu in het onderwijs.

Opdracht 17 (duo's)

Internetvraag. Wie zijn de leiders (presidenten) van I. Argentinië, II Venezuela, III Nicaragua, IV Bolivia? Ga na bij welke bevolkingsgroep zij horen.

Land	President	afkomst
Argentinië	Cristina Fernandez de Kirchner	Criollo
Bolivia	Evo Morales	Inheems
Nicaragua	Daniel Ortega	Mesties
Venezuela	Hugo Chavez	Inheems/Mesties/ Zambo

Let wel: dit antwoord is een moment opname!

Paragraaf 2.3**Opdracht 18 (individueel)**

Gebruik de atlas (De Aarde ontwikkelingskenmerken B: economisch sterke en zwakke landen)

a. Welke cultuurgebieden zijn economisch sterk?

Welke cultuurgebieden zijn economisch sterk?	JA	NEE
Noord-Amerika	X	☐
Latijns-Amerika	☐	☐
Zwart Afrika	☐	☐
Europa	X	☐
Midden Oosten	☐	☐
Zuid-Oost Azië	X	☐

b. Ga na of de gebieden die je bij vraag a met nee hebt beantwoord, beschikken over natuurlijke hulpbronnen. (gebruik je atlas)

Ja

c. Leg uit waarom die gebieden economisch toch niet sterk zijn.

Waren allen ooit kolonies van Europese landen en hebben zich nog niet allemaal volledig economisch kunnen emanciperen.

Opdracht 19 (duo's)

Verklaar aan de hand van een voorbeeld de titel van deze alinea; wie betaalt, bepaalt

Eigen antwoord. Men kan denken aan voorbeelden op lokaal, regionaal of mondiaal niveau.

Bijvoorbeeld:

Stel dat Nederland Aruba geld geeft, dan willen ze ook invloed over de manier waarop dit geld besteed wordt.

Opdracht 20 (individueel)

Welke bewering(en) is/zijn juist

- I Noord- Amerika en Latijns-Amerika waren vroeger kolonies van Europese landen.
- II Noord- Amerika heeft zich eerder bevrijd van koloniaal gezag dan Latijns- Amerika.

- A. alleen I is juist
- B. alleen II is juist
- C. zowel I als II zijn juist
- D. zowel I als II zijn onjuist

C. zowel I als II zijn juist

Opdracht 21 (individueel)
a. Welk verschil was er tussen Noord-Amerika en Latijns-Amerika na de onafhankelijkheid voor wat betreft de wereldhandel?
Noord-Amerika verwierf een sterke economische positie in de wereldhandel, Latijns-Amerika niet.
b. Wat was daarvan de oorzaak?
Dat kwam omdat Noord-Amerika industrialiseerde en Latijns- Amerika niet.

Opdracht 22 (individueel)
a. In de tekst staat het begrip neokolonialisme. Neo betekent nieuw. Waarom spreekt men van een nieuw kolonialisme van Latijns-Amerika en de Cariben?
Deze gebieden hadden zich politiek en economisch bevrijd van de Europese landen, daarna namen de Noord- Amerikanen deze overheersing op economisch gebied over.
b. De leuze 'Amerika voor de Amerikanen' heeft te maken met:
A. de monroedoctrine
B. het kolonialisme
C. complete onafhankelijkheid van Latijns- Amerika
D. afschaffing van de slavernij
A. de monroedoctrine

Opdracht 23 (individueel)
a. Wordt de Verenigde Staten met deze prent positief of negatief afgebeeld? Leg je keuze uit.
Negatief, want hoewel zij hulp bieden aan Latijns- Amerika profiteren zij zelf daarvan.
b. Wie zou deze prent gemaakt hebben? Een voor- of tegenstander van de buitenlandse politiek van de VS
Een tegenstander.

Opdracht 24 (individueel)
Op Panama, Cuba en vooral Puerto Rico hebben de Noord-Amerikanen veel invloed.
a. Hoe is dat bijvoorbeeld op Puerto Rico te zien?
Engels is daar belangrijk. Op de luchthaven zijn de Amerikanen prominent aanwezig. Er is een Amerikaanse marine.
b. Waarom hebben de VS veel invloed op Puerto Rico?
Ze hebben Puerto Rico geholpen om onafhankelijk te worden, het land werd vervolgens echter door de VS geannexeerd. Puerto Rico heeft eigen bestuur (eigen grondwet), maar is nog altijd onderdeel van de VS.

Opdracht 25 (individueel)
Bekijk <i>figuur 2.20</i> Panamakanaal
a. Neem de kaart over en teken het Panamakanaal met rood over.
–
b. Zoek op in welke periode het Panamakanaal gegraven werd.
1881-1914
c. Waarom was het voor de Noord-Amerikanen belangrijk om het Panamakanaal te graven en te beheren?
Want met het kanaal hadden ze een waterweg tussen twee oceanen en konden dus

sneller hun producten verhandelen.

d. Waarom werden de Noord-Amerikanen in Panama in eerste instantie met open armen ontvangen?

Ze hielpen Panama namelijk met de zelfstandigheid van Colombia en daarna zorgden ze voor werkgelegenheid en stabiliteit en inkomen voor de overheid.

Opdracht 26 (duo's)

Lees *figuur 2.13*

a. Past deze Amerikaanse bemoeienis binnen de Monroe-doctrine? Licht toe.

Nee, deze bemoeienis strookt niet met de leuze: Amerika voor de Amerikanen. Ja, want het zorgde ervoor dat de VS economisch bemoeienis kreeg in dat gebied in plaats van de Europeanen.

b. Welk beeld hadden de Panamezen van de Amerikanen rond 1903

Een positief beeld.

c. Stelling: De Noord-Amerikanen zijn opportunisten omdat ze gebruik maken van een gelegenheid om eigen doelen te bereiken. Wat is jouw mening hierover?

Eigen mening.

Opdracht 27 (individueel)

Leg het begrip goodneighbour politiek uit aan de hand van het non-interventiebeleid van de VS van rond 1933.

Met het beleid dat ze zich niet gingen bemoeien met de binnenlandse politiek van de Latijns-Amerikaanse en Caribische landen, wilden ze aantonen dat ze goede burens waren. Een grote broer die alleen het beste met je voor heeft.

Opdracht 28 (individueel)

a. Hoe kijken de Panamezen nu naar de Noord-Amerikanen?

Waarschijnlijk met gemengde gevoelens. Hoewel ze weten dat de Amerikanen hun gebruiken, hebben ze op hun beurt de Verenigde Staten nodig op economisch gebied.

b. Welke conclusie kun je daaruit trekken? Is er sprake van verandering of continuïteit.

Verandering

c. Heeft het huidige beeld van de Latijns-Amerikanen over de Noord-Amerikanen bijgedragen tot de opkomst van populistische leiders als Chaves? Licht toe.

Ja, ze willen leiders die niet buigen voor alles wat de VS zeggen.

d. Waarom hebben Latijns-Amerikaanse en Caribische eilanden, inclusief Aruba, een haat-liefde verhouding met de VS en Europa?

Want hoewel wij de houding van de Amerikanen en Europeanen niet mogen, hebben we ze nodig voor economische stabiliteit.

Hoofdstuk 3

Inleiding

Opdracht 1 (duo's)

Bekijk *figuur 3.1* en *figuur 3.2*

Afrika is heel divers. Zoek op internet ten minste tien afbeeldingen op die voor jullie Afrika symboliseren. Verwerk deze afbeeldingen in een collage.

Door het maken van deze collage geeft de leerling weer wat zijn of haar beeld van Afrika is.

Paragraaf 3.1

Opdracht 2 (individueel)

a. Leg uit wat de wedloop om Afrika is.

De Europese strijd om macht en invloed in Afrika vanaf 1880 tot de eerste wereld oorlog.

b. Wat zijn de twee belangrijkste oorzaken van de wedloop om Afrika?

1. De Europese machten wilden goedkoop aan grondstoffen komen door hun invloed in Afrika te vergroten. Ze konden hun eigen producten bovendien weer aan de Afrikanen verkopen.

2. De Europese landen wilden hun macht in Afrika uitbreiden omdat dit hun aanzien onderling en in de wereld zou verhogen.

Opdracht 3 (individueel)

a. Waarom werd de Koloniale Conferentie van Berlijn georganiseerd?

De Koloniale Conferentie van Berlijn werd georganiseerd om ruzie onder de Europese staatshoofden te voorkomen en Afrika in verschillende invloedssferen onder te verdelen.

b. Waren de inwoners van Afrika ook uitgenodigd voor deze conferentie?

Nee

c. Hoe werden tijdens deze conferentie de grenzen van de nieuwe Afrikaanse landen vastgesteld?

De grenzen werden met een liniaal op de kaart van Afrika getrokken.

d. Werde hierbij rekening gehouden met bestaande grenzen?

Er werd hierbij geen rekening gehouden met bestaande grenzen.

Opdracht 4 (duo's)

Bekijk *figuur 3.5*

a. Kijk in je atlas. Welke Afrikaanse landen waren in het bezit van Duitsland?

Bijvoorbeeld: Togo, Namibië, Tanzania, Rwanda en Burundi, Kameroen

b. En welke van Frankrijk?

Bijvoorbeeld: Algerije, Marokko, Mauritanië, Senegal, Mali, Guinee, Ivoorkust, Niger, Burkina Faso, Benin, Gabon, een deel van Congo, Chad, Madagascar en de Centraal Afrikaanse Republiek

c. Zoek uit met behulp van je atlas welke twee landen onafhankelijk waren.

Ethiopië en Liberia

Opdracht 5 (individueel)

a. Waarom zou de Belgische regering vinden dat een liberale ideologie niet strookte met het hebben van een kolonie?

Liberalen geloven in vrijheid. Het hebben van koloniën staat haaks op dit vrijheidsideaal.

Bekijk *figuur 3.7*

b. Omschrijf wat je ziet in de spotprent.

Koning Leopold omhelst geldzakken terwijl hij denkt aan de mishandeling van

Congolezen.

c. Leg uit wat de tekenaar bedoelt met deze spotprent.

De tekenaar wil met deze prent duidelijk maken dat koning Leopold zich over de rugen van de Congolezen op een schandalige manier verrijkte.

Opdracht 6

Zet een kruis in de juiste kolom.

	waar	niet waar
De Conferentie van Berlijn bevestigde de al bestaande Afrikaanse grenzen.		x
Leopold II wilde Afrika ontwikkelen.		x
Feitelijk was Congo privé bezit van Leopold II.	x	
De Afrikanen werden zelf betrokken bij het trekken van de grenzen.		x
Leopold II ging de slavernij tegen.		x
De media zorgde ervoor dat er een einde kwam aan Leopolds schrikbewind.	x	

Opdracht 7 (individueel)

a. Wat is een etnische groep?

Een etnische groep is een groep mensen met een gezamenlijke cultuur en geschiedenis.

b. Wat waren de gevolgen van de grenzen van de Koloniale Conferentie van Berlijn voor de 10.000 in Afrika wonende stammen?

Veel van deze stammen werden samen in een enkele staat ondergebracht. Een groot aantal andere stammen werd verspreid over verschillende staten.

Opdracht 8 (duo's)

Lees *figuur 3.10*

a. Wat zou Jules Ferry bedoelen met beschavingsplicht?

Volgens Ferry waren de Afrikanen niet beschaafd. De Europeanen hadden volgens hem de plicht ze deze beschaving bij te brengen.

b. Is hier sprake van eurocentrisme? Beargumenteer je antwoord.

Er is hier sprake van eurocentrisme. Hij bekijkt Afrika niet vanuit een Afrikaans standpunt, maar puur vanuit een Europees standpunt.

c. Is hier sprake van racisme? Beargumenteer je antwoord.

Ja. Volgens Ferry bestaat er een verschil tussen hogere en lagere rassen. Het maken van dit onderscheid tussen rassen heet racisme.

d. Is er op Aruba ook sprake van racisme? Geef je eigen mening.

Eigen mening. Deze vraag zou voor de docent een goed aanknopingspunt kunnen vormen voor een discussie.

Extra opdracht (klassikaal)

Bekijk figuur 3.11 en figuur 3.12

In België en Nederland vonden veel mensen het onterecht dat Mondondo Kuifje in Afrika wilde verbieden. Het striboek maakt volgens hen deel uit van de Europese cultuur. Ze

vinden dat je het boek in 'zijn tijd' moet zien. Je moet je inleven in de standplaats van de tekenaar Hergé in de tijd dat hij het boek schreef. Toen was het volgens hen heel normaal om dat soort dingen te denken.

Vind jij dat Bienvenu Mbutu Mondondo gelijk heeft of niet?

Iedere leerling schrijft kort op wat zijn mening is over dit onderwerp. De docent wijst vervolgens verschillende leerlingen aan om hun mening toe te lichten.

Eigen mening van de leerling. Bij de beantwoording van deze vraag is het van belang of we iets in zijn tijd moeten zien of juist niet. Wisten mensen vroeger niet beter? Zo ja, maakt dit het dan minder erg?

Paragraaf 3.2

Opdracht 9 (individueel)

a. Leg in je eigen woorden uit wat dekolonisatie betekent.

Dekolonisatie is het proces waarin een kolonie onafhankelijk wordt van de kolonisator.

b. Leg uit wat het verband is tussen de dekolonisatie van Afrika en de Tweede Wereldoorlog.

Door de Tweede Wereldoorlog zagen de Afrikanen dat Europa niet onoverwinnelijk was.

c. Hoe kun je de begrippen kolonisatie en dekolonisatie toepassen op Aruba?

Aruba was door Nederland gekoloniseerd. Alhoewel Aruba nog steeds samen met Nederland in het koninkrijk zit, heeft Aruba zich toch voor een groot deel losgerukt van de koloniale overheersing door het verkrijgen van de StatusA.

Opdracht 10 (individueel)

a. Denk nog eens terug aan het kernbegrip natiestaat uit hoofdstuk 1. Waren de nieuwe Afrikaanse staten natiestaten? Waarom wel/niet?

De nieuwe Afrikaanse staten waren geen natiestaten omdat de grenzen van de staat en van de naties niet overeen kwamen.

Lees *figuur 3.15*

b. Wat is de 'zwarte duisternis' waarover Fanon het heeft?

De zwarte duisternis waar Fanon het over heeft is de eeuwenlange koloniale overheersing.

c. Wat bedoelt Frantz Fanon met het veranderen van gewoontes?

Het afschudden van de gewoontes die ze geleerd hadden van de Europeanen.

Opdracht 11 (individueel)

a. Lees *figuur 3.17* Is Nkrumah een voorstander van het panafricanisme? Onderbouw je antwoord.

Nkrumah is een voorstander van het panafricanisme. Hij wil dat de Afrikaanse staten zoveel mogelijk samenwerken aan een gezamenlijk toekomst.

b. Wat waren volgens de voorstanders de drie voordelen van het vasthouden aan de grenzen van de Conferentie van Berlijn?

Volgens de voorstanders zou het vasthouden aan de koloniale grenzen grotere landen, een sterkere economie en meer macht betekenen.

c. Welk argument voerden de tegenstanders aan?

Volgens de tegenstanders had iedere etnische groep recht op zijn eigen staat.

Opdracht 12 (duo's)

Bekijk *figuur 3.18* en *figuur 3.19*

a. Zet de volgende Afrikaanse landen op volgorde van het jaar dat ze onafhankelijk werden: Algerije, Angola, Democratische Republiek Congo, Ghana, Egypte, Kenia, Libië, Somalië, Mali, Niger en Tsjaad.

Egypte (1922), Libië (1951), Ghana (1957), Democratische Republiek Congo (1960/1997), Mali (1960), Niger (1960), Somalië (1960), Tsjaad (1960), Algerije (1962), Kenia (1963), Angola (1975).

b. Welke verschillende symbolen herken je?

Een halve maan, een adelaar, een pentagram, een ster, een zon en een schild met speren.

c. Zoek op het internet op waar de halve maansymbool voor staat.

De halve maan wordt vaak gebruikt als symbool voor het islamitische geloof.

Opdracht 13 (individueel)

Lees *figuur 3.20*

a. Wat was de oorzaak van de spanningen tussen de Hutu's en de Tutsi's?

De Belgen hadden gedurende de kolonisaties de Tutsi's gebruikt om de Hutu's te onderdrukken. Hierdoor ontstond er een kloof tussen de Hutu's en de Tutsi's.

b. Beargumenteer waarom hier wel of niet sprake is van genocide.

Er was hier sprake van genocide omdat er bewust geprobeerd werd een complete bevolkingsgroep uit te roeien.

Lees Valentines verslag over de Rwandese genocide (*figuur 3.21*).

c. Probeer je in te leven in de situatie van Valentine. Kun je je voorstellen dat jouw burens plotseling je vijanden zijn? Leg uit waarom je dit wel/niet kunt voorstellen.

Inlevingsvermogen van de leerling. Deze vraag zou een goed aanknopingspunt voor een klassikale discussie vormen.

Opdracht 14 (duo's)

a. Is apartheid gebaseerd op racistische ideeën? Beargumenteer je antwoord.

Apartheid is gebaseerd op racistische ideeën. Apartheid gaat er vanuit dat het het beste is om de rassen gescheiden te houden.

b. Nelson Mandela zei eens over vrijheid: Vrij zijn is niet alleen je ketenen afwerpen, maar ook op een manier leven die de vrijheid van anderen respecteert en bevordert. Wat bedoelt Mandela hiermee?

Dat vrijheid niet alleen betekent dat je zelf vrij bent, maar ook dat je je moet inzetten voor de vrijheid van anderen.

Paragraaf 3.3**Opdracht 15 (individueel)**

a. Nieuwe democratieën monden vaak uit in dictaturen. Denk maar aan Europa in hoofdstuk 1 (Napoleon) en Zuid-Amerika in hoofdstuk 2. Wat zou hier volgens jou de oorzaak van kunnen zijn?

Eigen inbreng van de leerling. Een mogelijk antwoord zou kunnen zijn dat de inwoners van deze landen niet gewend waren zichzelf te regeren.

b. Noem twee oorzaken voor het gebrek aan vooruitgang na de Afrikaanse onafhankelijkheid.

Drie mogelijke opties: de falende politieke leiders, de buitenlandse bemoeienis en de voortdurende economische afhankelijkheid.
c. Leg uit waarom deze oorzaken hun oorsprong in het imperialistische verleden vinden.
Afrika had geen ervaring met zichzelf besturen er waren daarom weinig ervaren leiders voor handen. Hier kwam bij dat de oude kolonistoren zich op politiek gebied bleven bemoeien met de voormalige kolonies. De ex-kolonies hadden bovendien een economie geërfd die op export naar de landen van de kolonistoren gericht was.

Opdracht 16 (duo's)
Lees <i>figuur 3.24</i> en bekijk <i>figuur 3.25</i>
a. Waarom hielp de C.I.A. Mobutu bij het plegen van een staatsgreep?
Ze waren bang dat het land onder de gekozen premier Patrice Lumumba communistisch zou worden. Ze wilden daarom een andere president.
b. Bekijk <i>figuur 3.25</i> goed. Geef een verklaring voor de volgende elementen: Mobutu als marionet, de bijl, de ring met het dollarteken.
Mobutu als marionet: de tekenaar ziet Mobutu als de marionet van de Verenigde staten. Hij doet wat de V.S. willen.
De bijl: de bijl staat voor het gewelddadige karakter van Mobutu's regering.
De ring met het dollarteken staat voor de macht van het Amerikaanse geld/het kapitalisme. De Amerikaanse regering gebruikt haar financiële overwicht om Congo te onderdrukken.
c. Wie is volgens jou de hand van de poppenspeler?
De hand van de poppenspeler moet de Verenigde Staten/de C.I.A voorstellen.
d. Wat wil de maker van <i>figuur 3.25</i> duidelijk maken?
De tekenaar wil duidelijk maken dat de V.S. op ondemocratische wijze de politiek van Congo naar zijn hand zetten.

Opdracht 17(individueel)
a. Waarom bleven de Afrikaanse landen afhankelijk van Europa?
Onder het koloniale bewind was de aandacht vaak gericht op de export van één product. Na de dekolonisatie gingen de meeste Afrikaanse landen hier gewoon mee door. De Afrikaanse landbouwgronden werden hierdoor niet gebruikt om voedsel voor de lokale bevolking te verbouwen, maar om producten voor de Europese markt te verbouwen.
b. Noem een oorzaak voor het gebrek aan economische vooruitgang.
Veel van de moderniseringspogingen waren zo ambitieus dat ze eerder voor economische achteruitgang dan voor vooruitgang zorgden. Een groot probleem was de betaling van de grote vernieuwingsprojecten.
c. Noem twee oorzaken voor de hongersneden in Afrika.
Slechte economische vooruitgang en droogte

Opdracht 18 (individueel)
a. Wat is het verschil tussen noodhulp en ontwikkelingssamenwerking?
Noodhulp is kortstondige hulp na bijvoorbeeld een slechte oogst, een oorlog of een natuurramp. Ontwikkelingssamenwerking is langdurige samenwerking en hulp die een structurele verbetering beoogt.
b. Noem de twee belangrijkste problemen die Afrika heeft bij de bestrijding van

HIV/aids.

1. Er is weinig informatie over de aids bekend onder de bevolking;
2. de medicijnen tegen aids zijn voor de gemiddelde Afrikaan te duur.

Extra opdracht (duo's)

Zoek op internet informatie op over een van de volgende onderwerpen: hongersnood, malaria of de aids/HIV problematiek in Afrika. Maak hier een flyer over waarop je aangeeft waarom hongersnood, malaria of aids in Afrika zo'n groot probleem vormen. Probeer ook duidelijk te maken wat aan dit probleem gedaan kan worden.

Eigen creativiteit van de leerling.

Opdracht 19(individueel)

a. Leg uit wat bedoeld wordt met het begrip groene muur.

Een muur van bomen die van oost naar west heel Afrika doorkruist.

b. Wat is de achterliggende gedachte bij het maken van deze natuurlijke muur?

De bedoeling van de muur is de opmars van de Sahara te stuiten.

c. Wat is het belangrijkste verschil tussen de groene muur en het idee van Yacouba Sawadogo?

De groene muur is een collectief plan, het idee van Yacouba is een particulier initiatief.

d. Wat is jouw mening hierover? Denk jij dat individuele acties beter helpen, of grootschalige acties zoals de groene muur. Onderbouw je mening.

Eigen mening van de leerling. Uit het antwoord moet wel duidelijk naar voren komen of hij of zij meer heil ziet in particuliere initiatieven of juist in initiatieven op overheidsniveau.

Opdracht 20 (individueel)

Bekijk *figuur 3.39*

a. Hoeveel mensen waren er in 2008 ondervoed in Afrika.

Iets meer dan 900 miljoen.

b. Is er dan sprake van een absolute of een relatieve toename van ondervoede Afrikanen?

Een absolute toename.

c. Is er vergeleken met het aantal inwoners een afname of een toename van het aantal ondervoede Afrikanen?

Er is vergeleken met de hoeveelheid inwoners een afname van het aantal ondervoede mensen. Het aantal ondervoede mensen groeit minder snel dan de totale bevolking.

Opdracht 21 (duo's)

Ga terug naar opdracht 1 en vorm dezelfde duo's. Maak een nieuwe collage over Afrika zoals jullie het nu zien. Voeg als je klaar bent de twee collages samen.

Eigen inbreng. De docent kan aan de hand van deze opdracht goed zien wat de invloed van de stof van dit hoofdstuk op de beeldvorming van de leerling over Afrika is.

Hoofdstuk 4

Inleiding

Opdracht 1 (duo's)

Bekijk *figuur.4.1*

a. Het Midden-Oosten wordt ook wel Zuidwest Azië genoemd omdat Midden-Oosten een eurocentrische term is. Leg uit waarom het Midden-Oosten een eurocentrische term is.

Het is de naam die in Europa bedacht is voor dit gedeelte van de wereld. Dit gebied is alleen oostelijk vanuit westers perspectief.

b. Pak je atlas erbij. Schrijf ten minste zes landen op die in 1683 in ieder geval voor een deel onderdeel uitmaakten van het Ottomaanse Rijk.

Egypte, Turkije, Griekenland, Bulgarije, Roemenië, Kroatië, Syrië, Irak, Libië, Algerije etc.

c. De beroemde stad Constantinopel bestaat nog steeds maar onder een andere naam. Zoek op in je atlas of op internet hoe deze stad tegenwoordig heet.

Istanbul

Paragraaf 4.1

Opdracht 2 (duo's)

a. Leg in je eigen woorden uit wat Arabisch nationalisme is.

Het gevoel van Arabisch sprekende mensen dat ze een gemeenschappelijke groep vormen.

b. Wat is de belangrijkste overeenkomst tussen de mensen die zichzelf Arabier noemen?

De taal

c. Vind je dat een taal een band schept tussen mensen? Gebruik Aruba als voorbeeld om je mening te onderbouwen.

Eigen inbreng

d. De vlag van de Arabische opstand zie je nog steeds terug in de vlaggen van veel moderne Arabische staten. Zoek op internet vijf landen die tegenwoordig nog steeds een variant van deze vlag gebruiken.

Voorbeelden zijn: Verenigde Arabische Emiraten, Palestina, Sudan, Jordanië, Koeweit, Jemen, Syrië.

Opdracht 3 (individueel)

a. Welk argument geeft Theodor Herzl voor zijn mening dat de Joden een eigen land moeten krijgen?

Joden konden hun eigen geloof niet belijden in de landen waar ze woonden.

b. Wat bedoelen zionisten met het begrip Joods thuisland?

Een Joodse natiestaat waarin het Joodse volk een thuis zou kunnen vinden.

c. Ben jij van mening dat er een overeenkomst is tussen zionisme en nationalisme? Licht je antwoord toe.

Het gevoel tot een groep te behoren en het streven naar een eigen staat.

Opdracht 4 (individueel)
a. Leg uit wat een diaspora is.
Een volk die verspreid raakt over de hele wereld.
b. Een ander bekend voorbeeld van een diaspora is de Afrikaanse diaspora die veroorzaakt is door de slavenhandel. Zoek op internet nog twee voorbeelden van een diaspora.
Drie voorbeelden zijn de Chinese diaspora, Indiase diaspora, de Sinti.
c. Geef je eigen mening over de volgende stelling: De Joden hebben net als ieder ander volk recht op een eigen land.
Eigen inbreng.

Opdracht 5 (individueel)
a. Waarom steunde het Verenigd Koninkrijk het Arabische verzet?
De Arabieren kwamen in opstand tegen het Ottomaanse Rijk die op zijn beurt de Duitsers steunden tijdens Wereldoorlog I.
<i>Lees figuur 4.10</i>
b. Welke boodschap geeft de Balfour-verklaring aan de zionisten?
Jullie hebben recht op je eigen land en wel in Palestina.
c. Welke boodschap geeft deze verklaring aan de bewoners van Palestina?
Dat de Palestijnen alle rechten behouden die ze bezaten.

Opdracht 6 (individueel)
a. Het Ottomaanse Rijk was erg groot. Na de Eerste Wereldoorlog viel het uiteen. Welk groot onafhankelijk land ontstond na het uiteenvallen van het Ottomaanse Rijk?
Turkije
b. Leg uit wat een mandaatgebied is. Gebruik het woord voogdij in je uitleg.
Een gebied dat onder voogdij staat van een ander land. Zorg ervoor dat de leerlingen weten wat 'voogdij' betekent.
c. Waar komt de naam Palestijnen vandaan?
Inwoners van het voormalige Palestina

Extra opdracht (individueel)
Er bestaan verschillende soorten terrorisme. De bekendste voorbeelden zijn religieus terrorisme, nationalistisch terrorisme en links terrorisme. Voor deze opdracht is het de bedoeling dat je in 200 woorden een eigen standpunt over terrorisme verwoord. Om achtergrondinformatie te zoeken mag je gebruik maken van kranten, boeken en het internet. Zorg ervoor dat je minimaal drie verschillende bronnen met elkaar vergelijkt.
Eigen inbreng

Paragraaf 4.2

Opdracht 7
Bekijk <i>figuur 4.17</i> en <i>figuur 4.18</i>
a. Over welk historisch onderwerp gaan deze spotprenten.
Het Palestinaconflict en de rol die Groot-Brittannië in dit conflict speelde.
b. Zet voor elke prent op een rijtje welke volkeren, naties of landen de verschillende figuren voorstellen.
<i>Figuur 4.17</i> Egypte, Irak, Israël, Libanon, Groot-Brittannië, Syrië en Amerika. <i>Figuur 4.18</i> Groot-Brittannië, Israël en Arabieren (Palestijnen)
c. Welke overeenkomsten zie je tussen beide figuren ?
De Joden en Arabieren worden als kinderen weergegeven. De Engelsen als als een volwassen man. Er is in beide gevallen sprake van een bom, een conflict dat tot ontploffing kan komen.
d. Beide spotprenten gaan over het Midden-Oosten conflict? De tekenaars verschillen van mening over de rol van Engeland. Omschrijf de rol die de Engelsen volgens de tekenaar speelden.
In <i>figuur 4.17</i> maken de landen van het Midden-Oosten ruzie, de Engelsen schieten te hulp als politieagent. In <i>figuur 4.18</i> krijgen de Engelsen de schuld van het conflict. Ze geven Palestina (de bom) aan de Joden en de Arabieren.

Opdracht 8 (individueel)
a. In 1948 riep Ben Goerion de staat Israel uit. Wat was hier het directe gevolg van?
Het uitroepen van de staat Israël betekende oorlog.
b. Leg in je eigen woorden uit wat de PLO is.
Een organisatie om de Palestijnen te bevrijden en een eigen staat te geven.
d. Wat was een van de belangrijkste gevolgen van de oprichting van de PLO voor de Palestijnen?
Palestijnen gingen zich Palestijns voelen.

Opdracht 9 (individueel)
a. De Palestijnen noemen de Zesdaagse Oorlog 'an-Naksah' wat vrij vertaald 'de terugslag' of 'de tegenvaller' betekent. Leg uit waarom ze deze oorlog zo noemen.
Ze verloren en Israël veroverde veel Palestijns grondgebied.
b. Noem twee redenen waarom de Verenigde Staten Israel steunden tijdens de Yom Kippoeroorlog.
Israël ligt in een gebied waar de Verenigde Staten veel olie koopt. Het is handig om daar een bondgenoot te hebben en goed voor wapenverkoop.
c. Waarom spreken we na deze drie oorlogen van bezette gebieden?
Israël heeft na de oorlog een aantal veroverde gebieden niet teruggegeven.

Opdracht 10 (duo's)
a. Welke landen maken tegenwoordig deel uit van de OPEC?
Algerije, Angola, Ecuador, Irak, Iran, Koeweit, Libië, Nigeria, Qatar, Saoedi-Arabië, Verenigde Arabische Emiraten, Venezuela.
b. In <i>figuur 4.26</i> zie je vier jongens fietsen op een verlaten snelweg. Waarom was het voor deze jongens mogelijk om op de autosnelweg te fietsen?
Autoloze zondag. De Nederlandse regering had dit ingevoerd om de olietekorten aan te pakken. OPEC boycotte Nederland vanwege vermeende wapenleveranties aan Israël.
c. Noem een voorbeeld waarom Aruba last had van de oliecrisis en een voorbeeld waarom Aruba ook profiteerde van de oliecrisis.
Aruba had er baat bij omdat de Venezolanen hier geld kwamen uitgeven. Nadeel in dit geval was de olie die schaars begon te worden zodat er te weinig was om te raffineren voor de raffinaderij.
d. Nederland en de VS werden gestraft door de OPEC voor de levering van wapens aan Israël. Maar de OPEC had ook economische motieven om een oliecrisis te veroorzaken. Welk motief was dit?
Door de olie duurder te maken, zouden ze meer geld verdienen.

Opdracht 11 (duo's)
Bekijk <i>figuur 4.28</i>
a. Als je naar deze kaartjes kijkt, welke verandering zie je dan? Omschrijf per kaartje wat er veranderd is.
1: Bijna al het land is van Palestijnen; 2: het merendeel van het land is onderdeel geworden van de staat Israël, behalve de Westoever en de Gazastrook; 3: Israël heeft Gazastrook, de Sinaï, de Westoever en de Syrische Golanhoogte veroverd; 4: Sinaï en Gazastrook zijn teruggegeven. De Westoever en de Golanhoogte blijven bezette gebieden.
b. Wat waren de oorzaken van die veranderingen? Schrijf voor ieder kaartje op wat de oorzaak van de verandering was.
1. Joodse kolonisatie; 2. uitroepen staat Israël; 3. zesdaagse oorlog; 4. Yom Kippoer oorlog.

Paragraaf 4.3

Opdracht 12 (individueel)
a. Waarom keerden veel mensen in het Midden-Oosten zich van de Westerse wereld af?
Voortdurende westerse inmenging.
b. Wat is een van de belangrijkste gevolgen hiervan?
Moslimfundamentalisme
c. Waarom is het voor Amerika belangrijk om bondgenoten te hebben in het Midden-Oosten?
Olie
d. Tegenwoordig geven westerse landen veel geld uit aan groene energie. Noem twee redenen hiervoor.
1. beter voor het milieu;

2. onafhankelijkheid van olieproducerende landen;
3. de olievoorraden zullen vroeg of laat op zijn.

Opdracht 13 (individueel)

a. Waarom viel Irak Iran aan?

Om grondgebied te veroveren waar veel olie zat.

b. Wat was het directe gevolg van de Irakese aanval op Koeweit?

Golfoorlog.

c. Saddam Hoessein had een leger van een miljoen man. Vergelijk dit met het inwonertal van Aruba. Hoeveel keer de Arubaanse bevolking was dit leger groot?

10x.

Opdracht 14 (duo's)

a. Tijdens de aanslagen van 11 september 2001 zat jij nog op de kleuter- of basisschool. Vraag aan je ouders of zij nog weten waar ze waren, of wat ze aan het doen waren toen deze aanslag plaatsvond.

Eigen inbreng.

b. Kun je je nog de televisiebeelden herinneren van de aanslagen? Zo ja, kun je vertellen welke beelden jij je herinnert?

Vliegtuigen die zich in de Twin Towers boren.

c. Sinds de uitvinding van televisie en internet gaat het nieuws als een lopend vuurtje over de wereld. Een oorlog of een aanval zoals die op New York is meteen bekend over de hele wereld. Leg uit waarom dit zo is.

Door deze media krijg je nieuws dat ver weg is, meteen te zien.

Opdracht 15 (individueel)

a. Wat is volgens Osama Bin Laden de achterliggende reden van de aanslag op de Twin Towers?

Mensen leven niet volgens de regels van de islam.

Lees figuur 4.37

b. Van welke godsdienst is Al-Zarqawi een aanhanger?

Islam

c. Waarom is Al-Zarqawi tegen democratie?

In een democratie mag iedereen zelf zijn godsdienst kiezen.

Extra opdracht (individueel)

De terroristen die de Verenigde Staten hebben aangevallen hoorden bij een netwerk van terroristen: Al Qaida. Deze groepering werd een vijand van de Verenigde Staten. Al Qaida is verspreid over de hele wereld, dit maakt het moeilijk ze te bestrijden. Het is onmogelijk om deze groep in één land of stad te bestrijden, ze zitten overal. De oorlog tegen terreur kan morgen zomaar op een andere plek beginnen. Waarom is dit voor een leger een moeilijke manier van oorlog voeren?

Ze weten niet welke mensen aanhanger zijn van deze terreurorganisatie. Mensen die lid zijn van deze organisatie verschuilen zich onder het gewone volk.

Opdracht 16 (duo's)
Lees <i>figuur 4.38</i>
a. Welke mening had president Bush over de Islam
Een godsdienst die vreedzaam is.
b. Wat is het verschil tussen iemand die moslim is en iemand die moslimextremist is?
Een doorsnee islamiet beoefend zijn godsdienst op een vreedzame manier. Extremisten plegen aanslagen, zijn tegen vrijheid en vooruitgang. Er is bij hen geen ruimte voor godsdienstvrijheid en vrijheid van meningsuiting.
c. Kijk naar de volgende uitspraken en geef aan of ze bij een gewone moslim horen of bij een extremistische moslim of bij allebei?
a) Allah is de enige God.
b) Iedereen die niet in Allah gelooft moet dood.
c) Ieder mens is gemaakt door Allah. We moeten niet over elkaar oordelen dat doet Allah wel.
d) Het is goed om geweld te gebruiken om mensen tot de islam te bekeren.
a. gewone moslim
b. moslimextremist
c. gewone moslim
d. moslimextremist

Opdracht 17 (individueel)
a. Wat willen terroristen met hun acties bereiken?
Terroristen willen aandacht voor hun zaak en ze willen de bevolking angst inboezemen.
b. Stelling: de moderne media zorgen ervoor dat terroristische aanslagen op veel meer aandacht kunnen rekenen als ongeveer 100 jaar geleden. Leg deze stelling uit.
We zijn als gevolg van televisie en internet continu op de hoogte van alles wat in de wereld gebeurt door televisie en internet, krijgen we veel informatie over terroristische aanslagen.
c. Denk je dat terroristen dankbaar zijn voor al die media-aandacht? Leg uit waarom je dit denkt.
Ja, hierdoor krijgen ze de aandacht die ze wilden en kunnen ze de mensen angst inboezemen.
d. Leg uit waarom de aanslagen van 11 september terroristische aanslagen zijn.
Het zijn aanvallen, niet door een staat uitgevoerd op gewone burgers met een politiek of religieus doel.

Opdracht 18 (individueel)
a. Waarom vielen de Verenigde Staten Afghanistan aan?
De VS dachten dat Osama Bin Laden zich daar verborg.
b. Wat had deze aanval te maken met de strijd tegen het terrorisme?
Osama Bin Laden was de leider van de terreurorganisatie Al-Qaida.
c. Welk argument droegen de Amerikanen aan om Irak binnen te vallen?
Ze beweerden dat Irak massavernietigingswapens had. Een bewering die nooit bewezen is.

Opdracht 19 (duo's)

Maak een tijdsbalk waarin je de volgende gebeurtenissen op de goede volgorde zet. Vermeld bij iedere gebeurtenis het juiste jaartal: Yom Kippoeroorlog, Ben Goerion roept de staat Israel uit, Camp David-akkoorden, Zesdaagse oorlog, Groot Brittannië draagt het mandaat van Palestina over aan de Verenigde Naties, oprichting PLO, aanslag op de Twin Towers, het uiteenvallen Ottomaanse Rijk, Balfour-verklaring.

1. **1917 Balfour-verklaring**
2. **1923 Het uiteenvallen Ottomaanse Rijk**
3. **1947 Groot Brittannië draagt het mandaat van Palestina over aan de Verenigde Naties**
4. **1948 Ben Goerion roept de staat Israel uit**
5. **1964 Oprichting P.L.O.**
6. **1967 Zesdaagse oorlog**
7. **1973 Yom Kippoeroorlog**
8. **1978 Camp David-akkoorden**
9. **2001 Aanslag op de Twin Towers**

Deel D

Kopieermappen

KOPIEERMAP 1:

Het opstellen van een logboek

Het logboek is een belangrijk onderdeel van je onderzoek. Je vermeldt in je logboek alle gegevens die je verzamelt en die je verwerkt. Een logboek heeft een aantal functies:

- Het is voor jou een hulpmiddel bij het bijhouden van de voortgang van het onderzoek.
- Het is voor je docent een hulpmiddel om snel inzicht te krijgen in het gevolgde werkproces.

Elke leerling moet individueel een logboek bijhouden.

Je docent moet te allen tijde in de gelegenheid zijn om het logboek in te zien.

LOGBOEKFORMULIER VOOR DE PRAKTISCHE OPDRACHT GESCHIEDENIS

Data	Tijd	Stap	Verrichte werkzaamheden	Op welke moeilijkheden stuitte je bij het uitvoeren van deze werkzaamheid?
------	------	------	-------------------------	--

Week 1 Datum:				
Week 2 Datum:				
Week 3 Datum:				
Week 4 Datum:				
Week 5 Datum:				
Week 6 Datum:				
Week 7 Datum:				
Week 8 Datum:				
Week 9 Datum:				

STAP 1: Het formuleren van de hoofd- en deelvragen en hypothese.

Onderwerp:

Hoofdvraag:

Hypothese:

Deelvraag 1:

Deelvraag 2:

Deelvraag 3:

STAP 2: Het opstellen van een plan van aanpak

Taken die uitgevoerd moeten worden	Wat heb je nodig?	Wie gaat het uitvoeren?	Aantal uren	Wanneer moet het klaar zijn?

STAP 3: Het verzamelen van informatie

Noteer welke bronnen je voor je onderzoek gaat gebruiken. Stel bij elke bron vast of de gegevens bruikbaar, betrouwbaar en representatief zijn.

Bron:	
	Bruikbaar omdat:

Bron:	
	Bruikbaar omdat:

Bron:	
	Bruikbaar omdat:

Bron:	
	Bruikbaar omdat:

Bron:	
	Bruikbaar omdat:

Bron:	
	Bruikbaar omdat:

Bron:	
	Bruikbaar omdat:

STAP 4: Het ordenen, bewerken en analyseren van informatie

Noteer in je logboek hoeveel tijd je hebt besteed aan deze activiteiten.

STAP 5: Het beantwoorden van de hoofd- en deelvragen. Het vergelijken van de hypothese met het resultaat.

Het beknopte antwoord op deelvraag 1 luidt als volgt:

(antwoord formuleren in je eigen woorden).

Het beknopte antwoord op deelvraag 2 luidt als volgt:

(antwoord formuleren in je eigen woorden).

Het beknopte antwoord op deelvraag 3 luidt als volgt:

(antwoord formuleren in je eigen woorden).

Het beknopte antwoord op hoofdvraag luidt als volgt:

(antwoord formuleren in je eigen woorden).

Het vergelijken van de hypothese met het resultaat.

STAP 6: Het formuleren en beargumenteren van een eigen mening

STAP 7: Het maken van een schriftelijk verslag

Noteer in je logboek hoeveel tijd je hebt besteed aan deze activiteit.

STAP 8: Het terugblikken op de praktische opdracht

Procesevaluatie

Hoe heb je het werk aangepakt?	
Wat ging er goed?	
Wat heb je bijgesteld?	
Wat zou je de volgende keer anders doen?	
Heb je optimaal gebruik gemaakt van de beschikbare tijd?	

Productevaluatie

Wat wilde je onderzoeken?	
Is je verwachte hypothese uitgekomen?	
Welke historische vaardigheden heb je in het onderzoek uitgewerkt? Omcirkel de juiste vaardigheden:	-bron en vraagstelling -inleving en standplaatsgebondenheid -feit en mening -oorzaak en gevolg -continuïteit en verandering -interpretatie
Welke tips heb je voor je docent?	

KOPIERMAP 2:

STAP 1 Het formuleren van de hoofd- en deelvragen en hypothese.

1. Het kiezen van een onderwerp

Haal ideeën over koninkrijksaangelegenheden uit kranten of tijdschriften.

Je kunt een bezoek afleggen aan de bibliotheek (afdeling Arubiana). In de kopieermap vind je ook bruikbare informatie.

Als je ideeën opgedaan hebt kun je een keuze gaan maken. Het beste onderwerp om te gaan onderzoeken is het onderwerp dat je het meest interesseert en het onderwerp waar je voldoende materiaal over kunt vinden.

Zorg ervoor dat alles wat je hierbij bedenkt en beslist in je logboek komt te staan.

2. Bedenk een voorlopige hoofdvraag

De hoofdvraag is de vraag waarop je na je onderzoek het antwoord kunt geven. Wat ga je precies onderzoeken?

Geef een voorlopig antwoord op de hoofdvraag. Dit is je hypothese.

3. Omschrijf ieder begrip in de hoofdvraag

- Schrijf in je logboek alle woorden uit je voorlopige hoofdvraag onder elkaar op.

4. Bedenk een aantal deelvragen

Van ieder begrip in je hoofdvraag schrijf je daarna op wat je je daarbij voor vragen kunt stellen. Je kunt de begrippen ook aan elkaar koppelen om tot deelvragen te komen.

Zoek ook naar meer informatie in boeken en tijdschriften.

5. Houd je logboek bij: maak hoofdstukken

Je legt in je logboek vast waarom je juist voor deze deelvragen gekozen hebt. Iedere stap die je genomen hebt, zet je op papier in je logboek.

Voor iedere deelvraag maak je nu een hoofdstuk in je logboek. Steeds als je informatie vindt over de deelvraag, voeg je het toe in je logboek.

Je neemt de volgende onderdelen op in je logboek:

- *Je hoofdvraag*
- *Uitleg van de betekenis van de begrippen*
- *Alle mogelijke deelvragen*

KOPIEERMAP 3:

STAP 2 Het opstellen van een plan van aanpak

Een plan van aanpak is een chronologisch opgestelde lijst van activiteiten, waarbij per activiteit globaal is aangegeven hoelang deze duurt. Zo'n plan van aanpak is nodig om aan het begin een goed beeld te krijgen van de activiteiten die nodig zijn om het onderzoek uit te voeren.

6. Schrijf op welke bronnen je gaat gebruiken.

Je gaat eerst opschrijven welke bronnen je gaat gebruiken. Je kunt kiezen uit verschillende bronnen. Denk aan de bibliotheek, het internet, het houden van een interview.

De bibliotheek: hier vind je boeken, krantenarchieven en tijdschriften. Bij de afdeling Arubiana van de bibliotheek kun je het beste terecht.

7. Stel een lijst van taken op.

Nadat je bepaald hebt welke bronnen je gaat gebruiken, maak je een lijst van de verschillende taken. Omdat je de praktische opdracht uitvoert in een groepje van twee of drie, is het noodzakelijk om in je plan van aanpak duidelijk aan te geven wie wat uitvoert. Zorg ervoor dat alle individuele planningen op elkaar afgestemd zijn en kom als groepje regelmatig bij elkaar.

- *Moet je gegevens uit boeken en van internet halen?*
- *Moet je zelf onderzoek doen?*
- *Moet je mensen interviewen?*
- *Welke boeken heb je nodig en waar kun je die vinden?*
- *Weet je zeker dat je op internet kunt vinden wat je zoekt?*
- *Welke materialen heb je nodig en waar kun je die vinden?*
- *Wie moet je vragen om te helpen?*

8. Maak een tijdsplanning

Maak een planning waarin je tijd inruimt voor:
Vorbereiding
Onderzoek, informatie verzamelen
Gegevens verwerken
Een verslag maken

- *Verdeel de taken*
- *Houd 25% van je tijd vrij als uitloop*
- *Begin met afspraken met mensen*
- *Begin snel met lezen en onderzoek doen.*

Taken die uitgevoerd moeten worden	Wat heb je nodig?	Wie gaat het uitvoeren?	Aantal uren	Wanneer moet het klaar zijn?

KOPIEERMAP 4:

STAP 3 Het verzamelen van informatie

1. Het verzamelen van informatie

Het verzamelen van gegevens kun je op verschillende manieren doen. Zoek bronnen die een antwoord kunnen geven op je hoofd- en deelvragen. Als bronnen kunnen dienen: boeken, dagboeken (internet) artikelen, kranten, films, tv-programma's, radio-uitzendingen, mensen, schilderijen, monumenten, et cetera.

N.B. Google is geen bron! Bedenk dat Wikipedia door iedereen gevuld kan worden en daardoor lang niet altijd een betrouwbare bron is. De gegevens die daar vermeld staan, moet je altijd controleren!

1. Begin met bijvoorbeeld Google

- Benoem je onderwerp op verschillende manieren
- Kijk ook op Engelse, Franse en Duitse sites
- Maak van alles een 'favoriet'

2. Neem alleen betrouwbare informatie

- Geen 'reclamepraat'
- Geen werkstuk van een andere leerling
- Wel informatie die je op meerdere sites tegenkomt
- Wel informatie van bibliotheken en officiële instituten

3. Noteer de herkomst

- Naam van de schrijver
- Website (url)
- Jaartal
- Land en plaats

4. Kopieer en plak

- Maak een worddocument.
- Kopieer daarin alle belangrijke info, met herkomst.

5. Schrijf je eigen verhaal

- Neem teksten niet letterlijk over.
- Onderstreep de belangrijke onderdelen.
- Maak uit verschillende bronnen je eigen verhaal.

Figuur K4.1. Verzamelen van informatie via het internet

HET INTERVIEW

1. Wat wil je te weten komen?

- Lees je in.
- Bedenk vragen.

2. Kies iemand en nodig hem uit.

- Zeg waarom je wilt interviewen.
- Noem vooraf je hoofdvraag en deelvragen.
- Spreek af hoe lang het mag duren.

3. Stel vragen op de juiste manier.

- Stel open vragen: 'Op welke manier....?', 'Hoe komt het dat...?', 'Wie heeft....?'. Dan krijg je een lang antwoord.
- Stel niet gesloten vragen (die beginnen met een werkwoord):
 - 'Vindt u?' 'Nee.'
 - 'Hebt u.....?' 'Ja.'

Dan krijg je een kort antwoord.

- Stel geen keuzevragen: 'Houdt u van kip of van beef? (allebei niet)

4. Stel je vragen op en bereid het gesprek voor.

- Bedenk vooraf zoveel mogelijk open vragen.
- Bedenk hoe je alles vastlegt: opschrijven of mp3-recorder?

5. Neem het interview af.

- Stel je vragen.
- Bedenk na ieder antwoord een doorvraag.
- 'Kunt u dat uitleggen?'
- 'Waarom is dat dan zo?'

- 'Hoe is dat dan gekomen?'
 - Bedank voor het interview.
- 6. Werk het interview uit.**
- Schrijf alles op.
 - Maak van de belangrijke informatie een lopend verhaal.

Figuur K4.2. Gegevens verzamelen: Interviewen

2. Check of de verkregen informatie bruikbaar en betrouwbaar is.

Kijk of je informatie over de vraag gaat. Alle gegevens moet je heel kritisch bekijken: zijn de gegevens echt belangrijk voor het beantwoorden van de hoofdvraag?

Ook is het belangrijk om te checken of je bronnen betrouwbaar zijn. In *figuur K4.3* vind je een stappenplan om bronnen op waarde te beoordelen. Je checkt bronnen op zakelijke gegevens en op inhoudelijke gegevens.

ZAKELIJKE GEGEVENS

1. Wat is de aard van de bron?
Een krant is in het algemeen minder betrouwbaar dan een boek.
Veel internetartikelen zijn oppervlakkig. Wetenschappelijke boeken en artikelen zijn inhoudelijk meestal beter dan populaire boeken
2. In welk jaar (en op welke datum) is de bron gemaakt?
Hoe recenter de bron, des te meer kan hij gebaseerd zijn op de nieuwste opvattingen over het onderwerp.
3. Wat is de hoeveelheid tekst?
Als een boek veel plaatjes heeft, hoeft het niet slecht te zijn, maar meestal wijst weinig tekst op weinig diepgang.
4. Is er een literatuurlijst en hoe lang is die lijst?
Als achter in het boek een uitgebreide literatuurlijst staat, wijst dit op grondig onderzoek van de schrijver.
5. Wie is de auteur: een vakman of amateur?
6. Heb je meerdere bronnen gebruikt?
Eén bron gebruiken is altijd gevaarlijk. Controleer de feiten met een andere bron(nen).

INHOUDELIJKE GEGEVENS

1. Wie heeft de bron gemaakt?
Heeft hij er belang bij om iets anders dan de hele waarheid te schrijven?
2. Hoe is hij aan zijn gegevens gekomen?
Heeft hij het zelf meegemaakt of heeft hij zelf onderzoek gedaan? Of heeft hij het van anderen?
Zijn dat goede bronnen en heeft hij de gegevens goed verwerkt?
3. Waarom heeft hij deze bron gemaakt?

Figuur K4.3. Betrouwbaarheid van bronnen. Bron: Vaardighedenkaart

3. Kijk terug op de verzamelde informatie.

Geef altijd aan welke bronnen je gebruikt hebt.

Voeg altijd een beoordeling van je bronnen toe.

Geef altijd aan welke tegenstellingen je in bronnen bent tegengekomen.

KOPIEERMAP 5:

STAP 4 Het ordenen, bewerken en analyseren van informatie

1. Bij het **ordenen van informatie** deel je de informatie binnen elke deelvraag in categorieën in; bijvoorbeeld naar thema, tijd of gebied. Of je zet de informatie in een bepaalde volgorde.
2. Bij het **bewerken van informatie** maak je de reeds geordende informatie per deelvraag overzichtelijker en toegankelijker.
3. Bij het **analyseren van informatie** vergelijk je de onderzoeksresultaten met dat wat je al wist, je vergelijkt bronnen onderling en je formuleert algemene uitspraken op grond van de geordende en bewerkte informatie. Tenslotte kom je tot een eigen mening door meningen en argumenten over de hoofd- en deelvragen te vergelijken.

1. Het ordenen van de informatie

Stap 1:	Controleer of de gevonden informatie goed is geordend naar deelvraag.
Stap 2:	Onderscheid binnen iedere deelvraag categorieën. Je kan bijvoorbeeld indelen op grond van: • Thema (bijv. begrippen, kenmerken, ontwikkelingen, oorzaken/gevolgen, maatregelen, opvattingen, voor- en tegenargumenten) • Tijd (chronologie, periodes) • Gebied (waar iets heeft plaatsgevonden)
Stap 3:	Zet de categorieën die je hebt onderscheiden vervolgens in een volgorde (bijv. eerst en later, oorzaken en gevolgen) of rangorde (bijv. van groot naar klein, van jong naar oud, van belangrijk naar minder belangrijk, van veel voorkomend naar weinig voorkomend, enz.)

2. Het bewerken van de informatie

Stap 1:	Haal de kern of de voor jouw vraag relevante gegevens uit de verzamelde gegevens.
Stap 2:	Maak van de verzamelde teksten een samenvatting of schema. Maak van statistische gegevens tabellen, grafieken of diagrammen.

3. Het analyseren van de informatie

Stap 1:	Formuleer uitspraken: • Zet per bron kenmerken en verbanden (patronen, oorzaken, gevolgen of ontwikkelingen) op een rijtje. Formuleer daarover uitspraken. • Vergelijk bronnen onderling (bevestigen ze elkaar, spreken ze elkaar tegen, kan je er algemene uitspraken over doen?). • Vergelijk de uitkomsten van je analyse met begrippen, regels, modellen en theorieën over het onderwerp en je eigen voorkennis.
Stap 2:	Bepaal je mening per deelvraag: • Maak een overzicht van betrokken auteurs/belangengroepen/personen, hun meningen en argumenten. • Geef per auteur/belangengroep/persoon aan welke waarden, normen of visies een rol gespeeld hebben bij hun meningsvorming. • Vergelijk vooraf bekende meningen met de gevonden meningen/argumenten. • Zet eventueel de voor- en nadelen van alle beargumenteerde meningen een op rij.

KOPIEERMAP 6:

STAP 7 Het maken van een schriftelijk verslag

Het schriftelijk verslag moet bestaan uit:

1. Titelpagina
2. Inhoudsopgave
3. Inleiding
4. Onderzoeksresultaten
5. Conclusie
6. Bronnenlijst
7. Evaluatie

Het verslag moet getypt en geprint ingeleverd worden. De tekst moet worden geprint met zwart inkt. Lettertype 12 en Times New Roman. Let goed op je spelling en het gebruik van leestekens. Vaak zal de spellingscontrole in je tekstverwerkingsprogramma niet alle fouten eruit halen. Lees daarom je eigen teksten altijd nauwkeurig door en laat je tekst ook door iemand anders lezen, voordat je deze definitief bij je docent inlevert.

Je kunt met illustraties werken om je verhaal verder te onderbouwen of te verlevendigen: tabellen, grafieken, kaarten, citaten, foto's, cartoons en dergelijke. Zorg ervoor dat de illustraties functioneel zijn.

Titelpagina:

De titel moet kort en krachtig de inhoud karakteriseren. Gebruik geen afkortingen in de titel. Zorg voor een titel die past bij je tekst. Op de titelpagina staat achtereenvolgens vermeld:

- Titel met een afbeelding
- Voorletters en achternaam van de schrijver
- Vak
- School en klas
- Naam begeleider
- Datum van inlevering

Inhoudsopgave:

De inhoudsopgave geeft in het kort de opbouw van het verslag weer. Het bestaat uit de namen van de hoofdstukken. Een lezer moet meteen weten waar hij wat kan vinden.

Inleiding:

In de inleiding schrijf je op waarom je voor dit onderwerp gekozen hebt, in het kort de vraagstelling en het antwoord en hoe je het zelf vond om dit onderzoek te doen.

Je neemt ook in de inleiding op:

- de hoofdvraag en de deelvragen
- bekende gegevens, theorie (hier vertel je kort wat al bekend is over het onderwerp)
- werkwijze: hoe je het onderzoek uitgevoerd hebt.

De definitieve versie van de inleiding kan pas worden geschreven wanneer de indeling en de inhoud van het schriftelijk verslag vastliggen.

Onderzoeksresultaten/ de hoofdtekst:

Iedere deelvraag is de titel van een hoofdstuk. Als je erg veel gegevens hebt gevonden kun je die in een aparte bijlage opnemen. De titels van de hoofdstukken zijn kort. Zorg ervoor dat de titel de essentie weergeeft van het betreffende hoofdstuk. Een hoofdstuk bestaat uit ongeveer een A-4 pagina. Tabellen, figuren en plaatjes kunnen uiteraard worden gebruikt. Ze moeten wel worden voorzien van een volgnummer en een titel. In de tekst zelf verwijst je naar de figuur of tabel.

Conclusie:

De conclusie is de afsluiting van je onderzoek. In je conclusie geef je antwoord op je hoofdvraag.

1. Begin de conclusie met het herhalen van de hoofdvraag.
2. Je bespreekt daarna de deelvragen en maakt hiervan een korte samenvatting. In principe komt er dus in de conclusie geen nieuwe informatie meer aan bod. De samenvatting is een korte, kernachtige

Bronnenlijst:

weergave van de inhoud van de hoofdtekst met onder meer de hoofdconclusies (antwoord op de hoofdvraag) van het onderzoek.
3. Tenslotte geef je je eigen mening over het onderwerp.

Een lijst met informatie over alle bronnen die gebruikt werden om je onderzoek te verrichten.

Boeken: Schrijver, voorletters en tussenvoegsel, (jaartal), titel, plaats van uitgeverij: naam van uitgeverij.

Boer, E de, (2005), Aardig Vaardig.
Leeuwarden: Eisma Edumedia.

Kranten/tijdschriften:

Schrijver, voorletters en tussenvoegsel, (jaartal), titel artikel, naam van de krant/het tijdschrift, datum/nummer van de jaargang, begin- en eindpagina.

Boekhoudt J., (2005), Het Koninkrijk
anno 2005. Amigoe, 27 November
2005, pagina 5.

Internet:

Schrijver, URL, Plaats en jaartal

Koops B.J., www.recht.nl/doc/eciteer-12-01.pdf, Gent, 2005

Andere bronnen die je vermeldt in je bronnenlijst zijn de namen van personen die je geïnterviewd hebt, tv-programma's, radio-uitzendingen, musea, schilderijen et cetera.

Evaluatie:

Je kijkt terug op twee zaken: het onderzoeksproces en de eindproducten (het schriftelijke verslag). Dit kun je doen aan de hand van je logboek.

Onderzoeksproces:

- **Hoe ging het onderzoek?**
- **Vertel over de stappen die je moest nemen; wat goed ging en wat minder goed ging.**
- **Wat zou je eventueel een volgende keer anders doen?**
- **Vertel iets over de planning, de uitwerking, hoe je het vond.**

Het product:

- **Ben je tevreden over je product?**
- **Wat heb je geleerd?**

KOPIEERMAP 7:

STAP 8 Het terugblikken op de praktische opdracht

Deze vragenlijst laat je nadenken over het werk in jullie groep. Ieder groepslid vult deze vragenlijst zelf in en levert het samen in met het logboek. Vergelijk dan de vragenlijsten in jullie groep. Probeer te verklaren waarom jullie verschillend geantwoord hebben. Bedenk hoe jullie een volgende keer het werk in de groep kunnen verbeteren. Maak wederom aantekeningen in je logboek

Vragen over de inhoud	oneens			eens
1. Het was mij duidelijk wat de opdracht was.				
2. Ik had genoeg voorkennis om de opdracht aan te pakken.				
3. Ik wist wat er op eind uit moest komen.				
4. Samenwerken was nodig gezien de opdracht.				

Vragen over de organisatie	oneens			eens
5. Wij zijn het eens geworden over de manier waarop wij te werk zouden gaan.				
6. Wij hebben ons aan onze afspraken gehouden.				
7. De geschatte tijd was voldoende.				
8. Wij hebben ons voorzien van voldoende informatie.				

Vragen over het met elkaar omgaan	oneens			eens
9. Wij hebben vaak langs elkaar heen gepraat.				
10. Enkelen hebben het werk naar zich toe getrokken.				
11. Enkelen hebben niet deelgenomen aan het werk.				
12. Enkelen hebben veel beslissingen voor anderen genomen.				

Vragen over individuele gevoelens	oneens			eens
13. Ik had zin om deze opdracht aan te pakken.				
14. Ik heb met plezier gewerkt.				
15. Ik voel me tevreden over het eindresultaat.				
16. Ik wil een volgende keer weer met anderen samenwerken.				

Vragen over het eindresultaat	oneens			eens
17. Ik ben tevreden over het eindproduct.				
18. De hoofdvraag en alle deelvragen zijn goed beantwoord.				
19. Bij een volgende opdracht ga ik het anders aanpakken.				
20. Ik heb door het maken van deze opdracht veel nieuwe dingen geleerd.				

Mijn commentaar op deze opdracht:
Waar ben ik niet tevreden over?
Wat ga ik de volgende keer anders doen?

Deel E

Gebruikte bronnen en literatuurlijst

Bij het maken van BAHUL: is gebruikt gemaakt van een groot palet aan verschillende literatuur en bronnen. In dit onderdeel zal deze gebruikte literatuur plus een aantal extra verdiepingssuggesties opgenomen worden om de docent wegwijs te maken in de achtergrond van de methode. Er is voor gekozen om deze lijst op te delen in de desbetreffende katernen. Sommige meer algemene werken zult U dus bij verschillende katernen terugvinden. Binnen de katernen is de lijst alfabetisch van opbouw.

Bronnen

Een groot deel van de gebruikte (beeld) bronnen komen uit de hieronder behandelde literatuur. Naast deze literatuur is er ook veelvuldig gebruik gemaakt van (digitale) archieven.

Hieronder staan de meest door ons gebruikte archieven. Deze archieven vormen een onuitputtelijke voorraad van bronnen en zijn daarom ook uitermate geschikt voor het gebruik in uw les. Verder willen we twee websites specifiek vermelden:

De website van Evert Bongers over de geschiedenis van Aruba: <http://www.historiadiaruba.aw/>

En de website van Dan Jensen over Lago Colony: <http://www.lago-colony.com/>

Gebruikte archieven

ANA Sabana Blanco 60
Dakota, Oranjestad, Aruba

Britisch national museum
<http://www.britishmuseum.org/>

Ga het na
<http://www.gahetna.nl>

Het geheugen van Nederland
<http://www.hetgeheugenvannederland.nl>

Het kranten archief van de Koninklijke Bibliotheek
<http://kranten.kb.nl/>

Library of Congress
<http://www.loc.gov/index.html>

Schooltv
<http://www.schooltv.nl/>

Katern Cultuur en Maatschappij

- Abbring, H. J.
1834 *Weemoedstoonen uit de geschiedenis van mijn leven, of, Mijne reis naar Curaçao, en vlugtige beschouwingen van dat eiland gedurende mijn tienjarig verblijf op hetzelfde* W. Van Boekeren, Groningen.
- Alofs, L.
2008 *Exposicion Herencia di Sclavitud*, Fundacion Exposicion Herencia di Sclavitud Aruba, Oranjestad
- Alofs, L.
1996 *Slaven zonder plantage, Slavernij en emancipatie op Aruba 1750-1963*, Charuba Oranjestad
- Alofs, L., and L. Merckies
2001 *Ken ta Arubiano, Sociale integratie en natievorming op Aruba 1924-200*. De Witt Stores, Oranjestad.
- Angrosino, M.
1982 Personal Narratives and Cultural Complexity: An Oral Anthropology of Aruba, Netherlands Antilles. *The Oral History Review* 10:93-118.
- Anoniem
1824 Een bezoek op Aruba en Bonaire. *Vaderlandse letteroefeningen of tijdschrift van kunsten en wetenschappen*, tweede stuk voor 1824, 661-673.
- Anoniem
1809 *The History of Don Francisco de Miranda's attempt to effect a Revolution in South America*, Oliver and Munroe Boston
- De Boer, D.E.H., J. van Herwaarden en J. Scheurkogel
1995 *Middeleeuwen*, Martinus Nijhoff, Groningen
- Bosch, G. B.
1836 *Reizen in West-Indië: en door een gedeelte van Zuid- en Noord-Amerika* L. E. Bosch, Utrecht
- Van Boxtel, C. W.
1997 *Schrover, Memo, Geschiedenis voor de basisvorming* Malmberg, Den Bosch
- Burenhult, G.
2000 *Die ersten Menschen*, Weltbild Verlag, Olten

- Carlos, A. M. and S. Nicholas
1988 Giants of an Earlier Capitalism: The Chartered Trading Companies as Modern Multinationals. *The Business History Review* 62: 3 (Autumn):398-419.
- Crawford, H,
1991 *Sumer and the Sumerians*, Cambridge University Press, Cambridge
- Diana, A
2011 Rooi Dwars, Recuerdo di un Aruba di antaño, Edicion Educativo, directie Onderwijs Aruba.
- Dijkhoff, R. A. C. F., and Linville, M.S. (eds.)
2004 *The Archaeology of Aruba: The Marine Shell Heritage* Publications of the Archeological Museum of Aruba 10. AMA, Oranjestad
- Dresscher, E.
2009 Aruba, an Island navigating a globalizing world, A brief history, *Ceque, Journal of the National Archeological Museum of Aruba* :1-33
- Emmer, P.C. (Ed.)
1999 *General History of the Caribbean*, UNESCO Publishing, Londen
- Emmer, P. C.
2006 *The Dutch Slave Trade, 1500-1850*. Berghahn Books, Oxford.
- Exquemelin, A. O.
1775 *Histoire des aventuriers flibustiers qui se sont signalés dans les Indes*, Volume 1, Par la Compagnie
- Goslinga, C. Ch.
1990 *The Dutch in the Caribbean and in Surinam 1791/5- 1942*. van Gorcum, Assen.
- Goslinga, C. Ch.
1979 *A Short History of the Netherlands Antilles and Surinam*. Martinus Nijhoff, Den Haag.
- Hartog, J.
1980 *Aruba: zoals het was, zoals het werd: Van de tijd der Indianen tot op heden*. Reprinted. Van Dorp N.V. Oranjestad.
- Heijer, H.J. den
2005 *De geotrooieerde compagnie: de VOC en de WIC als voorlopers van de naamloze wetenschap* Ars Notariatus 128, Kluwer.
- Heronimo, H, W. Rutgers, L. Alofs en V. Heronimo (eds)
2006 *Nos Portret, Een beeld van Aruba in het verleden, heden en toekomst*, Commissie koninklijk bezoek Aruba
- Hobsbawn, E, T. Ranger (Eds.)
1983 *The invention of Tradition* Cambridge University Press, Cambridge

- van Hoesel, R. and R. Narula(eds.)
 1999 *Multinational enterprises from the Netherlands*. Routledge, New York.
- IMF
 2005 *Kingdom of the Netherlands—Aruba: Selected Issues and Statistical Appendix*. June IMF Country Report No. 05/203
- Israel, J. I. (Smilde, B. translation)
 2008 *De Republiek: 1477-1806*. Uitgeverij Van Wijnen, Franeker.
- De Jong, J. G. Prince en H. s'Jacob
 1998 *Niet-westerse geschiedenis, Benaderingen en thema's*, Van Gorcum, Assen
- Kalwiek, K. A., J.W. van Lent, G.J. van Setten
 1990 *Verleden tijd? Leergang geschiedenis voor de onderbouw van het algemeen voortgezet onderwijs*, Meulehoff Educatief, Amsterdam
- Klooster, W.
 1998 *Illicit Riches, Dutch Trade in the Caribbean, 1648-1795*. KITLV Press.
- Kunst, A. J. M.
 1981 *Recht, commercie en kolonialisme in West-Indië*. De Walburg Pers, Zutphen.
- Lang, M.
 2001 *Die Entwicklung des Unternehmensrechts der Niederländischen Antillen*. Waxmann Verlag, Münster.
- Laet, J. de,
 1644 *Iaerlyck verhael van de Verrichtingen der Geoctroyeerde West-Indische Compagnie in der- thien Boecken Deel IV* Linschoten-Vereeniging.
- Martinus, F
 2010 *Djuku Kaiman, sklabitut a kaba*, De Curacaosche Courant, Willemstad
- Naerebout, F.G. & H.W. Singor
 2011 *De Oudheid. Grieken en Romeinen in de context van de wereldgeschiedenis*, Ambo|Anthos, Amsterdam
- Noort, W. van (Ed.)
 2006 *Nederland als voorbeeldige natie*, Uitgeverij Verloren, Hilversum.
- Oostindie, G. and B. Paasman.
 1998 Dutch Attitudes Towards colonial Empires, indigenous Cultures, and Slaves. *Eighteenth Century Studies* 31:3 (Spring):349-355.
- van Peperstraten, F

- 1999 *Samenleving ter discussie, Een inleiding in de sociale filosofie*, Uitgeverij Coutinho, Bussum
- Perry, M (Ed)
- 1985 *A History of the World*, Houghton Mifflin company, Boston
- Perry, M (Ed)
- 1995 *History of the world*, Mcdougal Littell Inc. Evanson/ Boston.
- Van de Poll, W.
- 1953 *De Nederlandse Antillen, een fotoreportage van land en volk*, N.V. Uitgeverij W. Van Hoeve, 'S-Gravenhage
- Pomeranz, K. and S. Topik
- 2005 *The World that Trade Created: Society, Culture, and the World Economy, 1400-the Present*. M.E. Sharpe, New York.
- Pons, F. M.
- 2007 *History of the Caribbean: plantations, trade, and war in the Atlantic world*, Markus Wiener Publishers, Princeton
- Van Riessen, M. F. Rovers, A. Wilschut (red.)
- 2008 *Oriëntatie op geschiedenis, basisboek voor vakdocent*, Van Gorcum Assen
- Roy Prak, M. and D. Webb
- 2005 *The Dutch Republic in the Seventeenth Century: the Golden Age*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Nieuwenhuis, E.
- 2005 *De Grote Globaliseringsgids*, Van Gennep, Amsterdam.
- Salmon, T.
- 1767 *A new Geographical and Historical Grammar*, Edinburgh.
- Schmidt, B.
- 2001 *Innocence Abroad: the Dutch Imagination and the New World, 1570-1670*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Saunders, N.J.
- 2005 *The peoples of the Caribbean, An Encyclopedia of Archeology and Traditional Culture ABC-* Clio Santa Barbara
- Shaw, I. (Ed.)
- 2000 *The Oxford History of Ancient Egypt*, Oxford University Press, Oxford
- Spodek, H (Ed.)
- 1998 *The World's History*, Prentice Hall Inc. New Jersey
- Stoffers, M
- 1994 *De middeleeuwse ideeenwereld 1000-1300*, Uitgeverij Verloren, Hilversum

- Schwengle, S., and J. Walhain
 1998 *Van Aloë tot Olie*. Oranjestad Printing, Aruba.
- Ter Haar, B.J.
 2009 *Het hemelse mandaat, De geschiedenis van het Chinese Keizerrijk*, Amsterdam University Press Amsterdam
- Toro-Labrador, G, O.R. Wever en J.C. Martínez-Cruzado
 2003 Mitochondrial DNA Analysis in Aruba: Strong Maternal Ancestry of Closely Related Amerindians and Implications for the Peopling of Northwestern Venezuela, *Caribbean Journal of Science*, Vol. 39, No. 1, 11-22, University of Puerto Rico
- Versteeg, A.H. en S. Rostain (ed.)
 1997 *The Archeology of Aruba: the Tanki Flip Site*, Publications of the Archaeological Museum Aruba 8, Aruba & Amsterdam
- Versteeg, A. H.
 1991 *The Indians of Aruba*. Publication of the Archaeological Museum Aruba 4. Oranjestad: AMA.
- Versteeg, A. H. and A. C. Ruiz
 1995 *Reconstructing Brasilwood Island: The Archaeology and Landscape of Indian Aruba*. Publication of the Archaeological Museum of Aruba 6. Oranjestad: AMA.
- de Vries, J, (ed.)
 1999 *Sfinx, Geschiedenis voor de basisvorming* Thieme, Zutphen
- Wernet-Paskel, L.
 1992 *Ons Eilandje Aruba*. Walburg Pers, Zutphen.

Katern Staatsinrichting

- Alofs, L., and L. Merkies
2001 *Ken ta Arubiano, Sociale integratie en natievorming op Aruba 1924-200*. De Wit Stores, Oranjestad.
- Bank, J.T.M., J.J. Huizinga en J.T. Minderaa
1993 *Delta, Nederlands verleden in vogelvlucht: de nieuwste tijd: 1813 tot heden*, Nijhoff Groningen
- de Boer, D.E.H., J. van Herwaarden en J. Scheurkogel
1995 *Middeleeuwen*, Martinus Nijhoff, Groningen
- de Boer, D. E.H., M. H. boone en W.A.M. Hesse
1992 *Delta, Nederlands verleden in vogelvlucht: de Middeleeuwen, 300 tot 1500*, Nijhoff Leiden/Antwerpen
- Borman, C.
2005 *Het Statuut voor het koninkrijk*, Kluwer Deventer
- van Boxtel, C, W. Schrover,
1997 *Memo, Geschiedenis voor de basisvorming Malmberg*, Den Bosch
- de Clercq, B.J.
1994 *Macht en Principe, Over de rechtvaardiging van de politieke macht*, Lannoo, Tielt.
- Elzinga, D.J. (ed.)
2006 *De Nederlandse constitutionele monarchie in een veranderend Europa*, K Kluwer Deventer
- Emmer, Pc.C. (Ed.)
1999 *General History of the Caribbean*, UNESCO Publishing, Londen
- Gelder, R. van
1997 *Het Oost-Indisch avontuur. Duitsers in dienst van de VOC (1600-1800)*. SUN, Nijmegen.
- Goslinga, C. Ch.
1990 *The Dutch in the Caribbean and in Surinam 1791/5- 1942*. van Gorcum, Assen.
- Goslinga, C. Ch.
1979 *A Short History of the Netherlands Antilles and Surinam*. Martinus Nijhoff, Den Haag.
- Haan, T.J.
1998 *Antilliaanse instituties, De economische ontwikkeling van de Nederlandse Antillen en Aruba, 1969-1995*. Labyrint Publication, Cappele a/d IJssel.
- Heronimo, H, w. Rutgers, L. Alofs en V. Heronimo (eds)

- 2006 *Nos Portret, Een beeld van Aruba in het verleden, heden en toekomst*, Commissie Koninklijk Bezoek Aruba
- Kalwiek, K. A., J.W. van Lent, G.J. van Setten
- 1990 *Verleden tijd? Leergang geschiedenis voor de onderbouw van het algemeen voortgezet onderwijs*, Meulehoff Educatief, Amsterdam
- Oostindie, G. and I. Klinkers.
- 2001 *Knellende koninkrijksbanden: het Nederlandse dekolonisatiebeleid in de Caraïben, 1940-2000*. Amsterdam University Press, Amsterdam.
- Naerebout, F.G. & H.W. Singor
- 2011 *De Oudheid. Grieken en Romeinen in de context van de wereldgeschiedenis*, Ambo|Anthos, Amsterdam.
- van Peperstraten, F
- 1999 *Samenleving ter discussie, Een inleiding in de sociale filosofie*, Uitgeverij Coutinho, Bussum
- Perry, M (Ed),
- 1985 *A History of the World*, Houghton Mifflin company, Boston
- Perry, M (Ed)
- 1995 *History of the world*, Mcdougal Littell Inc. Evanson/ Boston.
- Pronk. P.
- 2003 *Staatsinrichting van Aruba*, Aruba
- Reinders, A.
- 1993 *Politieke geschiedenis van de Nederlandse Antillen en Aruba 1950-1993*. Walburg Pers, Zutphen.
- Van Riessen, M. F. Rovers, A. Wilschut (red.)
- 2008 *Oriëntatie op geschiedenis, basisboek voor vakdocent*, Van Gorcum Assen
- Römer, R.A.
- 1979 *Een volk op weg/Un pueblo na kaminda*. De Walburg Pers, Zutphen
- Roy Prak, M. and D. Webb
- 2005 *The Dutch Republic in the Seventeenth Century: the Golden Age*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Ridderstaat, J. R.
- 2007 *The Lago Story, The compelling story of an oil company on the island of Aruba*. Editorial Charuba, Oranjestad.
- Schwengle, S., and J. Walhain
- 1998 *Van Aloë tot Olie*. Oranjestad Printing, Aruba.

- Spodek, H (Ed.)
1998 *The World's History*, Prentice Hall Inc. New Jersey
- Stoffers, M
1994 *De middeleeuwse ideeënwereld 1000-1300*, Uitgeverij Verloren, Hilversum

Katern Samenleving en Economie

- Alofs, L., and L. Merkies
 2001 *Ken ta Arubiano, Sociale integratie en natievorming op Aruba 1924-2000*. De Witt Stores, Oranjestad
- Alofs, L
 1996 *Slaven zonder plantage, Slavernij en emancipatie op Aruba 1750-1963, Edicion educativo 2* Charuba Oranjestad
- Bank, J.T.M., J.J. Huizinga en J.T. Minderaa
 1993 *Delta, Nederlands verleden in vogelvlucht: de nieuwste tijd: 1813 tot heden*, Nijhoff Groningen.
- Busch, H en W.C. Hochstuhl
 z.d. *Aruba, eiland der eeuwige lente*, Aruba boekhandel (D.J. de Witt), Aruba.
- van Boxtel, C, W. Schrover
 1997 *Memo, Geschiedenis voor de basisvorming* Malmberg, Den bosch
- Brown, J. C.
 1985 Why Foreign Oil Companies Shifted Their Production from Mexico to Venezuela during the 1920s. *The American Historical Review* 90: 2 (April):362-385.
- Croes, R. M.
 1987 *Welvaart zonder ontwikkeling, De invloed van de oliemaatschappijen op de Arubaanse Economie 1928-1948* . Caraïbische Afdeling KITLV, Leiden, Nederland.
- Croes, R. R.
 2000 *Anatomy of Demand in International Tourism: The Case of Aruba* Van Gorcum, Assen.
- Davis, D, B.
 2006 *Inhuman Bondage: The Rise and Fall of Slavery in the New World*. Oxford University Press, Oxford
- Diederiks, H.A, J. Th. Lindblad, D.J Noordam e.a.
 1994 *Van agrarische samenleving naar verzorgingsstaat, De modernisering van West-Europa sinds de vijftiende eeuw*, Martinus Nijhoff Uitgevers, Groningen
- Dresscher, E.
 2009 Aruba, an Island navigating a globalizing world, A brief history, *Ceque, Journal of the National Archeological Museum of Aruba* :1-33.
- Duijvendak, M en P. Kooij
 1992 *Sociale Geschiedenis*, Van Gorcum, Assen/Maastricht.
- Goslinga, C. Ch.

- 1979 *A Short History of the Netherlands Antilles and Surinam*. Martinus Nijhoff, Den Haag.
- Groeneveld, S en G.J. Schutte
- 1992 *Delta, Nederlands verleden in vogelvlucht: de nieuwe tijd: 1500 tot 1813* Nijhoff Leiden/Antwerpen
- Haan, T.J.
- 1998 *Antilliaanse instituties, De economische ontwikkeling van de Nederlandse Antillen en Aruba, 1969-1995*. Labyrint Publication, Cappele a/d IJssel.
- Heronimo, H, W. Rutgers, L. Alofs en V. Heronimo (eds)
- 2006 *Nos Portret, Een beeld van Aruba in het verleden, heden en toekomst*, Commissie Koninklijk Bezoek Aruba
- Kalwiek, K. A., J.W. van Lent, G.J. van Setten,
- 1990 *Verleden tijd? Leergang geschiedenis voor de onderbouw van het algemeen voortgezet onderwijs*, Meulehoff Educatief, Amsterdam
- Kunst, A. J. M.
- 1981 *Recht, commercie en kolonialisme in West-Indië*. De Walburg Pers, Zutphen.
- Oostindie, G. and I. Klinkers.
- 2001 *Knellende koninkrijksbanden: het Nederlandse dekolonisatiebeleid in de Caraïben, 1940-2000*. Amsterdam University Press, Amsterdam.
- van Peperstraten, F
- 1999 *Samenleving ter discussie, Een inleiding in de sociale filosofie*, Uitgeverij Coutinho, Bussum
- Perry, M (Ed),
- 1985 *A History of the World*, Houghton Mifflin company, Boston
- Perry, M (Ed)
- 1995 *History of the world*, Mcdougal Littell Inc. Evanson/ Boston.
- Pietersz, J.A.
- 1985 *De Arubaanse arbeidsmigratie 1890-1930; Drie studies over de trek van arbeiders in het Caraïbisch gebied voor de Tweede Wereldoorlog*. Koninklijk Instituut voor Taal-, Land- en Volkenkunde, Caraïbische Afdeling Leiden
- Pomeranz, K. and S. Topik
- 2005 *The World that Trade Created: Society, Culture, and the World Economy, 1400-the Present*. M.E. Sharpe, New York.
- Van de Poll, W.
- 1953 *De Nederlandse Antillen, een fotoreportage van land en volk*, N.V. Uitgeverij W. Van Hoeve, 'S-Gravenhage

- Reinders, A.
1993 *Politieke geschiedenis van de Nederlandse Antillen en Aruba 1950-1993*. De Walburg Pers, Zutphen.
- Ridderstaat, J. R.
2007 *The Lago Story, The compelling Story of an Oil Company on the Island of Aruba*. Editorial Charuba, Oranjestad.
- Van Riessen, M. F. Rovers, A. Wilschut (red.)
2008 *Oriëntatie op geschiedenis, basisboek voor vakdocent*, Van Gorcum Assen
- Shaffer, E.
1983 *The United States and the control of World Oil*. Taylor & Francis, London.
- Singh, K.
1989 Oil Politics in Venezuela during the López Contreras Administration (1936-1941). *Journal of Latin American Studies* 1 (Feb.): 89-104.
- Spodek, H (Ed.)
1998 *The World's History*, Prentice Hall Inc. New Jersey
- McBeth, B. S.
2002 *Juan Vicente Gómez and the Oil Companies in Venezuela, 1908-1935*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Schwengle, S., and J. Walhain
1998 *Van Aloë tot Olie*. Oranjestad Printing, Aruba.
- de Vries, J, (ed.)
1999 *Sfinx, Geschiedenis voor de basisvorming* Thieme, Zutphen
- Walhain, J
2005 *Oro Ubao, een studie over goudwinning op Aruba*. Edicion educativo 4, Directie Onderwijs, Oranjestad
- Wernet-Paskel, L.
1992 *Ons Eilandje Aruba*. Walburg Pers, Zutphen.

Katern Staat en Natie

- African Development Bank
2011 *Annual Development Effectiveness Review 2011*, African Development Bank Group, Tunis
- Appiah, A. K en H. L. Gates Jr.
2010 *Encyclopedia of Africa*, Oxford University Press, Oxford
- Anderson, B.
2006 *Imagined Communities*, Verso Londen.
- Anoniem
1809 *The History of Don Francisco de Miranda's attempt to effect a Revolution in South America*, Oliver and Munroe Boston.
- Bosch, M.
2005 *Een onwrikbaar geloof in rechtvaardigheid: Aletta Jacobs, 1854-1929*. Balans, Amsterdam.
- Bosscher, D, H. Renner, R. Wagenaar (eds)
1997 *De wereld na 1945* Uitgeverij het spectrum B.V. Utrecht
- Boterman, F,
2005 *Moderne geschiedenis van Duitsland 1800-heden*, Arbeiderspers, Utrecht
- Burke, E.
1790 *Reflections on the Revolution in France: and on the proceedings in certain Societies in London relative to that event in a Letter intended to have been sent to a Gentleman in Paris*, J. Dodsley, Londen.
- Crawford, E.
2001 *The Women's Suffrage Movement, A Reference Guide 1866-1928*, Routledge, Londen
- Davis, D, B.
2006 *Inhuman Bondage: The Rise and Fall of Slavery in the New World*. Oxford University Press, Oxford
- Emmer, P.C. (Ed.)
1999 *General History of the Caribbean*, UNESCO Publishing, Londen.
- Equiano, O.
1837 *The Life of Olaudah Equiano, or Gustavus Vassa, The African*, Isaac Knapp, Boston
- Fanon, F.
2004 *The Wretched of the Earth* (Richard Philcox Trans.) Grove/Atlantic Inc, New York

- Gelner, E
1994 *Naties en nationalisme*, uitgeverij Wereldbibliotheek bv., Amsterdam.
- Gunson, P, G. Chamberlain and A. Thompson
1991 *The Dictionary of Contemporary politics of central America an the Caribbean*, Routledge Londen.
- Hume, L. P.
1982 *The National Union of Women's Suffrage Societies, 1897-1914*. Modern British History, 3, Garland, New York.
- Hobsbawn, E, T. Ranger (Eds.)
1983 *The invention of Tradition*, Cambridge University Press, Cambridge.
- Hochschild, A.
1999 *King Leopold's Ghost, A Story of Greed, Terror, and Heroism in Colonial Africa*, Mariner Books, Boston/ New York.
- Hoekstra K.
1995 *Anno deel 2, een tijd van crisis en oorlog tot een rechtvaardige samenleving, Geschiedenis voor de basisvorming*, EDUCATIEF B.V., Voorschoten.
- De Jong, J, G. Prince en H. s'Jacob
1998 *Niet-westerse geschiedenis, Benaderingen en thema's*, Van Gorcum, Assen.
- Kalwiek, K. A., J.W. van Lent, G.J. van Setten
1990 *Verleden tijd? Leergang geschiedenis voor de onderbouw van het algemeen voortgezet onderwijs*, Meulehoff Educatief, Amsterdam.
- Keen, B and K. Haynes
2003 *A history of Latin America* Wadsworth Publishing Belmont.
- Marx, K., F. Engels
1998 *The Communist Manifesto: a Modern Edition* (Trans.) Verso, Londen.
- von Mises, L
2009 *Planned Chaos, An excerpt from Socialism, An Economic & Sociological Analysis (1951)*, Ludwig von Mises Institute, Auburn
- Morriën, J.
1978 *Natie en Nationale onafhankelijkheid*, Uitgeverij Pegasus, Amsterdam.
- Nzongola-Ntalaja, G.
2007 *The Congo from Leopold to Kabila: a People's History* Zed Books, Londen.
- Palmer, R.R. en J. Colton
1995 *A History of the Modern World*, McGrawl-Hill, New York.

- van Peperstraten, F
 1999 *Samenleving ter discussie, Een inleiding in de sociale filosofie*, Uitgeverij Coutinho, Bussum.
- Perry, M (Ed),
 1985 *A History of the World*, Houghton Mifflin company, Boston.
- Perry, M (Ed)
 1995 *History of the world*, Mcdougal Littell Inc. Evanson/ Boston.
- Pons, F. M.
 2007 *History of the Caribbean: plantations, trade, and war in the Atlantic world*, Markus Wiener Publishers, Princeton.
- Reid, R.J.
 2009 *A History of Modern Africa 1800 to the present*, Blackwell Publishing, Oxford.
- van Reybrouck
 2010 *Congo, een geschiedenis*, de Bezige Bij, Amsterdam.
- Spodek, H (Ed.)
 1998 *The World's History*, Prentice Hall Inc. New Jersey.
- Sükrü Hanioglu, M.
 2008 *A brief History of the late Ottoman Empire*, Princeton University Press, Princeton .
- Vandervort, B
 1998 *Wars of Imperial Conquest in Africa 1830-1914*, UCL Press Londen.
- Washington, M.
 2011 *Sojourner Truth's America*, University of Illinois Press, Champaign.
- Weiner, T.
 2008 *Legacy of Ashes, A History of the C.I.A.*, Anchor Books, New York.
- Wiener, M.J.
 2004 *Men of Blood, Violence, Manliness, and Criminal Justice in Victorian England*, Cambridge University press, Cambridge.
- Žižek, S.
 2009 *First as Tragedy and then as Farce*, Verso, Londen.

